
Öğrenmeyi Öğrenmek
ALTAY CEM MERİÇ

Tin Yayınları 1

Öğrenmeyi Öğrenmek
Altay Cem Meriç

Editör
Ayşe Nur Rana

Son Okuma
Firdevs Okur

Kapak Tasarımı
Zeyd Karaaslan

Sayfa Tasarımı
Zeyd Karaaslan

ISBN: 978-625-98307-0-4
1. Baskı
İstanbul, Mayıs 2024

Tin Yayınları
Sertifika No: 76184
Küçükbakkalköy Mh. Selvili Sk. No: 4 İç Kapı No: 20 Ataşehir / İstanbul
www.tinyayinlari.com

Baskı
Özkaracan Matbaacılık
Sertifika No: 45469
15 Temmuz Mh. Gülbahar Cd. No: 62 Bağcılar / İstanbul

© Tin Yayınları
Bütün yayın hakları saklıdır, kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak
kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Öğrenmeyi Öğrenmek

Altay Cem Meriç

İçindekiler

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ 13
Öğrenmeyi Öğrenmek 14
Bazı Kısıtlılıklar 16
Bölümler 16

İKİNCİ BÖLÜM

DENEYİM/MÜŞAHEDE 21
Öğrenmek yaşamayı öğrenmektir. 21
Öğrenmek nasıl bir faaliyettir? 22
Bilgiyi İşlemek 23
Sakince Düşünmek/Analiz Etmek 24
Konuşmanın Hazzı 25
Kâğıdı Kutsamak 26
Aile ile ilgilenmek vakit kaybı mıdır? 27
Çocuk Yetiştirmek 29
Büyük adam nasıl ortaya çıkar? 31
Pratik/Amelî Bilgi 32
Müşahedeye Zıt Bilgi ile Karşılaşmak 34
Deneyimden Uzaklaşmak ve Slogan 35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAK SEÇİMİ....41
Klasikler....42
İkincil Kaynaklar....43
İkincil kaynaklar güvenilir midir?....44
Yankı Odası....46
Metinleri Yorumlamak....47
Kültür Tarihi Üzerine Sloganlar....48
Pseudo-Entelektüel....49
Tarih Öğrenmek....50
Dikey ve Yatay Öğrenmek....52
Tercümeler....53
Nasıl anlayacağız?....54
Dil Öğrenmek....56
Çapraz Okuma....58
Hangi sıra ile okuyalım?....60
Merak....62
Merak nasıl kamçılanır?....63
Okumanın Dağınıklaşması....65
Araştırma Yapmak....67
İnternet mi Kitap mı?....69
Kitap Okurken Not Almak....71
Roman Okumak....75
Kronolojik Sıra ile Okumak....77
Aynı Kitabı Tekrar Tekrar Okumak....78
Kitap alırken nelere dikkat etmeliyiz?....79
Yazmak....81

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZAMAN YÖNETİMİ....87
Önemi....87
Plan neden gereklidir?....88
İstikrarın Önemi....88
Programların Değişmesi....90
Zaman Kaybettirenler....91
Ekran Süresi....92
Z Kuşağı....93

Youtube-Twitter-Instagram-Tiktok 94
İrade Terbiyesi 97
Çalışma Azmi 99
Kullanılmayan organ körelir 101
Okuma Biçimleri 102
Birden Fazla Kitabı Okumak 104
Vaktin Korunması 106
Ümitsizlik 108

BEŞİNCİ BÖLÜM

OKUL/AKADEMİ 113
Simülasyon 114
Diploma 116
Öğrenmekten Nefret Etmek 117
Öğrenmek müfredatın sonucu mudur? 119
Kişisel Gayret 120
Okulun Bazı Faydaları 122
Eğitimin Amaç ve Odağı 123
Akademi 125
Anti-Akademi ve Akademi 127
İdeal Akademisyen 130

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ 135

Bu yoğun çalışma temposunu
özverisi ile yaşanılır kılan eşime...

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Öğrenme, her zaman gündemde tutulması gereken bir meseledir. İnsan tabiatı, öğrenmek için gayret göstermeye programlıdır. Hayvanlarda da öğrenme becerisi mevcuttur ancak öğrenmek için çabalamak ve öğrenmeyi hedeflemek onlarda sık gözlenen faaliyetler değildir. İnsan öğrenmeyi maksat edinen bir varlıktır. Bu, onu hayvandan ayıran bilişselliğinin temelini oluşturur. İnsan hayvanlar gibi tam olarak ne yaptığını kavrayamadan, uzun vadeli amaçlamadan eyleme geçmek istemez. Gerçekte bu insana da, insanlığa da yakışmaz.

Bu açıdan bakıldığında öğrenmenin neden kıymetli olduğu sorusu da bir bakıma boşa düşmüş olur. Zira öğrenmek ve öğrenmek için çabalamak bizatihi insan olmanın gereğidir.

Eser boyunca "En iyi öğrenme şekli nedir? Nasıl daha iyi ve hızlı öğrenilir? Hatalı öğrenme biçimleri nelerdir? Öğrenmek neden çok kıymetlidir? Sık yapılan yanlışlar nelerdir?" gibi pek çok sorunun cevabını arayacağız.

Bunu yaparken genel okuyucuya hitap etme arzusu ile lise talebelerinin dahi rahatlıkla anlayabileceği bir dil tutturmaya çalıştık. Elbette halk arasında dolaşan kelimeler aktarmak istediklerimizi tam anlamıyla ifade etmemize yetmeyecek. Bu sebeple kimi yerlerde gündelik

hayatta sık karşılaşılmayan bazı kelimeleri de kullandığımız oldu. Bunun çoğunlukla kasıtlı olmadığını, eserin dilinin anlaşılır olması için çokça uğraştığımızı özellikle belirtmek isteriz.

Öğrenmek, çift taraflı gayretin sonucunda ortaya çıkan bir kazanımdır; öğretmeye çalışanın gayreti ve öğrenmeye çalışanın gayreti. Lise ve üniversite çağlarında, içindeki tüm kelimeleri bildiğiniz bir eseri okumak gelişiminiz açısından size pek bir şey kazandırmaz. Yeni kelimelerle karşılaşacaksınız ve bunları kendi hazinenize katmaya çalışacaksınız ki diliniz zenginleşsin, ifade ve anlama kabiliyetiniz artsın. Bu durumu kitabın ilerleyen sayfalarında detaylı olarak açıklamaya çalışacağız.

Öğrenmeyi Öğrenmek

Öğrenmenin önemi hakkında konuşmaktan daha önemlisi "öğrenmeyi öğrenmek" hakkında konuşmaktır. Öğrenmeyi herkes biraz bilir. Elhak, herkes istese de istemese de öğrenmektedir.

Öğrenme süreci bir topluluğun ya da kurumun içerisinde gerçekleşse dahi, öğrenmek bireysel bir faaliyettir. Bilgiyi işleyen zihindir. Kolektif bir bilgi işleme mekanizması yoktur.

Gerçi kafaların içerisine peçete gibi tıkıştırılan söylemler olsa dahi bunları 'öğrenmek' biçiminde tanımlamıyoruz. Bu durum öğrenmekten ziyade insanı "şeyleştiren" sloganlar olarak tanımlanmaya daha uygun. Aynı sloganın etrafında "pınar başı burma burma" konseptinde zıplayan toplulukların gerçek bir öğrenme halinde olduklarını söylemek zordur. Öğrenmek özünde "şey" olmaktan çıkmak ise, öğrenmek isteyen kişi şey olmayı reddetmiş demektir.

Doğal olarak insan, "öğrenmeyi öğrenme" konusunda kendi deneyimlerine dayanmak zorundadır. Kişisel olan her konuda durum böyledir. İnsanların nasıl eylediğini öğrenmek için yapılması gereken, bir insan numunesinden yola çıkmaktır. O insan iyice kavrandığında "insanlar" ile ilgili tespitler o örnek üzerinden genellenir. Sonra bu genellemelerden bazılarının tüm insanlarda işe yaradığı, bazılarının ise tüm insanlarda işe yaramadığı anlaşılır. Genelleme tekrar gözden geçirilir ila ahir...

Peki hangi insanı genellemenin temeli yapacağız? Hangi insanı inceleyeceğiz? Hangi insanı daha kolay tanırız? Cevap kuşkusuz "kendimiz" olacaktır. İnsanı tanımak isteyen, kendisinden başlamak zorundadır. Zira en kolay, açık ve dolaysız bilgiye ulaşabildiğimiz insan kendimizden başkası değildir.

Kadim geleneklerde bu manayı içeren sözler bulmak çok zor değildir. Gerek kelam-ı kibar olarak dilimize yerleşmiş "Nefsini bilen rabbini bilir." sözü, gerekse Delphoi Tapınağı'na altın harflerle yazılarak asıldığı nakledilen "Kendini bil." ifadesi bu aktardığımız anlamı içermektedir.

İşin aslı insan, amaçlayarak eyleyen, kast eden ve neden böyle kastettiğini bilebilen bir varlıktır. Bu, onu hayvanlardan ayıran en önemli özelliklerdendir. Bu anlamı ile tefekkürünü kendisi üzerine yöneltmesi oldukça önemlidir.

Doğal olarak ben de kendimden yola çıkarak size deneyimlediğim şeylerden bahsedeceğim. 18 yıl örgün eğitim aldım, üniversite sınavı gibi sadece yarış odaklı bir sınava çalıştım, tıp fakültesinde okurken ders çalıştım, üniversite hayatım boyunca pek çok İslami ilim branşını ve sosyal bilim dalını kendi gayretimle öğrenmeye çalıştım. Arapçayı da yine tıp fakültesinde öğrenciyken öğrendim. Evlendim, atandım, iki kız çocuğum var ve hâlâ pek çok farklı branşta hiç de keyfi sayılmayacak planlı okumalar yapmaya çalışıyor ve eser telif ediyorum.

Tüm bunları burada bir CV bulundurmak için anlatmıyorum. Hayatın pek çok koşulunda öğrenmek ve çalışmak zorunda kaldım. İşin aslı bu zorunluluğun büyük bir kısmından da keyif aldım. Hepsi de öğrenmenin ne'liği ve nasıl'lığını "öğrenmek" adına bana deneyim kazandırdı.

Eğer 20 yaşındaki halim bu eseri okusaydı sanıyorum 33 yaşındaki halimin deneyimlerinden oldukça istifade ederdi. Bütün bu deneyimleri bir eser haline getirmekteki temel motivasyonum da bu oldu; 20 yaşındaki kendim bu eseri okusaydı daha fazla ve daha doğru sırayla çalışabilir, sloganik ama zarar verici pek çok basmakalıp sözün etkisinde kalmaz, kendini daha az hırpalar, daha fazla çalışmasına rağmen daha mutlu olurdu.

Bazı Kısıtlılıklar

Bu konuda yazarken en fazla zorlandığım husus eseri sistematik bir şekilde tasnif etmek oldu. Eskiden bu tarz eserler pek yazılmazdı. Elbette benzer bazı eserler var ancak bunlar daha çok öğrenci notları biçiminde ya da daha çok ahlaki vaaz ağırlıklı. Yani bir talebenin zamanı nasıl kullanması gerektiği gibi meselelerden çok, nasıl ahlaklı bir âlim olacağı konusuna odaklanılmış. Maksadı farklı olsa dahi yine de bu eserler bugün yazılan "kişisel gelişim kitabı" formatından çok daha faydalı duruyor.

Bugün yazılan pek çok eser bana saygısızca geliyor. Kapağına popüler birinin resmini koyup clickbait bir isimle piyasaya sunulan eserler bestseller listelerini süslüyor. Eserin içerisini açtığınızda ise bir iki saatlik darmadağınık bir röportajın yazıya geçirilmiş hali olduğunu görüyorsunuz. Ya da kişisel gelişim adı altında yazılan fakat hayatında ilmi ya da teknik hiçbir sahada çalışmamış kişilerin basmakalıp sloganları yığarak bir araya getirdiği eserler ile karşılaşıyoruz.

Son tahlilde bu sahada günümüz insanına, ilim talebesine ve gençlere hitap eden bir eser kaleme alırken tasnifi sıfırdan yapmak ve bu alanda kendime bir örnek eser seçememek en fazla zorlandığım kısım oldu.

Bölümler

Eseri altı ana bölümde ele almaya karar verdim. Okuyor olduğunuz giriş, deneyim, kitap seçimi, zaman yönetimi, okul ve akademi, sonuç.

Zaman yönetimi ve kitap seçimi konularını da iki bölüm halinde ele aldık. Burada zamanı efektif kullanmak, buna mani olan şeylere işaret etmek, çalışma programı yapmak gibi hususları detaylı tasniflerle sunmaya çalıştık. Kitap seçimi konusunu "Neyi okuyalım? Hangi sıra ile okuyalım? Nasıl seçelim?" gibi sorular ekseninde ele aldık.

Özellikle çokça ihmal edildiğini düşündüğüm ve sloganlarla boğulduğuna kani olduğum "deneyim-müşahede" konusuna ayrı bir bölümde yer verdik. Bu bölümde hem öğrenmenin ne'liği üzerine konuştuk hem de hatalı bulduğumuz pek çok söylemi eleştirdik. Okul ve

akademi bölümünde hem durumu tasvir etmeye çalıştık hem de bazı tenkitler ve önerilerde bulunmaya çalıştık.

Bunların her birinde sözü kısa tutmaya, hacmi fazla arttırmamak için muradı kısa ve anlaşılır ifadelerle aktarmaya çalıştık. Her bir bölüm bir miktar sulandırılarak farklı birer kitap haline getirilebilirdi. Ancak buna tevessül etmedik.

Okuyucuya tavsiyem, bu kitabı sakince ve düşünerek okumasıdır. Deneyimlerin aktarılmasındaki en büyük problem dinleyecek kulak bulamamaktır. Zira deneyimlerin dile getirilmesi kolaydır ancak bir başkası tarafından deneyimlenmesi ve sonrasında sonuçların fark edilmesi zordur. Ayrıca insanların deneyimlerinin sonuçları genellikle aynı olduğu için bu söylemler tekrar eder. Bu tarz tekrar eden ifadelerin bir noktadan sonra gençlere sıkıcı gelmesi bundandır. İnsanlar sık tekrar eden söylemlerin önemsiz olduğunu zannetmeye meyyaldirler.

Bunun yanı sıra pek çok kişi deneyiminin sonucunu görür ve bunu "Yapma, kötü olur" ya da "Yap, iyi olur" formunda ifade eder. Ancak sözlerini gerekçelendirmekte problem yaşar. Tüm bunlar sebebi ile deneyimin meşakkatine katlanmamış olan dinleyici genellikle tekrar eden bu sözlerin önemini kavrayamaz ve dinlerken sıkılır.

Pek çok insanın başkasının yanlış olduğunu söylediği şeyi tekrar deneyimlemesi ve gerçekten yanlış olduğunu bizzat kavramasının sebebi budur. Örneğin sigaranın iyi bir şey olmadığı milyonlarca insanın deneyimi ile sabittir. Ancak yine milyonlarca kişi bu yıl sigara kullanmaya başlamıştır. Bir genç bu deneyimleri önemsiz zanneder ve bu yanlışı kendisi de deneyimler. Deneyimi sonrası daha önceden bunun yanlış olduğunu kendisine sözlü olarak aktaran milyonlarca kişiden biri olur. Elbette biraz da zarar görmüş olur.

Ben burada deneyimlerimi hem sistematik biçimde sunmaya, hem birbirleri ile bağlantılarını göstermeye hem de deneyimin sonucunu gerekçelendirmeye çalışacağım. Ama bunları lafı uzatarak yapmamaya da özen göstereceğim. Umarım ki bu eser, ilim öğrenmek için çabalayanların şevklerini arttırsın, onlara vakit kazandırsın ve hatalı söylemlerden dolayı mutsuz olmalarını engellesin.

İKİNCİ BÖLÜM

DENEYİM/MÜŞAHEDE

Öğrenmek yaşamayı öğrenmektir.

Öğrenmek nihayetinde yaşamayı öğrenmektir, kıylükal değil.

Maddeden tamamen uzaklaşan metafizik felsefe çalışıyor olsanız dahi nihai maksat hakikati keşfedip o hakikate göre yaşamak ve bunu insanlara salık vermektir. Gerçekte öğrenmek özü itibariyle güzeldir. Yani hiçbir ek fayda veya sonuç getirmese dahi bilmek, bilmemeye nazaran güzel bir şey olurdu. Buna rağmen öğrenmek neredeyse her zaman pratik bir eylem ve sonuçtan da uzak değildir.

Sadece öğrenmek için öğrenseniz dahi öğrendikten sonra artık aynı kişi değilsiniz. Hakikati keşfetmek ya da keşfettiğini düşünmek insanı kaçınılmaz olarak değiştirir. İnsan kendi bilgisine karşı direnemeyen bir varlıktır.

Öğrenmek üzerine yazılan kitaplarda ve hatta eski eserlerde şunu görürüz "İlim öğrenmek için evlenmemek gerekir, bir eşle ilgilenmek, çocuklarla uğraşmak gibi meşguliyetler vakit kaybettiricidir." Bu tarz sözleri eskiden okuduğumda keyfim kaçardı. Pek çok ilim talebesine de çoğu zaman bu his gelir. Aslında bu, amacından sapan bir öğrenme

şeklidir. Ne hakikatin özünü aramak ne de yaşamayı öğrenmek kâğıdı kutsamakla olmaz.

Kitap ve kâğıtla yapılan şey, dünyadaki dağınık gözlem verilerini birilerinin düzenli hale getirip gözlerimizin önüne koymasıdır.[1] Gerek hakikati sağlayacak tefekkür, gerekse yaşamayı öğrenmek dünyadaki gözlem verilerinden uzakta değildir. Bu anlamı ile hayatı deneyimlemek öğrenim açısından bir kayıp değildir. Bakmayı bilen bir göz baktığı her yerden bir şey öğrenir. Yaşama dair meşguliyetler, hayatı ciddiyetle gözlemleyenler için boşa giden vakitler değildir.

Öğrenmek nasıl bir faaliyettir?

Yukarıda anlattıklarımızdan anlaşılacağı üzere öğrenmek müşahede ile iç içe geçmiş durumdadır. Bu tarz eserlerde maalesef müşahede fazlaca ihmal edilmiştir. Çoğunlukla zamanın üzerinde durulmuş ve nadiren de kitap seçiminden bahsedilmiştir. Müşahede ise neredeyse hiç ele alınmamıştır.

İşin aslı öğrenmek, bilgiyi işleme sokabilmek ve kullanabilmektir. İnsanda bu faaliyetlere dair bir meleke oluşmasıdır. En teorik konularda dahi durum böyledir. Yani örneğin fıkıh usulü ya da bilim felsefesi öğrenmek, kelime ezberlemekten ya da sayfalarca okumaktan ibaret değildir. Bu ilmi, meselelerle karşılaştığında adeta bir "meleke" halinde kullanmak, usul/metot ihlal edildiğinde fark edebilmektir.

Bunu sağlamayan bir öğrenme eskilerin kıylükal dedikleri "O onu dedi, bu bunu dedi." faaliyetinden öteye gitmez. Bu ne bir ilim ne de bir öğrenmedir. Yine eskilerin güzel tabiri ile "malumatfuruşluk"tur. Malumat ise ilim değildir; dağınık ve bütünlük arz etmeyen, kişiyi değiştirmeyen bilgi kırıntılarıdır.

Oysa bilmek, bilgi kırıntıları arasında bağlantılar kurabilmek, bu bağlantıları zenginleştirebilmek, güçlendirmek ve lazım olduğunda gösterebilmektir. Felsefi derinlik ya da tefakkuh ilk bakışta görünmeyen

1 Burada *a priori* bilgiler ve üzerine kurgulanan çıkarımlar gibi bir tartışma sadedinde yazmıyorum. Eserin yazıldığı düzlemde anlaşılması faydalı olacaktır. Derin metafizik tartışmalar için yazılmış bir kitap okumaktasınız.

bağlantıları kuracak kadar konu üzerinde vakit geçirmeyi ve meleke kazanmayı gerektirir. Bu yüzden malumatfuruş, dağınık bilgiyi dinleyiciye boca eder ve kendisinin anlaşılmadığını iddia eder. Oysa bilen anlatır. Âlim bilgisini kullanır. Kullanamadığın şey senin değildir.

Gerçekten kolay anlatım, kafanın içinde işlediğin bilgiyi dünyada görebilmeyi gerektirir. Bu yüzden böylelerinin örnek kullanmakta zorlanmadıklarını ve örneklerin kolay anlatım sağladığını fark edersiniz. Sanki herkesin elini uzatsa kolaylıkla yakalayabileceği şeyleri veriyor gibidirler. Ama bunu herkes yapamaz. Birinin bir konuyu gerçekten bilip bilmediği en kolay yoluyla verdiği örneklerden anlaşılır. Çoğu insan, konuşmacının atıf yaptığı kaynaklara ya da suni bilgiç edalarına aldanmakla yanılır.

Bilgiyi İşlemek

Tüm bu anlattıklarımızdan anlaşılacağı üzere insan zihni girdiler alan ve çıktı oluşturan bir yapıdadır. Bu girdiler bazen kâğıttaki sayfalar, bazen kulağa dökülen sözler ve bazen yaşanan deneyimlerdir. Tüm bu girdiler ancak derin bir tefekkürle yoğrulur. Nihayetinde içinden çıktığı zihnin yoğurduğu biçim özneldir.

Herhangi bir girdi biçimini engellemek, tefekkürün kendisine malzeme kılacağı nesne miktarını azaltmaktır. Mütefekkir, usta bir aşçı dahi olsa malzeme (bilgi) eksikliği çekecektir. Bazen bol malzeme kötü aşçıya denk gelecektir. Bazen bol malzeme ve iyi aşçı olmasına rağmen aşçı tembel olacaktır vesaire. Her daim aşçılığı geliştirme çabası ise bu kitabın konusudur.

Örneğin sık sorulan bir soru vardır: "Okuduğum bazı şeyleri hatırlıyorum fakat hangi kitapta okuduğumu bile anımsayamıyorum, neden?" Bu sorunun cevabını vermiş olduk. Okuduğun kitap bir veri kaynağıdır. İşlenmiş bilgi ise senin "ürünün"dür. Hangi kitaptan okuduğunu anımsamak öğrenimin maksadı değildir.

Ya da şu şikâyeti sıklıkla duyarız: "Kitap okuyorum fakat hiç aklımda kalmıyor." Burada da insanlar genellikle akıllarında kalanın ne olduğunu kitabı bitirip düşündüklerinde "Neyi hatırlıyorum?" sorusuna

verdikleri cevapla ölçerler. İşin aslı bu sadece bir hafıza sınamasıdır. Oysa öğrenmek böyle değil, küçük bir çocuğun süt içmesi gibidir. Süt nereye gitti? Koluna mı gövdesine mi? Hangi süt damlası hangi eti oluşturdu? Bunları bilmek imkânsızdır. Vakıada gözlenen şey, çocuğun büyüdüğüdür. Kitap okumak da yaklaşık bunun gibi bir şeydir.

Sakince Düşünmek/Analiz Etmek

Hayatımda müşahede ettiğim bir örneği söylemem gerekirse, benim Türkiye'de tanınır olmaya başlamam muhtelif kişi ve grupların söylemlerine verdiğim cevap videoları sayesinde oldu. İşin aslı bu tarz videolarda yaptığım şey çoğunlukla "Ne diyor?" diye durup düşünmekten ibaret. Bu videoların neredeyse hiçbirinde muhtelif kaynaklar taradığım araştırmalar yapmadım. Oysa ders ve konu anlatımı yaptığım videolar için uzun emekler veririm. Tek hadisi inceleyip anlatım yapacağım bir video için 1 ay ciddi ciddi çalıştığım vakidir. Oysa çürütme videolarının toplamında dahi bu kadar emek vermemişimdir. Bunun sebebi bence şu:

İnsanların büyük bir kısmının entelektüel faaliyetten anladığı, kulaklarından içeri dökülen sloganları papağan gibi tekrar etmekten ibarettir. Sloganlar ise dayanıksızdır. Ayette zikredilen örümceğin evini anımsatır. Ancak sloganlar bir akış oluşturur. Kendinizi bu akışa kaptırmazsanız ve durabilmeyi becerirseniz sloganın ne kadar boş olduğu çok kolayca fark edilir. Bu sebeple insanlar dönemin modasına kapılarak canları ve malları pahasına savundukları fikirlerinin çok saçma olduğunu modası geçince fark ederler. "Yahu biz o zamanlar nasıl kapılmışız buna" gibi bir ruh halinde olurlar. İşte bu durum, akış ve dönemin modası ile alakalıdır.

İyi bir tefekkür, durmayı gerektirir. Bir kere koşmanın tadını alan insan hep koşmak ister. Bu Müslümanların bir kısmında da var olan bir durumdur. Kişi koştuğunda görevini yaptığını ve gayret ettiğini hisseder. İşin aslı mutlu da olur. Zira insan mutluluğunun belası olan can sıkıntısından kurtulur ve koşmak insanı dinç tutar. İnsan adanmaya muhtaç bir varlıktır. Durgun su kokar, koşmamak insanda pek çok şeyi

bozar. Ancak koşular arasında durup tefekkür etmek doğru bir yönün tayini için elzemdir. Koşan mutlu olur ama başı kesik tavuk gibi koşuşturan bir hedefe ulaşamaz. Dolayısı ile koşmak da gerekir durmak da. Koşmadan deneyimlenemez, durmadan tefekkür edilemez. Koşmak müşahedenin, durmak derinleşmenin kaynağıdır. Ne kadar koşup ne kadar durulacağında mizaç da etkilidir.

Konuşmanın Hazzı

Müşahede ile ilgili yazdıklarımıza bir örnek olarak konuşmak ve susmak denklemini anlatmak güzel olacaktır.

Müşahede, susmayı gerektirir. Az önce koşmak ve durmaktan bahsetmiştik. Kişisel diyaloglarda müşahede ve tefekkür, susanın yaptığı iştir. Konuşurken müşahede edemezsin. Genellikle çok ve boş konuşan insanların müşahedesinin zayıf, karakter ve olay tahlillerinin sığ olmasının önemli sebeplerinden birisi budur. Aslında olan şudur: Böylesi kişiler çok konuştukça, tefekkürleri azalır ve konuşma içerikleri zayıflar. Boş konuştukları için de az dinlenirler. Az dinlendikçe daha çok konuşurlar. Bu böylece kendi kendini besleyen bir kısır döngüye dönüşür.

Aslında boşboğazlık yapmayan insanlar bir konuyla ilgili konuştuklarında daha dikkatli dinlenirler. Eğer ağızlarından güzel cümleler de dökülürse gördükleri ilgi daha fazla artar. Az konuşan ve konuştuğunda kıymetli şeyler söyleyen insanlar kanaatleri merak edilen ve görüşlerine başvurulan kişilerdir. Bir olay olduğunda onların konu hakkındaki yorumlarına ulaşılmak istenir. Onlardan yorum alabilenler bundan mutlu olur.

İşin aslı dinlemeyi bilmeyene konuşmak da züldür. Ona herhangi bir şey öğretmek de imkânsızdır. Zira bir insanın ilk olarak öğrenmesi gereken şey dinlemektir. Yaptığımız söyleşilerde bazen bu gibi kimselerle karşılaşırız. Sahne şöyledir; kişi, soru sormak için mikrofonu alır ama aslında niyeti soru sormak değil konuşmaktır. Oysa ondan başka kimse onun konuşmasını istemez. Uzun uzun kendi fikirlerini anlattıktan sonra pek de soru sayılmayacak bir şeyler söyleyerek bitirir. Eğer ona cevap verirseniz mimiklerinden sizi dinlemediğini,

ilk kelimenizden itibaren kendi söyleyeceği şeye odaklandığını ve konuşma sırasının kendisine geçmesi için sabırsızlandığını hissedersiniz. Sorduğu soruya cevap alırkenki mimikleriyle kendini ele veren kişilere "Şu anda beni dinlemediğini fark ediyorsun değil mi?" derim. Bu tepki ona yapılabilecek en büyük iyiliktir. Zira şu bilgiyi ya da bu bakış açısını öğrenmesinden daha önemli olan şey dinlemeyi öğrenmesidir. Zira ilki öğrenmek, ikincisi ise öğrenmeyi öğrenmek ile ilişkilidir.

Böyle kimseler üzerine tefekkür ettiğimde hep şaşırırım, gerçekten ilginç bir psikolojik durum olduğunu düşünürüm. Söz konusu kişi belli ki konuşmadan dinlemeye, kendi fikrini ifade etmeden başkasının fikrini anlamaya çalışmaya 1 saat bile tahammül edemeyecek durumdadır. Elbette bu nefsi bir durumdur ve nefsinin itkileri onu dinlemeye ya da susarak tefekkür etmeye tahammülsüz hale getirmektedir. Sanki içinde bir şey onu konuşması için dürtüyormuş gibi dayanamamaktadır. Oysa o anda uzun konuşmasından herkesin rahatsız olacağını bilir ancak çoğu zaman yine de dayanamaz.

Dinlemeyi bilmeyen müşahedeyi ıskalar, konuşmaları yavanlaşır, zaman geçtikçe boşboğazlaşır. Eskiler "sözün şehveti" diye bir tabir kullanırlardı. Gerçekten konuşmanın hazzı, nefis terbiyesini hak eden şeylerden birisidir.

Kâğıdı Kutsamak

Eğer kâğıdı kutsamak gerçek hayatı ıskalamaya neden oluyorsa artık kâğıt, öğrenmenin düşmanı olmuş demektir. Öğrenme sürecinde, içine düşülebilecek en tehlikeli tuzaklardan birisi budur. Hayata paralel bir simülasyon oluşması ve o simülasyon içerisinde kendini güvenli hisseden ilim talebesinin halinden mutlu bir şekilde yaşamasıdır. Sirenlerin şarkısı ile büyülenen Odysseus'un arkadaşları gibi keyifli ama gerçekten uzak bir evrende ömrü tüketmektir.

Örneğin "İlim öğrenmek isteyen birisi için çocuk sahibi olmak dezavantaj gibi anlatılıyor." demiştik. Oysa benim ortaya koyacağım bakış açısında evli olmamak ve çocuk sahibi olmamak dezavantajdır. Zira normal bir insanın yaşantısının belki %50'sini bile hiç deneyimlememiş

biri nasıl onun hayatı hakkında kanaat sahibi olabilir? Bir çocuğun büyümesini izlerken aslında insan denilen şeyin büyüme aşamalarına her anıyla tanıklık ediyorsunuz. Bir çocuğun mizacını hissetmek, duygularının gelişimini, algısının değişme biçimlerini günbegün müşahede etmek, onun hayat ve ölüme dair sorularına maruz kalmak az bir tecrübe midir? Bu bilgiye sahip olmayan ile sahip olanın hayata bakışı aynı derinlikte olabilir mi? "Bir baba evladını nasıl sever?" Bunu nasıl bilebilirsiniz? Kötü bir ailede doğmak bir çocuk için neden kötüdür? Bir insanın nasıl şımaracağını, nasıl dengeli bir karakter oluşturacağını ya da neden korkacağını bir çocukta adım adım görmekten daha büyük bir gözlem var mıdır? Hangi psikiyatri kitabı size bu bilgiyi yakînî olarak verecektir? Bunları 20 yıl gece gündüz bir çocuğu yetiştirmiş birisi ile yetiştirmemiş birisi sizce aynı düzeyde anlayabilir mi? Bir at yetiştiricisi ile atlar üzerine yazılmış kitapları okuyan birisi attan aynı düzeyde anlayabilir mi? Elbette ikisi de bunu iddia eder. Ama birisi sloganik anlar, diğeri ise yakîn ile bilir. İlki hatalı pek çok sloganı da kabul eder. Çünkü işin esası konuyu gerçek bir kavrayış ile öğrenmemiştir.

Annesi ve babası yanında yaşlanmış birisi bir yaşlının kaygılarını, duygularını, hayatını geçirdiği şeylerin onu getirdiği ahlaki durumu bizzat müşahede edecektir. Nihayetinde kendisi de yaşlanacaktır. Bunlar önemsiz bilgiler midir? Bu konuları düzgünce anlatabilen kaç tane kitap vardır?

Öğrenimin ulaşamadığı yerlerde insanlar anlık kararlarla yaşarlar ve böylesi önemli konular genellikle kitaplardan okunmaz. Zira bunlara dair yazılmış dişe dokunur bir literatür bulmak zordur.

Aile ile ilgilenmek vakit kaybı mıdır?

Mizaçlar değişebilmekle beraber, kişinin çocuğu, eşi ya da anne babası ile ilgilenmesi ona zengin bir deneyim sunacağı gibi vakit açısından da zarar ettirmez. Zira kendisiyle ilgilenilmeyen bir ailenin ortaya çıkaracağı problemler, toplamda onlarla ilgileneceğiniz süreden daha fazlası edecektir. Bir çocuk belki 15 dakika babası ya da annesiyle oynayıp mutlu olacak iken bu süreyi alamadığında huysuz olur, problemli davranışlar gösterir. Bu davranışlarla eninde sonunda siz uğraşacaksınız.

Ne kadar ötelerseniz ilerde daha büyük problemlerle karşı karşıya geleceksiniz. 20 yaşına kadar kendisi ile hiç ilgilenilmeyen bir çocuk büyük ihtimalle ya ailesinden kopacak ya da ailesinin başına daha uzun mesai alacak dertler açacaktır.

Ayrıca kendimde de müşahede ettiğim bir diğer nokta, evlat sahibi olmanın insanı genç bir erkek olmaktan "baba" olmaya götürdüğü, böylece hayatındaki her şeyin değiştiği gerçeğidir. Bir baba, çoğu zaman bir gence nazaran nefsine daha hakimdir. Nefsini evladı için pek çok durumda dizginlemektedir. Artık gençliğine oranla havailiği azalmıştır. Bu nefis terbiyesi onun ilim öğrenmesine katkı sağlayacaktır. Nefis terbiyesinin ilim tahsilindeki öneminden ilerleyen sayfalarda genişçe bahsetmeye çalışacağız.

Çoğu kişi anne baba olan kimselerden şu sözleri duymuştur: "Yahu bizim çocuğumuz yokken ne hakla yorulduğumuzu düşünüyormuşuz? Oysa şimdi çocukların erken uyuduğu, bizim uyumadığımız 1-2 saatlik kısa vakitler ganimet gibi geliyor. Tüm bireysel işlerimizi bu aralıkta yapıyor ve dinleniyoruz." Artık daha yoğun bir tempoya alışmışlardır.

Temsilen anlatacak olursak; bu anne babanın 25 yaşındayken 20 kilogram yükleri vardı. Ancak nefis terbiyeleri zayıf olduğundan 20 kilograma ancak güç yetirebiliyorlardı. Çocuk yetiştirmeye başladıklarında ise yükleri belki 30 kilograma ulaşmış ancak zorunlu olarak yaptıkları nefis terbiyesi sayesinde 50 kilogramı omuzlayacak seviyeye gelmişlerdir. Bu yüzden ilk çocuktan ve onun getireceği tempodan deli gibi korkan bu genç ebeveynler, bir iki yıl sonra ikinci çocuğu düşünecekler ve çoğu zaman bu niyetlerini yerine getireceklerdir. Oysa ilk çocukları olduğunda başka çocuk istemediklerini söylüyor, bir taneyle bile baş edemediklerini düşünüyorlardı.

Bu süreç, bir delikanlının babalığa, bir genç kızın ise anneliğe geçiş aşamasıdır. Doğru süreçler geliştiğinde anne ve baba olmak bir genç delikanlı ya da hanımefendi olmanın aslında üst sürümüdür. Çocuğun sorumlulukları gençten daha azdır. Ancak genç olan çocukluğu sadece romantik bir hayal olarak ister, gerçekte gençlik çocukluğa nazaran bir kazanımdır. Aslında anne ve babalık ile gençlik arasındaki fark da buna benzemektedir.

Çocuk Yetiştirmek

Şu üç soru bize sıkça sorulur:

1. Çocuğumu ahlaken nasıl eğitmeliyim?
2. Çocuğumu dinen nasıl eğitmeliyim?
3. Çocuğumun teorik eğitim sürecini nasıl yönetmeliyim?

Üç soruya da benim standart cevabım her zaman bir tanedir: Kendini eğit.

Sebebi şu ki; ben eğitimde müşahedeyi esas alırım. Eğitim çocuğa okutulmaya çalışılan sayfalar, söylenen sözler değil çocuğun müşahede ettiği şeydir.

Ahlaken bakalım... Bir gariban gördüğünde duran ve yardım eden, yeri geldiğinde maddi menfaati dahi ahlaki bulmadığı için reddetmiş bir baba profilini 5 yaşından 18 yaşına kadar izlemiş bir çocukla bunun tam zıddını izlemiş bir çocuk aynı olabilir mi? Bu çocukların böylesi durumlar karşısında hissettikleri hayâ duygusu dahi farklı olur. Zira bunun zıddını izleyen çocuk ister istemez bu davranışa alışır. Kötü ahlakı gösteren adam ağzıyla vaaz verse dahi bu söylemleri çocuğun nefretini celp eder. Aslında o kötü ahlakını çocuğuna karşı da çoğu zaman uygulayacaktır. Sonra bir de üstüne vaaz ettiğinde daha da nefret uyandıracaktır.

Basitçe küfür konusunu düşünün. Çocuğunuzun küfür etmemesini istiyorsanız, yapmanız gereken şey küfür etmemektir. Çocuk küfür etmeyi sizden öğrenir. Muhtemelen siz de babanızdan öğrenirsiniz. Burada değiştirilemez bir durumdan söz etmiyoruz, çok uğraşırsanız babanız küfür etmesine rağmen siz etmeyebilirsiniz ancak eğitim avantaj kazandırmak için yapılır. Babanız bu konuda size iyi bir eğitim vermemiş ve siz kendinizi çokça zorlamak zorunda kalmış olursunuz. Her meselede çocuğunuzu sarp yokuşu tırmanmak zorunda bıraktığınızda aslında bu kötü bir eğitim aldığı anlamına gelir.

Dinen bakalım. Namaz vakitleri konusunda aşırı hassas, namazlarında ve Efendimiz anıldığında gözleri yaşaran, samimiyetle dua eden bir anne ile bu özellikleri haiz olmayan fakat dinden laf açıldığı zaman konuşmak için fırsat kollayan bir anne aynı mıdır? Değildir. Bunların

verdikleri eğitim de aynı olmaz. İlki gibi bir anneye sahip olan bir çocuğun ben İslam düşmanı olabildiğine hiç denk gelmedim. Gerçekten dindar bir anneye sahip olan ve annesini çok seven bir çocuğun kafasının karıştığına ve ateist olduğuna çok denk geldim. Ama bu çocukların Allah'a küfür etmek, Muhammed aleyhisselam ile dalga geçmeye çalışmak gibi hareketlere tevessül ettiğine hiç rastlamadım. İnsanların anne-babalarına olan sevgileri, onların değerlerine saygı duymasını sağlar. Bundan daha iyi eğitim mi olur? Oysa şedit İslam ve Müslüman düşmanları içerisinde anne babasına olan nefretini onların dinine kusarak gösteren çoktur.

İş yine "Siz iyi insan, iyi bir Müslüman olun; çocuğunuza verebileceğiniz en güzel eğitim budur." demeye dönmüyor mu?

Entelektüel/teorik açıdan bakalım. Büyük kitaplığın olduğu bir evde büyüyen, kitap okumayı keyifli bir iş olarak addetmeyi belki 1 yaşında gören, ev içi kullanılan kelime zenginliği normal bir ailenin on katı olan birisi ile bunun zıddı bir olabilir mi?

İlki bu ev içerisinde hiçbir şey okumasa dahi en azından tanıştığı kelime sayısı dahi onun entelektüel donanımını etkileyecektir. Zira kitap okunan bir evde gündelik dilden daha zengin bir kelime dağarcığı kullanılır ve çocuk bunu istemese de öğrenir. Bu onun akranlarına nazaran öne geçmesi anlamına gelir. Kendisini geliştirmeyen ebeveyn doğru yönlendirme yapmak istese dahi buna ufku yetmeyecektir. Zaten çocuğuna kitap oku dese dahi kendisi okumuyordur. Çocuk kitap okumanın zevkli bir şey olduğunu evde hiç tatmamıştır. Zevkli olan televizyon izlemek, dizi takip etmek ya da kahveye gitmektir. Böyle bir çocuk ile "Off harika, şu kitap basılmış!" diye eve sevinçle gelen bir babayla büyüyen çocuğun kazandığı kitap okuma sevgisi aynı olabilir mi?

Birisi 6, diğeri 1 yaşındaki iki kızım da eve kitap kargosu geldiğinde sevinirler. Kargoyu açma ayinini onlar da istediği için hep beraber yaparız. Muhtemelen benim sevincimden dolayı kitap kargosu açma olayını zihinlerine sevinçli bir olay olarak kodladılar. Benim kitap okuduğum koltuğa benim gibi oturup ellerinde resimli kitapları ile durmaya çalışırlar. Bunu çok küçük yaşlarından beri yapıyorlar, ilk gördüğümde

çok şaşırmıştım. Aynen benim gibi oturmaya çalışıyorlar. Ben henüz çocuklarımı kitap okuma konusunda teşvik etmiş değilim.

Hasılı kelam, çocuğunuza iyi bir ahlak vermek istiyorsanız ahlaklı olmak yönünde kendinizi eğitin, dindar olsunlar istiyorsanız dindar olun, entelektüel olsunlar istiyorsanız okuyun.

Başkalarını değiştirmeye çalışmak kolaydır. Kolay olduğu için herkesin nefsi buna meyleder. Oysa ailenizi ve çevrenizi düzeltecek olan sizin yapacağınız işlerdir.

Büyük adam nasıl ortaya çıkar?

Deneyim alanını genişletmek, ilimden anlayanların vereceği ilk tavsiye olmalıdır. Bir defa araba alıp satmamış, bir ticaret yapmamış, işçilik yapmamış, personel çalıştırmamış birisi nasıl ticaret hakkında gerçekten bilgi sahibi olabilir? İlim tüm bunları yapmakta olan insanların hayatları hakkında konuşmak değil midir? Örneğin benim hayatımda gördüğüm en iyi karakter uzmanları psikologlar değil, personel çalıştıran başarılı tüccarlardır. O personeli dikkatli seçmekle kendi menfaatini koruduğu için bu konuda neredeyse uzmanlaşmıştır.

Bu sebeple İbn Haldun meşhur eseri *Mukaddime*'de "İnsanlar içinde siyaseti en az bilenler âlimlerdir." anlamına gelen bir bölüm açmıştır. Bunun sebebi olarak da âlimlerin okudukları idealize edilmiş metinleri, müşahede ve koşulları göz ardı ederek salık vermelerini göstermiştir. Elhak, İbn Haldun bu konuda haksız değildir. Bu söylemi büyük oranda bugünün akademisi, bilim adamları ve din âlimleri için de halen geçerlidir. Elbette bunlar içerisinde hayatı deneyimleyen, deneyim bilgisine önem verenler de mevcuttur. Fakat çoğunluğun böyle olmadığını iddia etmek herhalde abartı olmaz.

Aslında burada bilim adamlığı, filozofluk ya da âlimlik güncel isimlendirmelere dayanmaktadır. Yani bugün kendisine âlim ya da filozof denilen kişi hakkında konuşmaktayız. Peki bu kişi 500 yıl sonra adı hatırlanan bir âlim ya da filozof olacak mıdır? Bir sonraki bölümde neden klasik kitapların tercih edilmesi gerektiğini anlatırken buraya döneceğiz. Fakat şunu söylemek lazım: Okuduğum kadarı ile klasik eser telif

edebilmiş âlim ve filozoflar genellikle çok güçlü müşahedeye sahiptir. Bunların tavsiyeleri ciddi gözlemler barındırdığını hissettirir. Örneğin Francis Bacon'un siyaset tavsiyeleri ya da Gazzâlî'nin insan psikolojisine dair gözlemleri gerçekten etkileyicidir. Oysa müşahedesi zayıf insanların genelde tavsiyeleri de çok sıradan ve basmakalıptır. Bu, klasik eserleri değerli kılan bir unsurdur. Zira tarihin eleği genellikle müşahedesi zayıf kişilerin eserlerini elemektedir.

Bazen şu noktanın ıskalandığını düşünüyorum. Gazzâlî elbette çok ders almış, çok okumuş, fazlasıyla zeki bir âlim. Ancak bu niteliklere sahip olan tek insan olmadığı açıktır. Hatta bu niteliklerin bazılarında ondan daha iyi olan âlimlerimiz de muhakkak vardır. Burada denklemin sadece bilgi, zaman, gayret üçgeninde kalması, bir âlimi "çok büyük bir âlim" yapan sebepleri iyi tahlil edememize neden oluyor. Ben bu üçlüye bir dördüncü olarak "müşahede" kabiliyetini eklemek isterim. Eğer ekleyecek olsaydım beşinci bir etmen olarak da *zeitgeist* yani zamanın ruhunu yakalamayı eklerdim. Şunu da ifade etmek gerekir ki zamanın ruhunu yakalayabilmek yine güçlü bir gözlemci olmayı ve müşahede ile çağını kavramayı gerekli kılacağı için deneyim vurgumuzun dışarısında kalmazdı.

Pratik/Amelî Bilgi

Hayat pratik ve amelî bir iştir. Doğal olarak ilim nerelerde gezerse gezsin sonunda amelî ve pratik bir şeyler söyleyecektir. Bir kişi muhteşem bir metafizik kuram kurup ölse ve amelî olan şeyler hakkında hiçbir şey söylemese dahi, ondan sonra gelen birisi onun kuramını pratik ve amelî sonuçlara götürecektir. Bu noktaya gelindiğinde müşahededen kaçınmak imkânsızdır.

Bir gün Türkiye'nin en iyi tıp fakültelerinden birinde verdiğim konferans sırasında 250-300 civarındaki talebeye şu soruyu sordum:

"Acildesiniz ve nabzı 180 olan bir hasta geldi. Ne yaparsınız?"

Bu talebelerin bu sorunun cevabını bilmeme ihtimalleri yok. "Beta bloker veririz." dedi salonun büyük bir kısmı. Zira gerçekten kâğıtta öğretilen tedavi budur.

"Nasıl vereceksiniz? Ne kadar vereceksiniz? Bir ampulde ne kadar beta blokör var? Hemşire sizi bekliyor ve soruyor. Hocam kaç ampul? Nasıl göndereceğiz? İlacı serum içine mi koyacağız? Yoksa serumsuz olarak direkt ilacı mı vereceğiz (puşe)? Serum içinde gidecekse hızlı mı yavaş mı gidecek? Serum ne kadar sürede bitsin?"

Bunlar zor sorular değil elbette ama pratiğe dayalı sorular ve talebeler cevap veremedi. Zira bunu müşahede etmediler. Büyük bir kısmı henüz sahada çalışacağı stajları yapmamış. Hepsi kâğıttan okumuş. Bilgileri de doğru. Muhtemelen büyük bir kısmının konuya dair teorik bilgisi benim bayatlamış teorik bilgimden fazladır. Acilde çalıştıkları ilk birkaç ayda bunu kolayca öğrenecekler.

Müşahede böyle bir bilgidir. Kâğıtta eğitim ne kadar iyi planlanırsa planlansın muhakkak unutulan detaylar olur. Bu yüzden saha ve deneyim çok şey ifade eder. Mesela bu eseri yazarken bu konu ile ilgili daha önce yaptığım 30 civarında dersin kaydını yazılı döküm olarak aldım. Kronolojik olarak inceledim. Pek az istisna hariç, bir videoda aranacak özellikler açısından en eskisi en kötüsüydü. Daha eski videolarımda konuşma temposu, verdiğim örneklerin niteliği, kelime seçimlerim hep daha kötü göründü gözüme. Bu da oldukça doğal zira ilk video ile son video arasında belki 600 civarında ders videosu yapmıştım. Yazmak da böyledir. Bu açıdan eğitim vermek, müşahede ekseninde pratik yönden tamamlanır.

Eski âlimlerin eserlerini kronolojik olarak okumak da bu açıdan faydalıdır. Zira ilk eserleri genellikle daha hamdır. Daha fazla slogan barındırır. Son eserlerindeki o ağırlığa alıştığınızda bunu ilk eserlerinde bulamayabilirsiniz.

Müşahedeye Zıt Bilgi ile Karşılaşmak

Ben hayatımda müşahedeme zıt bir söylem nasıl sunulursa sunulsun kabul etmekte temkinli olmayı bir karakter haline getirdim. En büyük otoriteler, unvanlar ya da geniş kitlelerin kabulü altında sunulsa dahi herhangi birinin beni müşahedemin zıddına inandırması için iki şeyi yapması gerekir:

1. Müşahedemin neden yanılgı içerdiğini açıklamalı.
2. Yeni bir müşahede penceresi vermeli. (Yani bakış açımı değiştirerek farklı bir perspektiften müşahedeler sunmalı.)

Bu, bilim için dahi geçerlidir. Zira bilimsel bilginin temeli müşahede ve gözlemdir. Herhangi doğru bir bilimsel teori kaba müşahede ile çelişebilir. Tarihte örnekleri vardır. Örneğin Batlamyus kozmolojisi müşahede ile uyumluydu. Kopernik sonrasında müşahedenin neden yanılgı oluşturduğu açıklandı ve yeni müşahedelere kapı açacak şekilde farklı bir bakış açısı ortaya konuldu. Bu kabul edilesiydi.

Ama Batlamyus'un hâkim olduğu daha eski dönemlerde bahsettiğim bu iki madde sağlanmadan Kopernik ile benzer sonuçları dile getirenlerin söylemleri kabul edilmedi. Bence bu da hatalı değildi. Zira o anki hali ile farazi ve hayalci kalmaktaydı. Bu bağlamda müşahede/bilim arasındaki korelasyonun fark edilmesi *pseudo-science* (sahte-bilim) olan ama bir dönem popülerleştiği için halkın diline sakız olan teorilere aldanmanızı da engelleyecektir.

Freud'un kuramı buna güzel bir örnektir. Bu kuram ilk gününden itibaren bilimsel yöntemi ihlal ediyordu. Hatta bilimsel yöntem namına ne varsa zıddı kullanılarak oluşturulmuştu. Gündelik müşahede ve sağduyu ile de çelişmekteydi. Gerçekten tam bir sahte bilim (*pseudo-science*) olmasına rağmen 1980'li yıllara kadar inanılmaz bir medya desteği ve lobicilik ile kuram tutundu. İlk günden beri bahsettiğim sebeplerle tenkit ediliyor olmasına rağmen kültürün her noktasına sızmayı başardı. Daha sonrasında kuram tüm dünyada büyük oranda tıbbi uygulamadan kaldırıldı. Batlamyus'un kozmolojisini Kopernik öncesi çağda yaşıyor olsaydım kabul ederdim ama Freud'un kuramını tüm popülerliğine rağmen kabul etmeyeceğimi zannediyorum. Bu tavrımda müşahede ve sağduyuya duyduğum güven ciddi bir etken olacaktı. Zira Freud'un kuramı Batlamyus'un aksine müşahede ve sağduyu ile de uyumlu değildi. Elbette bilimsel yönteme hiçbir şekilde uymuyor olması da bir diğer etken olurdu.

Deneyimden Uzaklaşmak ve Slogan

Tüm bu deneyim bilgisinden uzaklaştığımız her sahada sloganlar atarız. Bu sözlerimizin slogan olduğunu deneyimledikçe fark ederiz. Bence akıllı insanlar, attığı birkaç sloganın işe yaramadığını deneyimledikten sonra slogan atmamaya karar veren kişilerdir. Onlar gerçekten deneyimlemedikleri, meleke haline getirmedikleri bir söylemi dile getirmezler. Diğerleri ise dünyada asla karşılık görmeyecek söylemleri slogan olarak tekrar ederler.

Bunlar iki çeşittir; birisi sloganı sınayacak imkân bulamaz, çünkü kapalı bir fanus içerisinde yaşamaktadır. Ömrünü haklı olduğunu zannederek tüketebilir. Diğeri ise fanustan her çıktığında sloganının işe yaramadığını görür. Ancak sloganı terk etmek yerine yaşamayı terk eder ve kendisini hayata kapatır. Hayatı deneyimlemekten kaçabileceği küçük bir fanusta, sloganları ile güvenli alanda ömrünü tamamlamayı tercih eder. Her ikisi de nihayetinde bir fanusa kapanarak hayatı deneyimlemekten vazgeçmek zorundadır, çünkü deneyim sloganı yıkacaktır. Burada kişi psikolojik faktörlerle söylemini korumaya azmetmektedir.

Konuyu genelden İslami ilimlere çekecek olursak fıkıh (lügat anlamı derin anlayış) ve tefakkuh, sloganın tam zıddıdır. Örneğin fetvada hükme mevzu olan konuyu bilmek, İslami hükmü bilmek kadar önemli görülmüştür. Diğer bir deyişle ticaret hakkında fetva verecek olanın sadece ayet ve hadisleri değil ticareti de bilmesi zaruri görülmüştür. Genel geçer fetvalar böyleyken ilmihalde bu durum daha da açığa çıkmaktadır. İlmihal basit çeviri ile "hal"in ilmidir. Bir hal üzerine odaklanmıştır. Örneğin domuz eti yemenin haram olduğu hükmü genel bir hükümdür. Açlıktan ölmek üzere olanın yiyecek başka bir şey bulamadığı durumda domuz eti yemesi farz olur. Zira canı korumak domuz eti yememekten daha önemli ve dinidir. Burada genel hükmü tersyüz eden şey ortaya çıkan "hal"dir. Eğer insanların halleri bilinmeden genel hüküm "her halde" onlara telkin edilecek olsaydı bu ilim değil, slogan dediğimiz şey olurdu. Sloganlaşan bir fıkıh oksimorondur.

فقد روى أبو داود وغيره من حديث جَابِرٍ قَالَ خرجنا فِي سَفَرٍ، فَأَصَابَ رَجُلًا مِنَّا حَجَرٌ، فَشَجَّهُ فِي رَأْسِهِ، ثُمَّ احْتَلَمَ، فَسَأَلَ أَصْحَابَهُ، فَقَالَ: هَلْ تَجِدُونَ لِي رُخْصَةً فِي التَّيَمُّمِ؟ فَقَالُوا: مَا نَجِدُ لَكَ رُخْصَةً وَأَنْتَ تَقْدِرُ عَلَى الْمَاءِ، فَاغْتَسَلَ، فَمَاتَ. فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُخْبِرَ بِذَلِكَ فَقَالَ: قَتَلُوهُ قَتَلَهُمُ اللَّهُ أَلَا سَأَلُوا إِذْ لَمْ يَعْلَمُوا؛ فَإِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ، إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ أَنْ يَتَيَمَّمَ، وَيَعْصِبَ عَلَى جُرْحِهِ خِرْقَةً، ثُمَّ يَمْسَحَ عَلَيْهَا، وَيَغْسِلَ سَائِرَ جَسَدِهِ.

Nitekim Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Câbir b. Abdullah'tan şöyle rivayet etmiştir: "Bir yolculuğa çıktık. Bizden birine bir taş isabet etti ve başını yardı. Adam sonra ihtilâm oldu (rüyalandı). Arkadaşlarına sordu, "Benim için teyemmüm ruhsatı bulabiliyor musunuz?" dedi. Onlar "Suya güç yetirdiğinden senin için bir ruhsat göremiyoruz." dediler. Adam gusletti ve hastalanıp öldü. Peygamber'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gelince bu hâdise ona anlatıldı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Adamı öldürdüler. Allah onları öldürsün! Bilmiyorlardıysa sorsalardı ya! Cehaletin ilacı sormaktır. Onun teyemmüm etmesi ve yarasının üzerine bez sarıp üzerine mesh etmesi, sonra bedeninin diğer kısmını yıkaması yeterliydi."

Burada genel gusül fetvasının "hâl"i göz ardı ederek her duruma uygulanmasına verilen tepkiyi görmekteyiz. Normalde İslam'da içtihatta yanılmak günah değildir. Yani fetvada isabet edemeseniz dahi bu bir günah sayılmaz zira insan hata etmekten kaçınamaz. Ama bu olayda soruyu soranın hâli tamamen göz ardı edilmiş ve basmakalıp bir fetvadan dolayı soruyu soran açıkça zarar görmüştür. Muhammed aleyhisselamın bunu içtihat kapsamına almamasına ve beddua etmesine dikkat etmek gerekir. Bu lafız, hâli ihmal ederek fetva vermenin haramlığına delil olur. Vallahi doğrusu da budur.

Zira öyle cahil softalar var ki insanların hayatlarını cehenneme çeviriyorlar. Oradan buradan duydukları her fetvayı ne dünyanın hâlini ne de karşısındakinin hâlini bilmeksizin insanların üzerine fırlatıyorlar.

Onların bu yaptıkları yüzünden nice insan dünya ve ahiret namına zarara uğruyor. Bu zarara uğrayanların bir kısmı dinden, Allah'tan uzaklaşıyor. Bu gibi kimselerin dine verdiği zararı belki şedit İslam düşmanları dahi vermemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAK SEÇİMİ

Kitabın bu bölümünde kitap seçimi, okuma sırası gibi konular hakkında konuşacağız. Söyleyeceklerimizin bir kısmında daha kati bir dil kullanacak, diğer kısmında ise "Benim şöyle bir tecrübem oldu" anlamında sözler edeceğiz. Bunun sebebi konuya temas eden mizaç farklarıdır. Nihayetinde kitabın müellifi bir mizaca sahiptir ve elbette her insanın mizacı aynı değil. Böyle durumlarda yazdığım önerinin kendi mizacımla ilişkili olabileceğini zannettiğimde ifadelerimde bu muğlaklığı göreceksiniz. Örneğin "Bana öyle geliyor ki...", "Şöyle bir tecrübem olmuştu..." gibi lafızlarla cümleye gireceğim. Farklı mizaçlardaki insanlarda da müşahede ettiğim bazı hatalar ve yapılması gereken şeyler konusunda ise daha net cümle girişleri yapacağım. Örneğin "Bunun şöyle olduğu sanılmamalıdır, bilmek gerekir ki..." gibi.

Kitabın özellikle bu bölümü ve bundan sonraki bölümü olan "Zaman Yönetimi" kısımlarında bu uyarının unutulmaması faydalı olacaktır. Zira insanlara öneriler veren pek çok kişi kendi mizacını insanlığın mizacı zanneder. Bu, onun şahsi tecrübesini tüm insanlığa genellemesi gibi bir sonuç doğurur. Kendinde bulduğu her özelliğin tüm insanlıkta olduğunu vehmeder. Bu ciddi bir yanılgıdır. Hatta bu dahi bir mizaçtır.

Bu uyarıyı yaptıktan sonra konumuza başlayabiliriz. Unutmamak gerekir ki:

İnsanların çok az bir kısmı okur. Okuyanların çok az bir kısmı ciddi eserler okumuştur. Bunların çok azı gerçekten planlar yaparak, yoğun ve istikrarlı çalışarak fazla sayıda ciddi eser okumuştur. Bunların da az bir kısmı önündeki ciddi eseri tenkit ederek analitik okuma yapabilecek donanım ve cesarete sahiptir. Dişe dokunur tenkitler üretebilenlerin çok azı orijinal eserler telif edebilir. Bu sebeple gerçekten Cemil Meriç'in veciz şekilde ifade ettiği gibi "Her yüzyılda birkaç kişi düşünür, diğerleri ise onların düşündüğünü düşünür."

Klasikler

"Ciddi eserler" ifadesinden muradımızı açıklayarak başlayalım.

Ben felsefe ve doğal olarak sosyal bilimler/dini ilimler çalışan biriyim. Takdir edersiniz ki buradaki değerlendirmem de kendi ilgilendiğim konular ekseninde olacaktır. Birazdan klasik eserlerin önemine dair güçlü vurgular yapacağız ancak bu vurgular pozitif bilimler için aynı derecede geçerli değildir. Yer yer bu farklara işaret edeceğim, ancak unuttuğumuz her yerde pozitif bilimler ile felsefe/din/sosyal bilimlerin metotları açısından birbirlerinden farklı olduğu okuyucunun aklının bir köşesinde durmalıdır.

Pozitif bilimlerde sosyal bilimlerin aksine klasik ve eski eserler okumak makbul bir metot değildir. Bu sahalarda güncel bilgi esastır. Klasik eserlerle fizikten ziyade fizik tarihi yapabilirsiniz. Tabii bu da büsbütün değersiz değildir. Bilim tarihi bilmek bilim felsefesi yapmayı sağlar. Fark edeceğiniz üzere sosyal bilimler ve felsefeye sıçramış olduk. Bu ilimlerde ise klasik eserler esastır. Zira pozitif bilimler değişenin bilgisini verir. Bu, birikimli bir bilgidir. Bu sebeple güncel olan esastır. Pozitif bilimlerde eski olan eksik veya çoğu zaman yanlıştır. O halde pozitif bilimlerde esas olan makale takip etmek ve güncelde yazılan eserleri okumaktır denilebilir.

Klasik eser dediğimizde maksadımız şudur: Herhangi bir konuda çok eskiye ait olmasına rağmen kendisine atıflar yapılan, ismi bugüne

kadar gelebilmiş eserlerdir. Örneğin Batı felsefesinde Aristo, Platon, Descartes, Bacon gibi ismini bildiğiniz yazarlar klasik eser müellifleridir. Örneğin siyaset felsefesinde İbn Haldun, Machiavelli, Montesquieu birer klasiktir. Klasikler daha spesifik konularda daha az bilinen eserler olabilirler örneğin Hanefi fıkıh usulünde Cessâs, Serahsî birer klasiktir. Ya da ehl-i hadisin hadis usulünde İbn Salâh, İbn Hacer, Süyûtî'nin eserleri klasiktir. Her branşın klasikleri olduğu gibi branşların alt dallarının da klasikleri olur.

İkincil Kaynaklar

Klasikten kastım; geçmiş dönem içerisinde yazılmış, üzerine çalışmalar yapılmış, atıfların kaynağı olan, endirekt değil direkt delil olan eserleri. Klasiklerin yorumlanması, klasiklerden çıkartılan bilgilerin derlenmesi üzerine yazılan eserlere ise ikincil kaynaklar deriz. Örneğin "sosyolojiye giriş", "felsefe tarihi" gibi eserler ikincil kaynaklardır. "Mutezilede adalet kavramı", "Hadis usulünde ehl-i rey ve ehl-i hadis farkları", "Frege ve mantık" gibi başlıklandırmalar yapılabilen eserler de yine ikincil kaynaklardır.

Örneğin İbn Salâh, İbn Hacer, Süyûtî okumak ehl-i hadisin hadis usulü açısından klasik okumaktır. Herhangi bir akademisyenin ehl-i hadisin hadis usulünü anlatmak için yazdığı bir eseri okumak ikincil kaynak okumaktır. Batı felsefesi tarihi ya da bilim felsefesi giriş eserleri ikincil kaynak okumaktır.

Bu açıdan bakıldığında klasiklerin bir diğer özellikleri telif eserler olmalarıdır. Burada telif olmak ile maksadım yazarın gerçekten orijinal bir şey ortaya koyması hasebiyledir. İkincil kaynakların büyük bir kısmı telif değil tasvir eserlerdir. Yani klasikleri betimlemek maksadındadır. Bir kişinin o klasikten anladıklarını özetlemesi kabilindendir. Elbette burada tasviri yapan kişinin niyeti ve donanımı oldukça önemli bir hal alır. Bu anlamıyla klasikleri okumak, doğrudan pınarın başına oturmaktır.

Youtube'da klasik eser dersleri yaparız, aslında bu faaliyet de bir ikincil kaynak oluşturmaktır. Dersi yapan kişi şahsını ön plana çıkarır

ve orijinal tenkit, öneri ve ilavelerde bulunup tasvirden uzaklaşırsa bu tarz dersler de telifleşmeye başlar. Çoğu zaman dersler bu niteliği haiz olmaz, eseri ve eser etrafında teşekkül eden literatürü tasvir etmeye çabalar. Bunların telif olma niteliği düşüktür.

Güncelde yazılan telif eserlerin klasik olup olmayacağı meselesi bulunduğumuz zamanda değerlendirilemez. Elbette klasiklerle çok uğraşmış kişiler bir eserlerin klasikleşme potansiyeli konusunda öngörü sahibi olabilirler ama bu her zaman doğru çıkmayabilir. Döneminde çok okunan çoğu eserin ilerleyen çağlarda klasikleşmediğine, çağında rağbet görmemiş eserlerin ise yüzyıllar sonra klasik olarak ele alındığına sık rastlanır.

İkincil kaynaklar orijinal telifler olmadıkları için çok büyük oranda birbirlerini tekrar ederler. Bugün akademide yazılan hadis usulü kitapları ya da felsefe tarihi eserleri %99 oranında birbirinin aynısıdır. Böylesi birden fazla eseri okumak bir tekrardan ve çoğu zaman vakit kaybından ibarettir.

İkincil kaynaklar güvenilir midir?

Bunun yanı sıra klasikleri ikincil kaynakların yazarları vesilesi ile öğrenmek çeşitli riskler barındırır. Zira pınarın başına oturmamış, size su getirene güvenmişsinizdir. Direkt alabileceğiniz bir bilgiyi, haber olarak almayı tercih etmişsinizdir. O halde her haberde olduğu gibi kaynağınızın zabtı ve adaleti önemli olacaktır. Yani ikincil kaynağın yazarı klasiği gerçekten anladı mı? İyi niyetle ve olduğu gibi aktarmaya çalışıyor mu?

Bu gerçekten ikincil kaynak seçiminde önemli bir husustur. Örneğin oryantalistlerin büyük bir kısmı klasik eserler üzerine ikincil eserler yazdılar. Özellikle ilk dönem oryantalistleri çoğunlukla iyi niyetli değildi. Ayrıca kültürel bagajları fazlasıyla olumsuz yüklüydü. Naçizane kanaatim, klasikler hakkında neredeyse hiçbir konuda doğru tasvirde bulunamadılar; bu onların adaletlerine yönelik eleştiriydi. Zabt yani düzgün anlayıp aktarabilmek konusunda da çoğu yerde yetersiz kaldılar. Özellikle hadis usulü, fıkıh usulü ve kelam literatürü gibi Batı'da

karşılığı çok zor bulunabilir olan konularda iyi niyetli olsalar dahi metinlere nüfuz etmekte zorlandılar. Bu sebeple genellikle daha kolay anlayabilecekleri Meşşailik, siyer, İslam tarihi vb. branşlarda yazılan eserler üzerinden usul ve kelam gibi branşları tasvir etmeye çalıştılar.

Bu, ikincil kaynakların hem zabt hem adalet konusunda yanıltıcı kişiler tarafından nakledilebileceğine dair bir örnekti. Benzeri örnekler felsefe tarihi açısından da verilebilir.

Örneğin felsefe tarihi eserlerinde "Yunan mucizesi" olarak ele alınan anlatı bizce Batı üstünlükçü ırkçı bir propagandaya dayanmakta. Batı Yunan mucizesi sayesinde kendi medeniyet başlangıcı mitini oluşturuyor. Aslında bu mit klasikler üzerinden kolayca çürütülebilir olsa dahi sloganik olarak tutmuştur.

Bu diğer kavimlerin medeniyetten uzaklığı ve medeniyetin bir Batı icadı olduğu anlatısını beslediği gibi diğer kavimlere yönelik istila, işgal ve sömürge faaliyetlerini de dolaylı olarak meşrulaştırıyordu. Zira "Doğulu kendi kendine medeni olamaz, zorla medenileştirilmelidir. Bu Doğuluya yapılmış bir iyiliktir." söylemine tarihi zemin sağlıyordu. Bu sebeple bugün ikincil kaynakların ittifakla kullandığı İlk Çağ-Orta Çağ-Rönesans-Yakın Çağ tasnifinin sömürgecilik dönemlerinde oluşturulması da buna işaret etmektedir.

Örneğin Orta Çağ dine ait, karanlık ve medeniyetten uzak bir dönemdir. İslam için de kullanılır. "İslam ülkeleri Orta Çağ'dan asla çıkamazlar o halde onları, onların iyiliği için işgal edelim"[2] Bu elbette stratejik bir hamledir. Zira işgal edilen ülkede bu fikirler yaygınlaştırıldığında mukavemet gücü kırılmış olur. Örneğin Amerika'nın 1,5 milyon insanı öldürerek Irak'a demokrasi ve medeniyet (!) götürdüğü dönemde, Iraklıların bir kısmının "medeniyet geliyor" sevinci ile işgali kutladıkları kameralara yansımıştı.

Bu stratejik hamlenin bir diğer hedef noktası da Batı halklarıdır. Zira aşikâr hale gelen her zulümde Batı medyası alt mesajlar ile "Siz bu

2 Thomas Bauer'in *Neden İslam'ın Orta Çağı Yoktu?*" isimli eseri bu konuda yapılmış güzel bir çalışmadır.

Doğuluları/Müslümanları/ya da bizden olmayan her kimse, bizim gibi insan sanıyorsunuz ama değiller. Bunlara iyilik yapıyor ve medeniyet götürüyoruz, aksi halde asla medeni olamazlar. O yüzden çok vicdan yapmayın." biçimindeki propagandayı devreye sokar. Bu sayede ettikleri zulme verilebilecek iç kamuoyu tepkisini sönümlerler.

O halde ikincil kaynaklardaki bu söylemin de adaleti zayıf bir ravi tarafından oluşturulduğunu ilan edebiliriz. Örneği beğenmeyen kendisine başka örnekler de bulabilir. Zira durum apaçıktır.

Yankı Odası

Bir diğer yönden bu adaleti zayıf ravi (Batı ilmi geleneği) tarafından oluşturulan söylemin oldukça güçlü bir propaganda ağı vardır. Bu söylemi destekleyenler, yenilmiş Doğu ülkeleri medyasında kendisine kolayca yer bulur, üç kuruşluk birikimlerine rağmen aydın/filozof/ilerlemeci gibi olumlu payelere hızla ulaşırlar. Bu olumlu payeleri gerçekte hak edenler ise elbette çoğu zaman karalamaya maruz kalır. Entelektüel itibarlarının sarsılması için türlü yollar denenir. İkincil kaynak müellifi pek çok yazar bu tazyikin farkında dahi olmayabilir. Anlayışı/zabtı zayıf raviler de (ikincil kaynakların yazarları) oluşturulmuş bu ezberi tekrarlar durur. Ezber tekrarlandıkça güçlenir ve tenkit edilmesi daha garip bir hâl alır.

İkincil kaynaklar büyük bir yankı odasını andırır.

Örneğin şöyle düşünelim. Machiavelli'nin bir eseri var. Bir de bu eser üzerine yazılanlar var. Eser her dönemde bir fikre temel addedilmiş. Yorumlanma biçimleri konjonktürel olarak değişiyor. Eser etrafında oluşan literatür aslında bir habitattır. Bu habitat içerisinde kalmak bir noktada eserin kendisinden uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Homeros üzerine yazılan eserlerin sayısı o kadar fazladır ki, bunları okumakla gerçekten ömrünüzü bitirebilirsiniz. Burada oluşan etraf yazılar bir yerden sonra farklı bir dünya oluşturur. Bunlar içlerinde birer yankı odası barındırdığı gibi esas mevzudan da uzaklaşmakta, kendi gerçekliğini oluşturmaktadır.

Yazılanlar bir noktadan sonra Machiavelli'den akıl almaz derecede uzaklaşır. Zira Machiavelli üzerine yazılanlar üzerine de yazılmaya başlanmıştır. Belki üçüncü dördüncü katman yazılar dahi okuyabilirsiniz. Machiavelli'nin bizzat yazdığı eser artık bu habitata reklam yüzü olmak dışında pek bir anlam ifade etmemektedir. Machiavelli'deki Machiavelli ile habitat içerisindeki Machiavelli bariz şekilde farklı kişilere dönüşebilir.

Çoğu zaman ilgili habitat içerisinde bu durum fazla dert edilmez. Habitatlara siyasi söylem ve dönemsel konjonktürün etkisi de oldukça fazladır. Ama örneğin 2020 yılının siyasi iklimi Machiavelli'nin eserinin "bizzat kendisine" tesir etmemektedir. Faşist, sosyalist, muhafazakâr, kralcı ve Cumhuriyetçi Machiavelliler ve tüm bu Machiavelliler düşmanı Machiavelliler bulmak mümkündür. Bunlara değinmekteki maksadım "bu tür yorumlamalar olmasın" anlamına gelmesin. Zaten kanaatimce böyle bir literatürün oluşması kaçınılamazdır. Ancak vakti kısıtlı olan birisi Machiavelli öğrenmek için bu literatür içerisine mi dahil olmalıdır yoksa bir klasikler kültürü edindikten sonra mı ikincil metinleri okumalıdır?

Kanaatimce klasiğin kendisini okumak, onun etrafındaki habitatı tüketmeye çalışmaktan çok daha verimlidir. Zira daha kısa sürede, konjonktürden daha az etkilenilmiş daha güvenilir bilgi sağlama potansiyelini haizdir.

Metinleri Yorumlamak

Çoğu zaman bir branşın tüm klasik yazarlarını okumak, o branşa ait herhangi bir klasik yazar üzerine yazılmış ikincil kaynakları okumaktan daha kolaydır. Bir süre sonra okuduğunuz klasik yazar sayısı arttıkça klasiklerin içerikleri hakkında zihniniz bağlantılar kurmaya başlar. İbn Haldun yorumlarken Platon, Aristo, Montesquieu, Spinoza, Adam Smith, Marx mukayeseleri yaptığınızı fark edersiniz. Aslında bu yorumlarınız İbn Haldun üzerine yazılanları okumaktan çok daha gelişkin bir vasıf verir size.

Zira ikincil kaynakları yazanlar çoğu zaman okudukları klasiklerin sayısını arttırmak yerine birbirlerinin yazdıklarını okumaktadır. Klasiklere atıf yaptıklarında klasiğin bizzat kendisinden değil başka bir ikincil kaynakta yapılan atıflardan alıntı yapmaktadırlar. Bu ise bir yavanlığa, orijinalite kaybına ve tekrara sebep olur.

Nihayetinde siz İbn Haldun'u yorumlamak için iki seçeneğe sahip olursunuz:

1. Eser üzerine yazılmış ikincil kaynakları taramak. Eseri dar bir habitatın oluşturduğu halüsinatif gündemler içerisinde bolca yavan tekrar ve konjonktürel yorumla (bu yorumlar neredeyse her zaman anakroniktir) beraber okuyarak ele almak. Ki bu tarz eserlerin müellifleri henüz tarih tarafından sınanmamıştır.
2. Platon, Aristo, Montesquieu, Bacon, Spinoza, Adam Smith, John Locke, Machiavelli, Mâverdî gibi birinci sınıf yazarların doğrudan kendi eserlerine başvurmak.

İkincisi başlangıçta daha zor görünür ancak sonuçları daha iyidir. Daha az slogan söyler, orijinal telifler yaparsınız.

Kültür Tarihi Üzerine Sloganlar

Bilgiyi bugünkü siyasi konjonktürün etkisinden sıyırmak ve at gözlüklerinden kurtulmak için -özellikle de kültür tarihi çalışırken- klasikleri bizzat kendisinden okumak elzemdir. Klasikler bu anlamıyla herkesin okumuş gibi yaptığı ama çok az kişinin okuduğu, çoğunlukla yetersiz/art niyetli şahısların yorumları ile konuşulan eserlerdir. Ancak herkes kulaklarına çalınan bu ezberleri büyük bir özgüvenle ortalığa serpiştirir ve bu sayede herkesin bu eserleri okuduğu sanrısı oluşur.

Bu ezberler çoğu zaman öylesine cahilânedir ki klasiğe sadece göz gezdirmiş ve derinlemesine nüfuz edememiş olanlar dahi bunların saçmalığını kolayca fark eder. Örneğin Antik Yunan filozoflarının ateist oldukları, dinin karşısında durdukları yönündeki halk arasında yaygınlaşan kanının kaynağı budur. Ya da "Gazzâlî bilimi felsefeyi bitirdi, içtihat kapısını kapattı." gibi cahilâne sözler de bu kabildendir. Ülkenin ciddi bir kısmının Antik Yunan toplumunun 19. yüzyıl pozitivistleri

ile dolu olduğunu zannetmesi, sadece zırcahil bir jeologun konuşmalarından kaynaklanmıyor. Burada esas amil çok az sayıda insanın klasikleri okuyor olması ama herkesin klasiklerini okumadığı bir dönemi bilebileceğini zannetmesidir. Bu maalesef kitlesel bir cehalettir.

Pseudo-Entelektüel

Söylediğimiz gibi klasikler herkesin biliyormuş gibi yaptığı ama neredeyse kimsenin okumadığı kitaplardır. Sanki insanların bilinçaltında esas prestijin klasik kitaplarda olduğu bilgisi var gibidir. Bu sebeple hiç kimse "Bacon, John Locke, Hume okumadım." demez. Oysa empirisizm, bilim ve felsefe hakkında konuşan herkes bu eserleri okumuş gibi ahkam keser. (Sık kullandığım pseudo-entelektüel tabirinin kaynağı budur.) Hatta "Locke'a göre...", "Locke şöyle dedi..." gibi üsluplarla felsefe tarihi kitabında okuduğu ezberi bizzat kendisinden okumuş gibi sunar. Bu tavır, konuya yabancı olan kişilerde sanki bu eserlere atıf yapan herkes metni okuyormuş gibi bir intiba oluşturur.

Aynısı Türkiye'deki Gazzâlî ve İslam felsefesi tespitlerinin çoğu için geçerlidir. Konuşanların büyük bir kısmı ne İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-Tenbîhât*'ını ne Gazzâlî'nin *Tehâfütü'l-Felâsife*'sini ne de İbn Rüşd'ün *Tehâfütü Tehâfüti'l-Felâsife*'sini okuyacak bilgi birikimine sahip değildir. Bu eserleri çalışanlar kabaca 3 dakikalık bir konuşma ile bunu anlayabilirler. Ama Cemil Meriç'in deyişi ile "mabed"in önünde laklak etmek entelektüel konuşma gibi pazarlanmaktadır.

Pseuodo-entelektüellerin müşterileri klasik okumayan ama entelektüel konuları biliyormuş gibi konuşmaya hevesli olan cahillerdir. Zira retorik bağlama oturtulup sık tekrarlanan her türlü zırva ve saçmalık insanlar tarafından gerçek zannedilir. Bunların mümessilleri o kadar fazladır ki, bu herzelerle uğraşmak mide bulandırıcı bir hâl almıştır.

Bu söylemler büyük oranda konjonktürel ve manipülatiftir. Çoğu zaman sadece güncel politik maksatlar içermektedir. Bu tarz söylemlerin tekrarlandığı eserleri okumak ile televizyonda siyasi propaganda yapan bir kanalın manipülasyonlarını sabah akşam dinlemek arasında

nitelik ve içerik açısından büyük bir fark yoktur. En azından ikincisinin maksadı bellidir, ilkinden daha az açık yalan içermektedir.

O halde özellikle felsefe, sosyal bilimler, din ilimleri, tarih, kültür tarihi gibi sahalarda klasiklerin elzem olduğu ortadadır. Bu branşların büyük bir kısmında "Kaç klasiklik adamsın?" mantığı geçerlidir. Ne akademik makale ne de ikincil kaynaklar bir klasiğin verdiği bütünlük hissini bu sahalarda veremezler. Bunun sebebi şudur:

Klasik eser müelliflerinin çoğunlukla standart yazar düzeyinin üzerinde kişiler olmaları sebebiyle eserleri klasikleşir. Ya da ortaya attıkları fikir çok orijinal ve sansasyonel olduğu için ilgi çekmiştir. Bir diğer sebep ise bugünü halen etkileyebilmeleridir. Eğer etkileyemez hale gelseydi, o esere olan ilgi azalır. 2000 yıl sonra bile hâlen okunur ve defalarca basılır halde olmazdı. Tüm bu süzgeçlerden geçerek bugün önümüze gelmiş olan bu eserlerin müellifleri ile, ciddi bir sınamaya maruz kalmamış çağdaş eserlerin müellifleri mukayese edildiğinde kimin ağır basacağı açıktır.

Bugün yazılan eserlerin ya da makalelerin acaba yüzde kaçı 300 yıl sonra okunur? Yüzde kaçı 1500 yıl sonra okunur?

Tarih Öğrenmek

Klasiklerin dönemin tarihini yansıtması da önemli bir noktadır. Bu yönden bakıldığında bu eserler tarihçilik açısından oldukça değerlidir. Örneğin Spinoza'nın *Tractatus Theologico-Politicus* eseri sadece bir felsefe ya da din metni olması açısından kıymetli değildir. *Peygamberliğin İspatı* eserimizde anlattığımız ikincil delil yorum metodu[3] ile bu eserden pek çok güvenilir tarihi veri çıkarılabilir. Örneğin bu eser 1670 Hollanda'sının fikri dünyası, din tartışmaları, dönemin iç siyaseti, Yahudi toplumlarının özellikleri gibi pek çok konuya dair direkt veri kaynağıdır.

Okuyucunun maksadı sadece felsefe ya da dini tartışma okumak olsa dahi ister istemez olabilecek en sağlıklı biçimde tarih de öğrenmektedir.

---

3 Bir pasajda, maksadın o konuyu anlatmak olmamasına rağmen delil olduğu o konu.

İkincil kaynaklardaki tarih anlatımları üstte bahsettiğimiz problemlere sahip olmakla beraber iyi yazıldıklarında dahi genellikle dönem ruhunu verebilmekten uzaktır. Zira bu eserler çok genel tasvirlerle uzun dönemleri anlatmaktadır. Örneğin Fransız Aydınlanması üzerine bir tarih eseri okuduğunuzda politik süreçler ve dönem özelliklerinin genel tasvirlerinden bahsedilir. Ancak Voltaire'in eserlerini okursanız hem ondan hem de onun düşmanlarını tasvirinden, bir aydınlanmacının gerçekten nasıl düşündüğünü, o dönemin ruhunun nasıl olduğunu fark etmeksizin kavrarsınız.

Örneğin Antik Yunan şairlerini okumak "Antik Yunan Tarihi" ismiyle basılan eserleri okumaktan daha fazla güvenilir bilgi sağlar.

Burada tarih, felsefeden biraz ayrışır. Felsefede neredeyse tamamen klasiğe bağımlı bir durum söz konusudur. Din ilimleri de böyledir. Bu ikisinde ikincil ve telif olmayan eserlerin konuya katkısı oldukça azdır. Konuya katkı verebilecek olan güncel eserler "klasikleşme potansiyeli olan" eserlerdir. Yani telif ve nitelikli yazar eserleridir. Burada söylediklerimizin güncelde yazılan hiçbir şeyin okunmaya değer olmadığı anlamına gelmediğini göstermek için klasikleşme potansiyeli olan eserlerden ayrıca bahsedeceğiz.

Tarihin felsefe ve din ilimlerinden ayrılmasının sebebi verilerinin siyasetle ilgili olduğunda gizli, gündelik hayatla ilgili olduğunda yazılı olmamasıdır. Bir tarihçi için vergi defterleri, divan kararları, hukuk metinleri, gazete manşetleri, seramik vazolar ve daha pek çok şey direkt veri kaynağıdır. Oysa bu verilere klasiklerden ulaşılamaz. Bu anlamı ile tarih, klasikle yetinilebilecek bir saha değildir. İkincil kaynaklar fazlaca kıymetli olmaya müsaittir. İşin aslı çoğu zaman da kıymetlidir. Zira tarih, direkt veri kaynakları dağınık olan bir sahadır. Felsefe ve din ilimleri ise çoğu zaman böyle değildir.

Yani klasik kitaplar bu branşların hepsinde oldukça önemlidir ancak yeterlilik miktarı branşlara göre farklılık gösterir.

Dikey ve Yatay Öğrenmek

Klasiklerin bu durumu onların tercümesini dilin en önemli faaliyetlerinden birisi haline getirmektedir.

İnsanlar çeşit çeşittir. Kimisi dikey öğrenir kimisi yatay. Dikey öğrenmekten maksadım, dar bir konuya dalıp ömrünü oraya harcayarak bir şeyi en iyi öğrenen kişi ya da kişilerden biri olmak maksadı ile ilim tahsil etmektir. Bu bir mizaçtır, oldukça da faydalıdır. Yatay öğrenmek ise muhtelif konular hakkında standart üstü bilgi sahibi olmaktır. Bununla elbette yüzeysel bir genel kültür edinip cahilâne ahkam kesmeyi kastetmiyorum.

Örneğin Gazzâlî, bir araştırmacının ömrünü harcasa tüketemeyeceği nitelik ve yoğunlukta birisidir. Onu dikey çalışmak istesek gerçekten bir Gazzâlî kürsüsü kurulabilir. Zira kendi eserleri, ona etki eden önceki eserler, döneminin diğer kaynakları ve sonraki döneme etkileri bağlamında Gazzâlî bir kürsüde dahi tüketilemez. Ama bir entelektüel için Gazzâlî'nin günümüze ulaşan eserlerinin tamamını okumak imkânsız değildir. Böyle birinin toplumun ve hatta akademinin %99,99'undan daha iyi Gazzâlî bilebileceği de su götürmez bir gerçektir. Aynı şey pek çok konu için geçerlidir.

Yatay öğrenen kişiler çok farklı sayıda konuyu gerçekten iyi düzeyde öğrenebilirler. Böylelerine eski çağlarda hezarfen denilirdi, yeni dönemde ise polimat denilmekte. Farklı branşlar arasında kurdukları bağlantılar sayesinde bu kişiler büyük bir yorum zenginliğine ulaşırlar.

Dikey çalışanlar dil konusunda hassastırlar. Klasiklerin tercümesi aleyhine edilen sözler genellikle onlardan çıkar. Zira zaten dar bir sahayı çalışmaktadırlar ve başkalarına ufak tefek görünen detaylar onlar için fazlası ile önemlidir. Kitabın sonundaki "Akademi" bölümünde anlatacağımız üzere bugün teşvik edilen dikey çalışmaktır.

Ben yatay öğrenme mizacında birisiyim. Arapça bilmeme rağmen pek çok İslami eseri Türkçe okumayı tercih ederim. Zira Türkçe anadilim olduğu için daha hızlı okuyorum ve buradan kazandığım vakitte farklı bir branşa dair okumalar da yapabiliyorum. Bu durum özellikle soyut kavramlaştırması az olan eserlerde çok daha belirgindir.

Örneğin İbn Sînâ'nın *İşârât*'ını Türkçe okumak çok ciddi anlam kaybına sebep olmakta. Bu eserin Arapça şerhleri de dilimizde mevcut değil. Doğal olarak İbn Sînâ'yı gerçekten anlamak Arapçayı zaruri kılıyor. Ya da hadis metinleri Türkçeden okununca kayıp çok fazla olur. Ancak örneğin *Tarih-i Taberî*, Arapça bilmeme rağmen Türkçeden okumayı tercih edeceğim bir eser çünkü kavramlaştırması az, metin soyut değil. Ufak tefek tercüme hataları olsa dahi bende büyük makes bırakmıyor zira bir bölümü bana çok absürt gelirse orijinal metinden kontrol edebiliyorum. Zaten fazla eser okuduğunuzda tercümedeki absürt bir pasaj sizi gıdıklıyor. Pek çok kere Türkçe okurken "Bu tercüme sıkıntılı duruyor" diye düşündüğüm pasajları kontrol ettiğimde gerçekten anlam kayması tespit ettiğim oluyor. Aynı durum İngilizce için de geçerlidir. Yatay öğrenme mizacındaki birisi için her metni ana dilinde okuma çabası bir zorlamadır. Özellikle soyut branşlar hariç İslam tarihi, siyer, ahlak, siyaset, mantık gibi branşlara dair eserler için bu öncelikle geçerlidir. Bu eserleri Türkçeden okuyarak kazandığınız sürede ciltler dolusu eseri okuyabilirsiniz. Aslında neredeyse herkes bunu belli düzeyde yapar ama söylemekten çekinir ve bir dili biliyorsa sanki o dile ait tüm eserleri anadilinden okuyormuş gibi yapar. Bu biraz da sıradan insanla arasına mesafe koyma ve prestij elde etme yöntemine dönüşür.

Tercümeler

Klasikler bir dile defalarca ve defalarca tercüme edilmelidir. Bu şekilde dil ve o ülkeye ait kültür kalkınır. Çoğu zaman Müslümanlarda şöyle bir algı olur. Örneğin teknik bir klasik tercüme edilir, Gazzâlî'nin *Mustasfâ* isimli eseri olsun örneğimiz. Bu eser gerçekten teknik bir kelam/fıkıh usulü metnidir. Arapçasından okumak gerekir. Elhak bu doğrudur.

Bu metni çalışanlar şöyle derler: "Bu kadar teknik bir konuyu çalışan birisi Arapça bilir. Arapça bilmiyorsa bu kadar teknik bir konuya ait bir metinle ne işi var? Bunu tercüme etmek boş iştir." Bu oldukça sık gözlenen bir algıdır. Naçizane kanaatim; bir o kadar da yanlıştır. Evet bu metni Türkçesinden okumakla Arapçasından okumak arasında kuşkusuz dağlar kadar fark vardır ve bir fıkıh usulü uzmanı için

Arapça lazımdır. Ancak bu metni herhangi bir modern hukuk felsefesi teorisyeni de okuyabilir. İslami ilimlerle hiç işi olmayan bir entelektüel de okuyabilir. Ki okumalıdır da. Zira böyle birisi ne zaman İslam'dan söz açsa biz klasik metinleri bilmeden İslam hakkında konuşmasından hayıflanmaktayız. Metni dini ilimleri tahsil etmemiş entelektüel için okunur hale getirmeden nasıl bu kişilerin cahilâne yorumlarından şikâyet edebiliriz? Bu metinler Türkçede olduğunda entelektüeller için ulaşılabilir hale gelir, İslam'ın karikatürize edildiği gibi bir din olmadığını iyi niyetli bir entelektüelin görmesini sağlayacak bir kaynak olur. Haricen her iyi tercüme Arapçadan okuyana, metni çalışmış olan mütercimin yorumunu sağlar. Bu açıdan da Arapça-Türkçe mukayese ederek okumak faydalıdır.

Bir diğer mesele tüm klasikleri okuyacak kadar dil bilmek imkânsızdır. Eğer Kant'ın iyi bir Türkçe tercümesi olmazsa insanların büyük bir çoğunluğu İngilizcesinden okuyacaktır. Descartes için Fransızca, Hint klasikleri için Sanskritçe öğrenilmeyeceğine göre bu eserler Türkçeye kazandırılmak zorundadır. Zira eğer onlarca dil bilmiyorsak ki hiçbir zaman bilmeyeceğiz, tercüme okuyacağız. Bir Türk'ün Almanca bir eseri İngilizce bir tercümeden okuması benim zoruma gitmekte, dilimiz muhakkak tercümeye doyurulmalı.

Nasıl anlayacağız?

Klasikleri nasıl anlayacağımız sorusu önemli bir sorudur. Zira yazıldığı çağdan uzaklaştıkça eserle aranızdaki mesafe ve bariyerler artar. İktisadi, siyasi ilişki biçimleri, örf ve ananeler değişir. Toplumların sağduyu olarak algıladıkları şeyler farklılaşır. Doğal olarak anakronizm dediğimiz husus meydana çıkar. Örneğin Yunan'da kölelik doğal addedilirdi. Bir kısım insanın doğası itibari ile köle yaratıldığına inanılırdı. Bu telakkiyi bilmeden Aristoteles okuyan birisi onun hakkında anakronik yorumlarda bulunabilir. Toplumların bu durumlarının tasviri için ikincil kaynaklar (giriş ve tarih eserleri) faydalıdır.

Bir klasik yaşadığınız çağdan ne kadar farklı bir ortamda yazıldıysa ve ne kadar soyut bir konu hakkındaysa ikincil eserlerin değeri o kadar artar. Örneğin İslam dünyasında yazılan bir klasiği anlamak sizin için

bir Hint klasiğini anlamaktan her zaman daha kolay olacaktır (farklı kültür). 1800'lü yıllarda yazılmış bir felsefe klasiğini anlamak da Aristoteles'i anlamaktan daha kolay olacaktır (tarihi eskilik). Yine bir edebiyat klasiğini anlamak felsefe klasiğini anlamaktan daha kolay olacaktır (soyut metin). İkincil kaynaklar burada yardımcı konumundadır.

Klasiği anlamak amaç, ikincil kaynaklar araçtır. Girizgahta ikincil kaynaklara tenkit nitelikli açıklamalarımız hiçbir şekilde ikincil kaynak okunmamasını salık vermek maksadı ile yazılmadı. Toplumumuzda sık görünen "aracın amaçlaşması hatası"na yönelikti.

Bazen eser değil yazar klasikleşir. Yazarın insanlık tarihindeki mevkisi o kadar önemli olur ki artık eserinden ziyade o yazarı anlamak önemli hale gelir. Örneğin Platon, Gazzâlî vb. böyle yazarlardır. Ben mizacen klasik telif etmiş yazarların tüm eserlerini okumayı tercih ederim.

Örneğin Francis Bacon'un *Novum Organum* eseri dünya tarihinde oldukça önemli eserlerden birisidir. Düşünelim. Bu eseri anlamam gerekiyor. Eseri anlamak için ikincil kaynaklardan destek alabilirim. Almak da gerekir. Ancak ben çoğu zaman bu tarz ikincil kaynakların okumasını kısıtlı tutarım. *Novum Organum* eserini Bacon'un diğer eserlerine şerh ettiririm. İkincil kitap okumaktaki ana maksat o eseri iyi anlamak ise, ben o eseri iyi anlamak için yazarını daha iyi tanımamı sağlayacak diğer eserlerini okumayı tercih ederim.

Bu bende bir hastalık halini aldı. Ciltlerce kitabı olsa dahi bir müellifin tüm eserlerini okumadan onu gerçekten tanıdığım hissine ulaşamıyorum. Gerçekten zeki ve dünyayı etkilemiş bir yazarla belirli bir süre hemhal olmak, onun gibi düşünebilmeyi seviyorum. "O olsaydı bu konuda şöyle derdi" diyebilecek kadar tanımaktan hoşlanıyorum.

Bu metodun bir güzelliği de şudur bir noktadan sonra heybenizde büyük zekalar biriktiriyorsunuz. Onların farklı açılarından bakabiliyorsunuz.

Örneğin Eş'arîliği öğrenmek istiyorsam "Eş'arîlik'te bilmem ne" başlıklı ikincil kaynaklardansa ilgimi çeken önemli bir Eş'arî müellifi kendime seçiyorum. Onu tam anladığımda zaten Eş'arîliğin düşünce sistematiğini de büyük oranda anladığımı düşünüyorum.

İlim branşlardan, branşlar ekollerden, ekoller önemli yazarlardan tahsil edilir. Velûd bir yazarı tanıyan, onun müntesibi olduğu ekolü, bir ekolü tanıyan bir branşı, bir branşı tanıyan öğrenmenin ne olduğunu kavrama noktasında adım atmış demektedir. Aynı ekole dair birden fazla yazarı bu şekilde heybemize attığımızda çokça şey öğrenmiş olduğunuzu fark ederiz.

Dil Öğrenmek

Yatay ve dikey öğrenme biçimlerinden bahsettik. Yatay öğrenme için tercümelerin öneminden bahsettik. Dikey öğrenmenin dil bağıntısının çok daha güçlü olduğundan söz ettik. Sıkça karşılaşılan bir soru olan "Dil nasıl öğrenilir?" sorusuna dair birkaç kanaatimi ifade etmek istiyorum

Ben Müslüman olduktan sonra tıp fakültesinde talebe iken Arapça öğrendim. 2013 yılında başladım, neredeyse 1 tam senenin sonunda Kur'an'ı okuyup anlayabilir, bir hadis metnini yavaşça ve sözlükle beraber olmak kaydıyla okuyabilir vaziyete gelmiştim. Bunun için herhangi bir kurs da almadım. Hemen her zaman yaptığım gibi kendi kendime çalıştım. O yıllarda Youtube bugünkü gibi aktif kullanılmıyordu. Bir ilahiyat hocasının radyo programında yaptığı bir ders serisini takip ettim. Sanıyorum bugün Youtube'da görüntülü imkânlarla ve kurgu yapılabilen videolarla daha iyileri çıkmıştır.

Radyodaki derslerde hoca 3 kademeden oluşan bir kitap serisini sayfa sayfa anlatıyordu. Bir okuma metni üzerinden gidiliyor ve sarf-nahiv (gramer) o metinde gösteriliyordu. Metin üzerinden gidildiği için doğal olarak kelime de öğrenmiş oluyordum. Günde 2-3 saat bu dersleri dinleyip kitaptaki her bir kelimeyi öğrenene kadar metni tekrar tekrar okuyordum.

Belirli bir süre kitapla gittikten sonra birer tane sarf ve nahiv (gramer) kitabı aldım. Günlük planıma da 1,5 saat Arapça okuma ekledim. Genellikle hadis metinlerini tercih ediyordum. Çünkü diğer türlü, uyduruk bir metin üzerinden çalıştığımda sadece Arapça öğreniyordum. Zaten bir yerden sonra radyodaki ses kaydıyla metin takip etmeyi bu

sebeple bıraktım. Hadis metni üzerinden çalışınca hem hadis hem de Arapça öğrenmiş oluyordum.

Daha sonra İngilizcemi geliştirmek istediğim dönemde de bu yöntemi uyguladım. Aristo'nun *Metafizik* eserinin PDF çıktısını aldım. Bir sayfası metin, karşı sayfası boş olacak şekilde bir cilt yaptırdım. Metni okuyup takıldığım yerde tercümelerle mukayese ettim. Sağdaki boş sayfaya da felsefi incelikleri not ettim.

Dil öğrenme sürecinde okuma yaparken keyif aldığınız ve merak ettiğiniz bir metin üzerinden çalışmanızı tavsiye ederim. Çünkü insan metinden keyif aldığında dili öğrenmeye dair hevesi de artar. Ayrıca dil öğrenmek uzun bir süreçtir ve çalışma esnasında herhangi bir ödülü yoktur. Dil öğrenmenin ödülü, öğrendikten sonra başlar. İlginizi çeken bir metni anadilinden okumak size ödül alıyormuş hissi yaşatır.

Yıllardır Arapça metin okumayı aksatmamaya çalışırım. Zaten dil öğrenmek devamlılık gerektirir. İstikrarla uzun süre bir dile maruz kaldığınızda dili öğreniyorsunuz. Şimdi neredeyse 11-12 yıl olmuş. 30 yıl olsa bugünkünden daha iyi Arapça bilirim. Bu sebeple dil öğreniminde esas olan şey konuyu sürece yaymak ve istikrarlı olmaktır.

Eskiden dil öğrencilerinin büyük bir kısmı gramer kurallarına boğulurdu. Şimdilerde gördüğüm kadarı ile bu temayül gittikçe azalıyor. İnsanlar metinler üzerinden dil öğreniyorlar. Düzgün Türkçe konuşan pek çok Türk kurduğu cümleleri ögelerine ayıramaz. Yani "irab" edemez. Ancak bu, onların Türkçelerinin zayıf olduğu anlamına gelmez. Çünkü dil öğrenmek gramer öğrenmekten fazlasıdır. Dil bir "bilinçaltı meleke"dir. İrab etmek ya da abartılı gramer hassasiyeti göstermek meseleyi sürekli bilinç üstünde tutma çabasıdır. Bu çoğu zaman faydasız ve bazen de zararlı bir ısrardır.

Dil öğreniminde bugün de devam eden bir diğer yanlış, dili öğrenmekle neyi amaçladığını bilmemektir. Dili ne için öğrenmek istiyorsunuz? Örneğin Arapça denilen dil, anadili Arapça olan birinin ömrünü vererek uzmanı olabileceği kapsamda ele alınabilir. Zira Kur'an bu dilde indiğinden ve 1400 yıldır İslam aleminin tüm lugavî çalışmaları bu dile yoğunlaştığından inanılmaz bir gramer yekûnu, sözlük

çalışması ve etimoloji değerlendirmesi söz konusudur. Ancak bir noktada tüm vaktini buna ayırmak sizi diğer şeylerden alıkoyacaktır. Burada yine aracın amaçlaşması sorunu devreye girer.

Ayrıca aynı dilin içinde farklı iklimler vardır. Hangi iklimin hedeflendiği de önemlidir. Örneğin ben hadis metinleri üzerinden Arapça öğrendim. Hadislerin ve Kur'an'ın dili konusunda Arapçam iyi sayılır. Ama bu size bir kelam metnini okutur mu? Bu çoğu zaman farklı bir iklime alışmayı gerektirir. O branşın ıstılahlarını öğrenmek istiyorsanız o branşa da ayrıca emek vermeniz gerekir. Aslında bu Türkçede de böyledir. Bir beyaz yakalı Türkçe biliyordur ama Türkçe konuşan köylüyü anlamakta zorlanabilir. Metin Türkçe olmasına rağmen pek çok kişi felsefe metinlerini ıstılahlara hâkim olmadığı için anlayamayabilir. İlk defa bir iktisat metni okuyanı dil ve kavramlar zorlar vb.

Aslında bilinen kelime sayısı bu yüzden kişinin donanımının en büyük alametidir. Zira çok şey öğrenmeden çok kelime bilmek imkânsız gibidir.

Çapraz Okuma

İster dikey çalışın ister yatay, kaçınılması imkânsız olan şey çapraz okumadır. Muhtelif kanaatlerdeki insanların aynı konuya dair yazdıklarını okumak farklı bakış açılarına sahip olmayı, bir kesim tarafından gizlenmeye çalışılan verinin diğerleri tarafından gösterilmesi sebebi ile bilginin artmasını sağlar. Nihayetinde hakikati keşfetmeye çalıştığımızı da unutmamak gerekir. Başka görüşü dinlemeden görüşlerimizi değiştiremez ve geliştiremeyiz. Başkalarının görüşlerini dinlemekten kaçınmak hakikati keşfetme iddiası ile bağdaşmaz.

Bazen çapraz okuma birbirine muhalif görünmeyen şekillerde de olabilir. Aynı konuyu iktisadi, felsefi, psikolojik yönlerden okuyabilirsiniz. Bu da bir çapraz okumadır. Yazarlarının illaki birbirine muhalif ya da düşman olması gerekmez. Aslında nihai maksatlardan birisi, bu farklı bakış açılarını kendi bünyende eritebilmendir. Birden fazla açıyı yakalayabilen tek göz olabilmektir. Bunun için çok fazla sahada talebe olmayı kabul etmek gerekir.

İnsanların çoğu öğrendikleri tek sahada hoca payesi ile saygı görmeyi severler. Başka bir sahaya geçmek güvenli alandan (*safe zone*) çıkmak anlamına gelir. Bu, kendi alanında hocayken diğer alanda talebe olmayı kabul etmektir. Pek çok kişi buna cesaret edemez, tek pencere ile ömrünü tamamlar. Bu bir yavanlık göstergesidir. Birçok sahada meleke kazanmış birisi, en basit bir konuya dahi yaklaşırken birden fazla pencere yakalayabilmesi ile diğer insanlardan ayrılır. Onun yorumlarındaki temkinlilik çokça alanda talebe olması ve talebesi olduğu branşlarda yanılmayı müşahede etmesi sebebi iledir. Ancak yanılmayı sıkça deneyimlemenin bir avantajı, artık yanılgıyı ve yanılmanın alametlerini tanır hale gelmektir. Bu gerçekten hedef edinilmeye layık bir seviyedir. Kişinin bilmediği şeyleri öğrenmesi işte bu şekilde tahsil edilir.

Çapraz okumanın bir diğer avantajı benim "o bile mantığı" dediğim şeyi uygulamaya imkân sağlamasıdır. "O bile mantığı", çoğunlukla güven veren bir okuma metodudur. Özellikle bir konuda avama anlatım yapmak için çok etkilidir. Örneğin bir Osmanlı padişahının alkol kullandığını Osmanlı düşmanı bir yazardan aktarırsanız Osmanlı'yı dini hislerle seven birisi tarafından şüphe ile karşılanır. Zira o kişinin Osmanlı düşmanı olması sebebi ile Osmanlı padişahlarına kasten kötü özellik atfettiğini düşünecektir. Ancak kendisinin de seveceği Osmanlıcı bir yazardan aktarırsanız meseleyi olduğu gibi kabul edecektir. Hakeza Osmanlı'nın fazileti için de tam tersi geçerlidir. Bu elbette kesin bir veri değildir ancak avam açısından etkilidir.

Örneğin *Peygamberliğin İspatı* eserimizde bizim Muhammed aleyhisselamın faziletlerini ona düşman olan oryantalistlerin eserlerinden nakillerle göstermemiz bu şekilde etkili oldu.

Çapraz okumada yapılan bir hata, bireyleri aşıp farklı ekolleri mütalaa etmeyi ihmaldir. Örneğin hâkim dünyanın kültür tarihi liberal empirist ekolle yazılmıştır. Empirist ekolün değer atfettiği özelliklerin olduğu çağlar övgüye, muhalifleri yergiye maruz kalmıştır. Gözler liberal ekolün fazilet addettiği şeylerin çağlarda aranmasına çevrilmiştir. Doğal olarak bu tarih okuması sonucunda bu ekolün hâkim olduğu

dünya "insanlığın en üstün çağı" olarak lanse edilir. Fukuyama'nın *Tarihin Sonu* nam eseri bu açıdan değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda sol yazarlar alternatif tarih okumaları yapmak adına kıymetlidir. Örneğin Antik Yunan tarihi ve hatta çağımız soldan okunmadıkça sağlıklı bir çapraz okuma gerçekleştiği söylenemez. İlerleyen dönemde Müslümanların bu sahalarda telif katkıları arttıkça bir diğer alternatif de Müslümanlar olacaktır inşallah.

Hadis geleneğinde meşhur bir söz vardır: "Yazarken topla, rivayet ederken araştır." Öğrenmek toplamayı gerektirir. Aktarmak ise titizce araştırmayı. Bu ise çapraz okumayı ve çapraz okuma sonucu oluşan materyalin analitik bir bakışla gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

Hangi sıra ile okuyalım?

"Hangi sıra ile okumalıyım?" sorusuna verilecek cevap aslında iki kademeden oluşmaktadır.

1. Hangi konuyu öne almalıyım?
2. Bir konuyu çalışırken kitapları nasıl sıralamalıyım?

Öncelikli ve daha önemli olan ilk sorudur. İkinci sorunun cevabını zamanla, tecrübe ettikçe kendiniz de öğrenebilirsiniz. Bir konuyu çalışmaya başlarsınız, ikincil kaynakları yeterli okumadığınızda klasikleri anlayamadığınızı fark eder ve okuma sıralamanızı güncellersiniz. Bazen de ikincil kaynakları fazla okur ve sonrasında klasiklere geçersiniz, daha sonra uzun vadede ikincil kaynakların çok tekrar ettiğini fark eder ve onları sadece lazım oldukları miktarda okumaya başlarsınız. En azından ben bunu zaman içinde kendi kendime öğrendim. Elbette bu konuda geçmiş sayfalarda yazdıklarımız bu durumu erken fark etmenize sebep olacaktır.

"Hangi konuyu çalışmalıyım? Yüzlerce önemli branş var. Her branşın alt dalları var. Hangi konuyu önce, hangi konuyu sonra okumalıyım?" Bu aslında basit bir kariyer planlamasıdır. Bu tarz sorulara verilen basmakalıp cevaplar genelde gerçekçi olmaz. Bu sorular çoğu zaman sanki tüm insanlık birer nesneymiş ve aynı şeyi hepsinde uygulayabilirmişsiniz gibi bir yanılgıyla cevaplanırlar.

Yaşamak dünyada biricik bir tecrübeyi temsil eder. Her şahsın hayatı, bu hayatı algılama biçimi (zihin dünyası) kendisine özgüdür. Bu anlamı ile hayatını hangi yönde devam ettirmesi gerektiği ile ilgili basmakalıp tavsiyeler açıkça pek çok insan için faydasız ve hatta zararlıdır. Zekâ tipleri farklı, ilgi alanları farklı, psikolojik durumlar farklı.

Peki insanlara hiç mi bir şey söylenemeyecek bu konuda? Yıllardır bu soruya verdiğim cevap hiç değişmedi.

Neyi seviyorsanız öncelikle onu çalışın. İnsan sevdiği şeyi iyi yapar, onda başarılı olur. Ayrıca sevdiği konuya çalışırken çalışmayı öğrenir. Öğrenmenin önündeki en büyük tehdit çalışmanın bitmesidir. Bu az rastlanan bir durum da değildir. 8-10 sene bir konuyu iyice çalıştıktan sonra öğrenmeyi bırakıp ömrü boyunca eski bilgilerini tekrar eden pek çok kişi vardır. Bu kişi gitgide yavanlaşır ve bir yerden sonra sürekli tekrar ediyor olması sebebiyle insanlar onu eskisi kadar dinlemez. Oysa eskiden beri dinlenilmeye ve ilgi görmeye alışmıştır. Yeniden dinlenilmesi için ortaya koyabileceği yeni bir bilgi ya da bakış açısı da yoktur. Saçmalar, saçmaladığında ilgi çekmeye başlar. Aslında eskiden oluşturduğu olumlu imajın sermayesinden tüketmektedir. O sermayeyi tüketene kadar saçmalar ve entelektüel dünyadan karikatür dünyaya geçer. Bu nadir bir durum değildir. İşin aslı bu kişilerin kendileri de durumun farkında değildir. İnsan, yaptığı her saçmalığı meşrulaştırma kabiliyetine sahip psikolojik bir bütündür. Allah hepimizi korusun.

İnsanın sevdiği konuları çalışmasını ben bu açıdan çok önemli görüyorum. Bir diğer önemli nokta da severek çalışan kişinin çokça çalışması ve genellikle başarılı olmasıdır. İlginizi çeken bir konuyu dinledikten sonra ilginizi çekmeyen konuya oranla daha çok aklınızda kaldığını fark etmişsinizdir. Sevdiğiniz şeyde daha başarılı olmanızın sebeplerinden birisi budur. Yine ilginizi çeken bir konuyu dinleyebilme süreniz ile ilginizi çekmeyen konuyu dinleyebilme sürenizi düşünün. Sevdiğiniz konuları daha dikkatli ve daha uzun süre dinleyebildiğiniz açıktır. Zaten öğrenme dediğimiz şey de uzun ve dikkatli çalışmakla kazanılır. Sevdiğiniz konularda başarılı olmanız bundandır.

Merak

Sevdiğiniz şeyleri daha kolay öğrenmenizi sağlayan duygu meraktır. Merak ettiğiniz şeyi çalışmayı seversiniz. Bu açıdan merak öğrenme isteğinin motorudur. Eğer konu hayatın içinde ise merakınız size ummadığınız şeyleri öğretecektir. Kendi hayatımdan bir örnek vermem gerekirse...

Yaklaşık 4-5 yıl önce bir seri katilin hayatını anlatan bir video önüme düştü. Normalde kanlı vahşetli filmler ya da korku filmleri izlemekten hoşlanmam. Hâlâ da sevmiyorum. Hasbelkader bu videoyu izledim. Gerçek olması hasebi ile kanım dondu. İnsanoğlunun bu tarz işkence, öldürme, tecavüz vb. şeyleri yapabilen bir varlık olduğunu herkes gibi biliyordum. Ama yapanı ilk defa kanlı canlı gördüm. Tüm bu yaptıklarını mahkemede gülerek anlatması ise benim standart hayat algımı bozdu. Aslında düşününce hem İslami ilimler hem de felsefe içerisinde ahlak felsefesi ve hukuk felsefesi çalışıyordum. Sabah akşam konuştuğum her şey kötülüğün ne'liği ve bunun engellenmesi için yapılması gerekenler hakkındaydı. Ama saf kötülüğe en yakın noktayı görünce şaşkınlıktan kanım çekilmişti.

Bu video bana benim kötülüğü aslında ne kadar tanımadığımı gösterdi. Elbette o gün böyle düşünmüyordum, kötülüğü tanıdığımı ve nasıl engelleneceğini bildiğimi sanıyordum. Hatta seri katiller ile ilgili çalışmalarımı bir hobi gibi görüyordum. Ama bugünden bakınca o gün kötülüğü tanımadığım ve nasıl engelleneceğini bilmediğim açık görülüyor.

Merakıma ne isim takarsam takayım, peşinden gittim. Yaklaşık 55 seri katilin biyografisini detaylıca inceledim. Onlar hakkında yazılan ve söylenenlere baktığımda pek çok psikiyatrın onları "kader mahkûmu" olarak ele aldığını ve iradesiz suç işlediklerini zannettiklerini gördüm. Bu husus benim ahlak felsefesinde en önemli addettiğim irade tartışmaları ve değerlerin değişkenliği konusu ile iç içeydi. Biyografileri incelerken özellikle bu noktaya odaklandım.

Bu biyografilerin bir kısmını 1-2 yıl önce Youtube'da bu bağlamda bir entelektüel tahlile tabi tutarak anlattım. Burada konunun entelektüel öneminden bahsettiğim için seri katil hayatları hakkında video

çekmemi garipsemediniz. Ancak bu bölümü okurken çoğu insan ilk cümledeki "önüme bir seri katil videosu düştü" ifadesini okuduğunda bunun sadece popüler, ilgi çekici bir şey olduğunu düşünmüştü. Videoyu çektiğimde de insanlar öyle düşündüler. Herhangi bir filozofun ismiyle başlık atarak çektiğim entelektüel videolar izlenmesine rağmen seri katil videoları genellikle tıklanmadı. Normalde bizi izleyenler bile bunun popüler bir içerik olduğunu zannedip izlemediler.

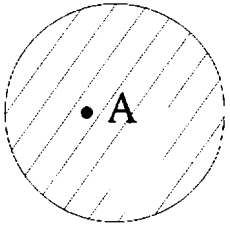
Bugün hâlen neredeyse her ahlak felsefesi ve hukuk felsefesi tartışmasında bana temel sağlayan bu konuyu sadece meraktan inceledim. Bugün bakınca gerçekten beni çok fazla geliştirdi. O gün bu konuya kafayı takıp izlediğimde bana neden izlediğim sorulsaydı bunu böylesine gerekçelendirmekte muhtemelen zorlanırdım.

Kitabın ilk bölümünde "İyi müşahede eden için hayatta boş bir şey yoktur." derken maksadım biraz böylesi durumlardı.

Merak nasıl kamçılanır?

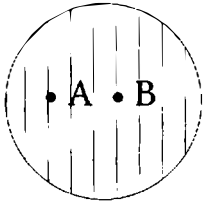
Merak tükenen bir şey değildir. Aksine gittikçe artan bir vaziyettir. Bunun sebebi şudur. Bir A konusunu merak ettiğinizi ve çalışmaya başladığınızı düşünün.

A konusunu öğrendiğinizde direkt o konuya ait olmayan ama onu anlamanız için faydalı olan pek çok bilgiyi okumak zorunda kalırsınız. Örneğin A konusu tarihe ait bir konu olsun. Konuyu tam anlamak için iktisat, psikoloji, sosyoloji, din vb. pek çok sahadan yardım alırsınız. Anladığınız her konu, etrafında pek çok bilgi ile gelir.

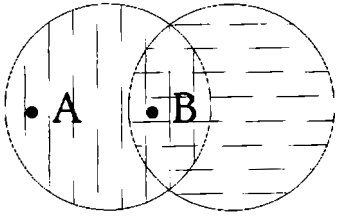

A'nın etrafında oluşan bu taralı alan sizin az da olsa okuduğunuz ek bilgilerdir.

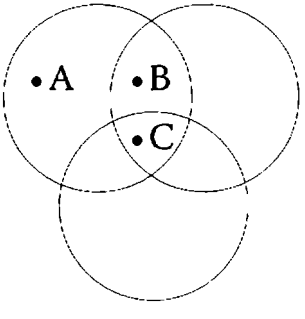
İnsan bildiği şeyi merak etmez. Hiç bilmediği şeyi de merak etmez. Az bildiği şeyleri merak eder. Bu sebeple A'nın etrafındaki o alan içerisindeki konular merakınızı çekmeye başlar. Sonra onlardan herhangi birini daha çalışmaya başlarsınız. Bu da B noktası olsun.

B noktasını çalıştığınızda merak alanınız daralmaz. Bilakis yine genişler çünkü onu da öğrenmek için başka sahalara dair malumatlar edinmişsinizdir. Merak alanınızın alacağı şekil şu olur:

Burada A alanı ile B alanı arasında kalan ortak bölümü direkt çalışmamanıza rağmen iki defa başka bir şey okurken çalışmış olmanıza dikkat ediniz. Burada malumatlarınız yoğunlaşmaya başlar. Sonrasında bir C konusunu çalışmayı seçersiniz:

Daha öncesinde olduğu gibi C konusunu çalıştığınızda da merakınız azalmaz bilakis artar. Öğrenmek ve merak bu şekilde devam eden bir süreçtir. Her çalışma merakınızı arttırır. Bu giderek artan bir istektir. En azından benim kendi nefsimde müşahede ettiğim budur.

A-B-C konularının ortak kümesi olan alanda herhangi bir D noktası seçtiğinizde direkt o konuyu çalışmamanıza rağmen defalarca oraya temas eden bilgiler aldığınızı fark edersiniz. İlim ehlinde oluşan sağduyu buna benzer bir şeydir. Bazı alanları o kadar sık geçersiniz ki direkt çalışmamış olmanıza rağmen sizde oluşan meleke ile o konular hakkında isabetli yorumlarda bulunabilirsiniz.

Okumanın Dağınıklaşması

Okumanın tamamen darmadağın olması benim tercih ettiğim ve tavsiye edeceğim bir yöntem değil. Bir gündeminizin olması güzeldir. Zira uzun süren bir gündemde kitap okursanız, kitap okumadığınız anlarınızdaki gün içi tefekkürünüz okumalarınızdaki gündeminize göre şekillenir. Sağda solda konuştuğunuz konular da gündeminize göre olur. Aylarca bir konuyla yatıp kalktığınızı düşünün. Bir noktada bu tefekkür ve konuşmalar sizi o konuda pişirir. Bir konuyu daha hızlı sindirmenizi ve mutmain olmanızı sağlar.

Elbette her branşı uzmanı olmak için okumayız. Ancak özellikle sosyal bilimler ve felsefe ile ilgileniyorsanız fazla tümel sahalar hakkında çalışıyorsunuz demektir. Pek çok konuda ve hatta neredeyse her konuda malumat düzeyinde bilgi sahibi olmak iyidir. Bir branşı gerçekten tahsil etmek ile malumat sahibi olmak arasındaki farkı daha önce anlatmıştım. Örneğin biyoloji uzmanı olmanız gerekmez ama biyoloji tarihi bilmek bilim felsefesi, felsefe vb. pek çok alanda faydalıdır. İkincil bir kaynaktan (bir giriş kitabı gibi) biyoloji tarihi okumak elbette çokça faydalı olacaktır. Ben ikincil kaynakları en çok malumatlar konusunda severim. Ama bu malumatın size konferans verdirecek, video çektirecek, kitap yazdıracak düzeyde olmadığını bilmek önemlidir. İnsanların büyük bir kısmı bunu karıştırırlar. Bu malumat size sadece

başka bir konuyu incelerken altyapı verir. Çoğu zaman saçmalamanızın önüne geçer. Bu tarz eserlerin en verimli kullanım metodu budur.

Bu açıdan neyi bilmediğinizi bilmek önemli bir seviyedir. Birkaç konuyu düzgünce öğrendiğinizde o konuda konuşan çok kişinin saçmaladığını fark eder ve sadece malumatın gerçekten bir şeyi bilmek olmadığını müşahede edersiniz. Kendiniz de sadece malumat düzeyinde bildiğiniz hususlarda ahkam kestiğinizde ne kadar saçmalayabileceğinizi bilirsiniz. Konuşanların ciddi bir kısmı hiçbir konuyu "gerçekten bilmek" düzeyinde çalışmadığı için malumatlarla konuşur, kitap telif eder.

Böyleleri ilim ehli arasında itibar görmez. Her geçen gün saygınlığı kaybeder ve bir yerden sonra avamı heyecanlandıran, meraklandıran birer karikatür figüre dönüşürler. İlim, ilim talebesine hitap edebilmeyi gerektirir. İlim talebesinden maksadımız gerçekten felsefe çalışan bir genç, İslami ilimlere kendisini vermiş kişi ya da bir tarih doktorası yapan kişi olabilir. İlimde talebelik bitmez ve kendini pek çok konuda talebe olarak görmeyen kişi esasında gerçek bir ilim ehli/talebesi değildir. İlim talebesinde karşılığı olmayan ama avamda karşılığı olan kişiler, işin aslı ilimden ziyade entelektüel soslu popüler içerik/eser üretirler. Kişinin hem ilim talebesine hem de avama hitap edebilmesi de mümkündür. Ama bu konularda kıstas hiçbir zaman ilimle iştigal etmeyen kalabalık değildir.

Bilmediğiniz konularda malumat serpiştirmek sizi avam kalabalık arasında tanınır kılabilir ama uzun vadede ilim ehli arasındaki itibarınız muhakkak yok olur. Eğer ilim üretmek çağlara hitap etme gayesine matuf ise, avam âlimlerin adını çağlara taşıyamaz. Bunu ilim ehli/talebesi yapabilir. 300 yıl sonra da ilim talebesine hitap edebilmek esas maksattır.

Avam, herhangi bir bakanın ya da başbakanın ismini bugün bilir. Bakanların her birisi avam arasında ilim ehlinden daha çok tanınır. Ama bakanlar 50 sene sonrasının avamı tarafından tanınmaz. Avam anlık düşünür, anlık yaşar. İlim ise değişmeyen ve yok olmayanla ilişkilidir. Bu yüzden ehlini de duruma göre zamanın üzerine atabilir. Allahu a'lem bissavâb.

Bu açıdan neyi bilmediğini bilmek oldukça sevinilesi bir durumdur. Yeni Müslüman olduğum zamanlarda televizyonda din hakkında garip konuşmalar yapan bir zat vardı. Bir gün videosunu izlerken içimden şöyle geçirdim: "Adamın hali, hareketi ve tavırlarından samimi olmadığı, söylediklerinin altının boş olduğu ve muhtemelen yalan söylediği anlaşılıyor. Ama bu adamla tartışsam beni perişan eder. Çünkü bu konuyu bilmiyorum." diye düşünmüştüm. Hadisler hakkında bir tartışmaydı. Sonra çok uzun süre hadis usulü çalıştım. Ama buradan aldığım bazı dersler vardı.

Özgüven, ilim ehline muhakkak lazımdır. İlim pısırık insanların işi değildir. Bu açıdan ilim öğrenenlere özgüvenlerini kırıcı her ortamdan uzak durmalarını tavsiye ederim. Fakat aptal özgüveni denilen bir şey de var. Bilmediğin, başaramayacağın bir konuda özgüven sergilemek kendini tahlil edememekten kaynaklanır. Kendisini pek çok önemli konuda tahlil edemeyen birisi nasıl başka insanları ve dünyayı isabetli tahlil edebilsin? Cahilin cesareti özgüven değildir.

Araştırma Yapmak

Bu açıdan araştırma yapmayı bilmek önemlidir. Araştırma yapmak nasıl öğrenilir? Yine kitap boyunca sergilediğimiz mantığa uyumlu bir cevap olarak: araştırma yapmak ile...

Elbette hayatın her cüzünde olduğu gibi araştırmalarınız başlangıçta zayıf ve eksik olacak, fakat gittikçe daha iyi araştırmalar yapacaksınız. Konular sınırsız ve her konuya yaklaşım da farklı olduğu için araştırma faaliyetinin dört başı mamur bir tarifini vermek imkânsızdır ancak bazı genel tavsiyelerden bahsedilebilir.

Önceki bölümlerde ilim öğrenmenin sadece kitap okumak ya da bir müfredatı takip etmek olmadığını söylemiştik. Merakın peşinden konu bazlı gidilmesi gerektiğinden de söz ettik. Bunun önemli bir cüzü araştırma yapmaktır. Araştırma konusu çok geniş kapsamlı da olabilir, oldukça dar da olabilir. Geniş kapsamlı araştırmalar ilim tahsiline benzerken, dar konulu araştırmalar biraz daha farklılaşabilir.

Bir örnek vermek gerekirse gündelik hadis okumalarım esnasında "Kadınların aklı dini eksiktir." lafzındaki rivayeti oldukça garipsemiştim. Zira kadınların aklı eksik olsa nasıl mükellef olacaklar? Onlara nasıl cennet ya da cehennemden bahsedilecek? Herhangi bir farzı ya da haramı söylediğinde anlamıyorlarsa hiç mükellef olmamaları, az anlıyorlarsa erkeklerden daha az mükellef olmaları gerekir. Oysa kelâmi kabuller böyle değil. Bu rivayeti elbette ilk defa okumuyordum. Ama o okuyuşumda bu husus aklıma geldi. Böylece rivayeti incelemeye başladım.

Oldukça çok ve farklı ravi zincirleri olan bu hadisi incelemem tam bir ayımı aldı. Anladığım kadarı ile Abdullah b. Mes'ud'un kızgınlık esnasında eşine söylediği bu sözü bir ravi karıştırmış ve Resûlullah'a nispet etmişti. Hatta bu sözü nakleden belki yüzden fazla ravi içerisinde "şu ya da bu karıştırmış" diyebileceğim iki raviye kadar indirebilmiştim. Bu benim yaptığım ilk kapsamlı sened incelemelerindendi. Bu inceleme bana sadece bu rivayeti öğretmedi. Öncesinde çok fazla hadis usulü kitabı okumuştum ama bir rivayeti "gerçekten" incelemek tüm kitaplarda öğrendiklerime bedel bilgilere ulaşmamı sağladı. Ravinin kaydı nasıl tutulmuş, farklı farklı isimler aynı raviyi nasıl değerlendirmiş, bir hadisin farklı senedlerinde metinlerin mukayese edilmesi nasıl yapılıyor gibi hususları daha iyi anladım. Şu an pek çok hadis talebesi ile konuşurken "Sened incelemeden usulü öğrenemezsin." dememi sağlayan da bu oldu.

Bir başka örnek de "İstanbul'un fethi hadisi zayıftır." şeklinde sık söylenen söyleme İstanbul'un fethinin yıl dönümünde Twitter'da denk gelmem üzerine olmuştu. Öylesine bir merakla senedine bakayım dedim ve rivayet bana sahih göründü. Bu senedi paylaştım. Sonrasında itirazlar geldi. İtirazları araştırdım. Fena sayılmayacak düzeyde konuyu öğrenmiş oldum. Bu açıdan tartışmak ve tartışma üzerine araştırma yapmak gerçekten kişiyi ilmen çokça geliştiren faaliyetlerdir. Ayrıca zekâyı da kıvraklaştırır. Zira sizi mat etmek isteyen muarızınızın olduğunu bilmeniz, sizi pek çok şeyi iyi yapmak ve iyi düşünmek zorunda bırakır. Bu yüzden vaizler cedel/tartışma yapamaz. Zira onlar hep kendileri ile aynı fikirdeki kişilerle konuşmaya alışmışlardır. Ama

ilim, cedelle gelişir. Futboldaki en iyi antrenmanın maç yapmak olması gibi. Üzerine çokça tartıştığınız konulardaki eserleriniz ve konuşmalarınız gerçekten iyi bir seviyeye ulaşır.

Bu örnekleri anlatmamın bir sebebi de şunu söylemektir. Özellikle detay konular ile ilgili araştırma yaptığınızda araştırma sonucunuzu muhakkak kayıt altına alın. Ben yukarıda bahsettiğim iki araştırmamı da video olarak kaydettim. Çünkü şu an istesem de bu konuları o videolardaki gibi anlatamam. Araştırdığınız böylesi konuları büyük oranda unutursunuz. Elbette sizde tortu olarak büyük bir birikim bırakır ve sonuçlarını hatırlarsınız, ancak detayları unuttuğunuz için sizi sonuçlara ulaştıran gerekçeleri kolayca aktaramaz, iyi delillendiremezsiniz. Araştırma sonuçlarınızı yazılı olarak saklamanız faydanıza olur.

Pek çok insan araştırma yapmak için kemale ulaşmayı bekler. Oysa araştırma yapmadan, tartışmadan kemale ulaşamazsınız. İş, yapılırken öğrenilir. Bir fetvayı araştırmak size fıkıh usulü bilmeniz gerektiğini öğretir. Garip gelen bir fetvayı incelediğinizde pek çok farklı ekolün yaklaşımını ve yaklaşımlarının sebebini anlamaya çalışırsınız. Bu sizi belki bir anda "Fıkıh usulü konuşulmadan bu fetvayı konuşmak imkânsız." noktasına sürükler. Bu entelektüel anlamda ciddi bir sıçramadır. Zira ilim okuyanların bile büyük bir kısmının ezber/taklit ekseninde kalmasının sebebi bu sıçramayı yaptıracak zorlamayı gerçekleştirmemeleridir. Araştırma konusu bizi "İnternet mi kitap mı?" konusuna yönlendirecektir.

İnternet mi Kitap mı?

İnternet, araştırma verisine hızlı ulaşmak için gerçekten kıymetli bir aygıttır. Bunun yanı sıra matbu olarak ulaşamayacağınız pek çok kaynağı da önünüze sermektedir. Özellikle farklı dillerde okuma yapabiliyorsanız gerçekten kitap olarak alabileceğinizin çok üzerinde kaynağa hızla erişmeniz mümkündür. İnternet siteleri içerisinde kendisine atıf yapılabilecek olan ve ilim ehli arasında kaynak niteliği taşıyan pek çok platform vardır. Örneğin ilk kitabımız olan *Peygamberliğin İspatı* isimli eserde "Corpus Coranicum" isimli siteden yazma mushaflara

dair örnekler göstermiştik. Çünkü konuya dair en sistematik veri, bir kitapta değil internet sitesinde kayıtlıydı. Bu yazma mushafları Türkçede bu çeşitlilikte ele alan ilk eser bizim kitabımızdı.[4] Ama biz kitabımızı yazmadan önce internette bu bilgi dağınık da olsa mevcuttu. O halde bu konuda internet araştırması yapmak kitaptan okumaktan açıkça üstündü.

Elbette internette de ham ve yavan bilgi çoğunluktadır. Aktarılan bilgilerin büyük bir kısmı manipülasyon ve yalan içermektedir. Ancak kitaplar da bundan azade değil, yazılan kitapların da büyük bir kısmı böyledir. "Su-i misal emsal olmaz." kaidesince bu durumu göz ardı etmek zorunda kalıyoruz. Biz ideal bir araştırmada kitap ve interneti imkânlar açısından mukayese etmeye devam edelim.

Ben internetin araştırma kolaylığı açısından faydalarını kabul etmekle beraber büyük sistemlerin öğreniminde yetersiz olduğu kanaatindeyim. Gerçi bugün gençler kitapları da ekran arkasından okumaya alışmaya başladılar. Ancak bunu da ekran süresinin uzaması ve bunun getirdiği ek problemler sebebi ile pek doğru bulmuyorum. Ben hâlâ ideal okumanın kâğıt üzerinden olabileceğine inananlardanım. Ekran süresi konusunu bir sonraki bölümde daha detaylı olarak açmaya çalışacağım.

Bu açıdan bakınca büyük anlatılar kitaplar üzerinden anlaşılır. Mesela fıkıh, Meşşai felsefe, Osmanlı tarihi, Cumhuriyet tarihi gibi konuların internet araştırmaları ile yavan kalacağını zannediyorum. Örneğin Cumhuriyet tarihi çalışacaksanız hatıratları okumanız gerekir. Bunları internet bilgilerinden atıflarla aldığınızda muhtemelen seçme nakillerle karşılaşırsınız. Bu tarz konularda internet sizi ana kaynaklara değil ikincil kaynaklara ulaştırır, bunu tercih etmediğimizi artık biliyorsunuz. Klasikler kitap formundadır ve internet genellikle klasiklere

4 Tayyar Altıkulaç'ın *Mesâhif-i Kadime*'si bu konuda gerçekten bir kaynak eserdir. Ancak bu eserde müellif daha çok kendi çalıştığı mushafları uzunca tanıtmaktadır. Tayyar Altıkulaç'ın bu eserinde 20 tane mushaf tanıtılmaktadır. Oysa bizim *Peygamberliğin İspatı* isimli eserimizde yaptığımız liste "İlk 100 yıla nispet edilmiş olan mushaflar" gibi daraltılmış bir zaman aralığına nispet edilen 45 mushafı içermekteydi. Bu anlamıyla mushafla ilgili verdiğimiz bilgiler daha yüzeysel olmakla beraber listelenen mushaf sayısı daha dar bir alanla ilgili olarak daha fazla sayıdaydı.

dair ikincil kaynak olma iddiasındaki yazılarla doludur. Ayrıca şimdilerde iyi yazılmış internet yazıları da kitaplaşmaktadır.

Böyle bakınca kitap ve interneti yerine göre kullanılan enstrümanlar gibi görmek faydalı olacaktır.

Kitap Okurken Not Almak

Bir diğer mesele, kitap okurken not alma konusudur. Ben yanımda kalem yoksa kitap okumam. Bu biraz benim mizacımla ilgili olabilir, bilemiyorum, ancak not almak konusunda oldukça hassasım. Zira bir kitaba 5 yıl sonra dönüp baktığımda tekrar sıfırdan okumamı engelleyen şey altını çizmem ve üstüne not almamdır. Üstelik bu okumamda aklıma gelen güzel bir örnek ikinci okumamda aklıma gelmeyebilir. Sonuçta kitabı ilk okuduğum anda gündemim ilgili konudur ve zihnim bu konuda daha hareketli, diri haldedir. İkinci okumamı yaptığım dönemde ise gündemim değişmiştir. Bu sebeple ilk okumam yeterli hassasiyette olmazsa kitabı zayi etmiş olurum. Elbette kalemsiz okusam bilginin tortusu yine bende kalır ve faydasız olmaz. Ama bilgimi bana lazım olduğu yerde delillendiremem.

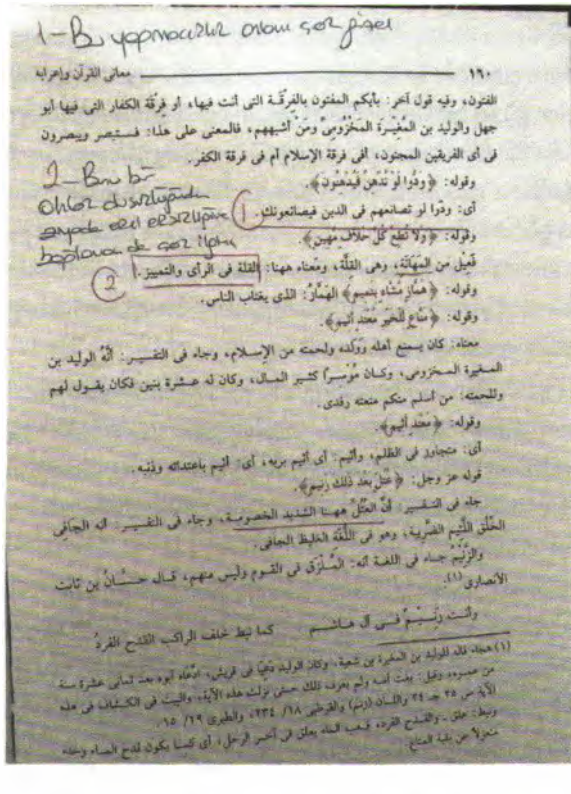
Ayrıca ben algımın açık olduğunu notlarımdan anlarım. Eğer zihnim işlem yapmayı bıraktıysa ve kitaba itiraz ya da katkı yapamıyorsam ara vermem gerektiğini anlarım. Zihnimin yorulduğunu anlama kriterim ise "hâlâ okuyabiliyor olmak" değil "okuduğum üzerine işlem yapabiliyor olmak"tır.

Okurken not almak kendinin tarihini görebilmeni sağlar. İkinci okuman esnasında kendini tahlil edebilmeni ve örneğin "Demek ki 2015 yılında gündemim buymuş. Sürekli notlarımda konuyu buraya çekiyormuşum. O yıllarda böyle düşünüyormuşum." diyebilmeni sağlayacaktır.

Her düşünceni hatırlamadığını geçmiş notlarını okuduğunda anlarsın. 10 sene önce o kitabı okumanla 10 sene sonra okuman arasındaki farkı müşahede edersin. Ama aradaki 10 seneyi o akılla yaşamışsındır. Ânın büyüsü de budur. Bir kitabı seçersin ve bu seçim senin o anki haline denk gelir. Başka bir kitap o anına denk gelebileceği gibi, aynı kitap başka bir anına da denk gelebilirdi. Okuduğun kitapların

büyük bir kısmını bir defa okuyorsun ve aslında ne zaman, hangi koşullar altında okuduğun konusunda fazlasıyla rastgele bir durum söz konusu oluyor. İnsan çoğu zaman akışa kapılmaktan ve anın biricikliğinden kurtulamaz.

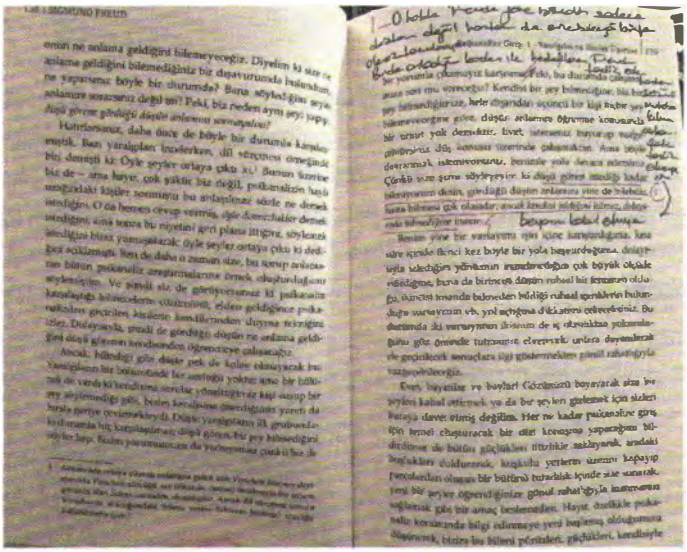
Örneğin benim notlarım olmasa asla bu kadar üretkenlikle video çekemezdim. Yıllar önce okuduğum kitapların altı çizili kısımlarına bakmam, ilgili kitabı büyük oranda anımsamamı sağlıyor. Fikir verici olması için bazı not örneklerimi buraya resim olarak ekleyeceğim.

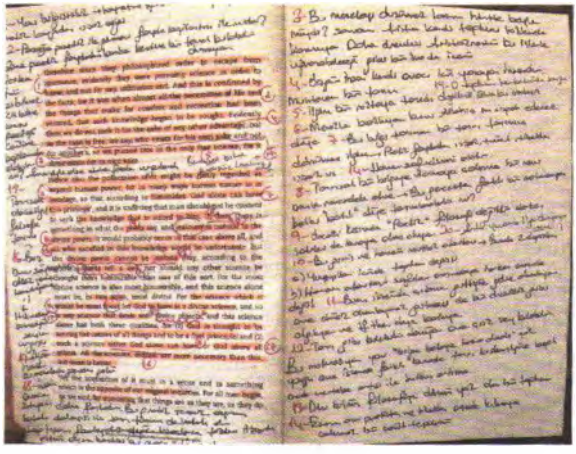
Zeccâc'ın tefsiri *Me'âni'l-Kur'ân*'dan sade bir not. Tek kalemle hızlıca okunmuş. Görselliği de fazla önemsememişim. Ben notlarımı genellikle dipnot gibi koymayı severim. Tekrar okumada daha düzenli ve kolay okunabilir oluyor. Kitabın her yerini çizmek sık yapılan bir

hatadır. Ancak zamanla oturur. İkinci kere okunduğunda tekrar okunması gereken yerleri not etmek iyidir. Okurken birden fazla kalemle çizmeyi ve süslü notlar almayı vakit kaybettirmesi açısından tercih etmiyorum. Bunlar genellikle efektif ve uygulanabilir yöntemler değildir. Sadece tekrar tekrar okunan bazı eserlerde fosforlu kalem kullanmak aynı kitabın daha uzun süre kullanılabilmesini sağlar, zira defalarca okunduğunda her seferinde sadece kalemle çizilmiş bir eser, kullanılamaz hale gelebilir. Aristo ve Kant metninde fosforlu kalemle çizdiğim bazı örnekler de metnin devamında karşımıza çıkacak.

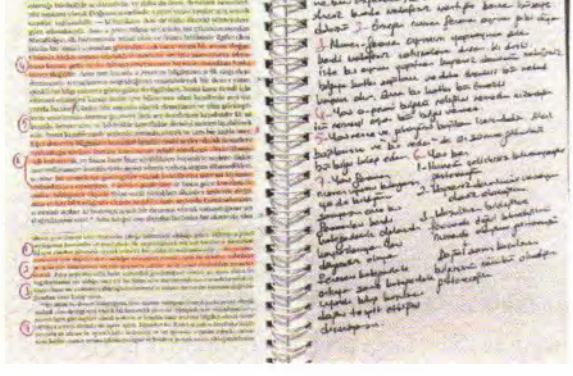
Yine bir başka hızlı okuma örneği olarak:

Freud'un bu eserini hızlıca okumuşum ve sadece bazı yerleri bu şekilde işaretlemişim. Pek çok sayfasını çizmemişim bile. Aslında eserlerin çoğu bu şekilde, az çizilerek okunur. Ancak daha soyut ve defalarca okunacak bazı eserler vardır. Daha nadir olmalarına rağmen not alma konusunda daha fazla problem çıkaranlar bunlardır.

Bu görsel de Aristoteles'in *Metafizik*'inden. Eski bir İngilizce tercümesini temin edip bu şekilde kitap yaptırdım. Karşı sayfayı boş bırakmamın sebebi sadece not alabilmekti. Hakeza Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* eserini de satın alıp matbaada parçalattım ve karşısına boş sayfa koyduruttum. Zira kitabı matbu haliyle kenarlarına not alarak okumak imkânsızdı. Oysa bu kadar soyut eserler ciddi not almadan okunamazlar.

Özellikle edebi eserlerde not alırken çok önemli olmasa dahi öykünün değişim noktalarına işaret atmak tekrar okurken hatırlamak açısından faydalı olur. Mesela ben roman okurken "Kitaba tekrar göz atarken

burayı kaçırırsam öykünün kırılım noktalarından birini ıskalamış olurum." mantığıyla hareket ederek işaret koyarım. Elbette kendi kanaatlerimi ya da güzel sözleri not ederim ama bu durumu da göz ardı etmem. Öyle ki 1000 sayfalık bir romanı özetlemek ve inceleme videosu çekmek istediğimde sadece altı çizili olan 30-40 sayfalık yeri okuduğumda yeterli düzeyde anımsayabileyim. Aslında kurgu eserleri çizmek, hafızaya hatırlayacağı birer çağrışım noktası koymak gibi olmalıdır.

Roman Okumak

Bu vesile ile roman okumak konusundan da bahsetmek yerinde olacaktır. Zira teknik konular çalışanlar ve İslami ilim talebeleri arasında "Roman okumak vakit kaybıdır." kanaati fazlaca yaygındır.

Ben güncel edebiyatı takip eden birisi değilim. Bu biraz mizacımdan ve ilgi alanlarımdan kaynaklanıyor. Ancak klasik edebiyat okurum. Bu sebeple özellikle klasik edebiyatta faydalandığım konulardan bahsetmem, roman okumanın vakit kaybı olduğu algısı hakkındaki fikirlerimi beyan etmem için uygun bir zemin oluşturacaktır.

Öncelikle romanın Cemil Meriç'in döneminde fazlasıyla tepki çeken deyişi ile "sulandırılmış ve avamın anlayacağı bir şekle büründürülmüş düşünce" olduğu kanaatindeyim. Bu sözün sahibi Cemil Meriç'in esas alanı edebiyattır. O bir sosyolog ya da tarihçi olmaktan öte bir edebiyatçıdır. Çokça tepki çekmiş olsa dahi bana göre bu tespiti doğrudur. Zira en hacimli romanın dahi ana fikri argüman düzeyine indirgense birkaç sayfaya sıkıştırılabilir. Bu, burhanî düzeyde tartışılsa pek çok eserde gözlenebilir. "İnsan fiilleri yaşam koşullarının sonuçlarından ibarettir." cümlesi soyut bir önermedir. Ancak bu önerme üzerine sayfalarca roman yazılabilir. Bir kişinin belli şartlar içerisindeki ilk hayatı tasvir edilir ve sonunda bu şartlar ile yaptığı fiiller arasında ilişki kurulabilir. 300-400 sayfalık bir metin haline rahatlıkla getirilebilir. Çoğu roman bu düzeyde dahi entelektüel mesaj içermez.

Aslında felsefenin nihai maksadı soyutlara ulaşmaktır. Roman ise bunun tam tersidir. Soyut olarak birkaç önermede ifade edilebilen bir durum somutlaştırılarak yüzlerce sayfada kurguya oturtulabilir.

Romanlar, kurgu olmaları hasebiyle hayatı gözlemekten dahi daha verimsizdir. Zira roman kurgu iken, hayat gerçektir. Entelektüel çalışması olmayan bir tüccar ya da öğretmen hayata ait bu soyut önermeyi çokça kurgusal roman okumuş birisinden daha iyi kavrayabilir, gerçek hayattan örnekler getirebilir. Bu benim güncel roman literatürü takip etmeyişimin ana sebebidir. Ancak romanlar ya da edebiyat eserleri birçok konuda oldukça faydalı da olabilir.

1. Türkçenizin gelişmesi. Zira dilin en özenli kullanıldığı yer edebiyattır. Bu eserlerde akışkan bir dil ve güzel bir üslup tutturmak esastır.
2. Bu görüşe "hem dili geliştirecek hem de daha fazla bilgi alınabilecek entelektüel faaliyetler mümkündür." denilerek itiraz edilebilir. Bu itiraz tamamen anlamsız olmayacaktır. Ancak betimleme, muhayyileyi (hayal gücü) geliştirmesi sebebi ile anlatımda örnek oluşturma ve tasvire başvurma açısından roman okumak daha güçlü bir pratiktir. Sık betimleme okumak, betimleme yapabilme yeteneğini geliştirecektir. Bu hem anlatım hem de yazma kabiliyetinize olumlu katkıda bulunur.
3. Tarihçilik yapmak. Bu gerçekten klasik romanları okumamın sebebidir. Zira 1850 yılında yazılmış bir roman gerçekten tarihi bir kaynaktır. Dönem insanının nasıl düşündüğünü, gündelik hayatın nasıl olduğunu kavramak açısından çok kıymetlidir. Örneğin *Don Kişot*'u okuyan birisi dönemin Katolik inancını doğrudan müşahede eder. Kitap bunun için yazılmamıştır, bu sebeple ikincil delil metodu ile bunu bize en güzel bir biçimde anlatır. Dindar bir Hıristiyan'ın Hz. Meryem'i nasıl gördüğünü, amel pratiklerini, onun dini hassasiyet noktalarını bir dinler tarihi kitabından çok daha iyi öğretir. Bu açıdan felsefe ya da sosyal bilim klasiklerinden çok daha iyi tarih kaynaklarıdır.
4. Psikoloji tasvirleri. Ben roman yazarlarını psikanaliz yazarlarından çok daha iyi psikologlar olarak görmekteyim. Gerçekten Dostoyevski ile Freud gibi kişileri mukayese dahi etmem. İkinci grup kendi sathi gözlemlerine "bilim" kisvesi katarak bu sahada

daha fazla prestij devşirmiş olsalar dahi Dostoyevski ile mukayese edildiklerinde insanı çok daha yüzeysel kavradıkları açıktır.

5. Çok daha nadir olmakla beraber bazı romanlar sosyolojik tasvir konusunda da başarılı ve ufuk açıcı olabilirler. Orwell'ın *1984*'ünü böyle görmekteyim. Bu eserin modern bir klasik olacağı kanaatinde oluşumun sebebi de budur.

Kronolojik Sıra ile Okumak

Bir konuyu öğrenmeye çalışırken kronolojik sırayla okumak faydalı mıdır? Bu önemli bir hususdur ve farklı yaklaşımlar söz konusu.

Çoğu ilmi branşta göreceğiniz üzere konu hakkında söylenen şeylerin miktarı ve detayı yıllar ilerledikçe artmıştır. Neredeyse tüm branşlarda ilk klasikler sonrakiler ile mukayese edildiğinde pek çok fark gözlenecektir. İlk eserler genellikle daha az hacimde, daha niş bir okuyucuya hitap etmek maksadı ile yazılmış ve dolayısı ile daha zor anlaşılan ama daha orijinal eserlerdir. Son eserler ise daha öğretim amaçlı, daha kuşatıcı, daha hacimli ama önceki eserlerden daha az orijinal katkı içeren mahiyettedir. Çoğu ilim dalında bu durum gözlenecektir.

İlk eserlerden son eserlere doğru kronolojik gitmek bir tarzdır. Son eserlerden ilk eserlere doğru gitmek de bir başka yöntemdir. İkinci yöntemin avantajı ilk eserleri daha kolay anlamaktır. Dezavantajı ise ilk eserlere son eserin perspektifi ile bakmaya sebep olması ve orijinal bir bakış açısı geliştirmeye çoğu zaman mani olmasıdır. İlk yöntemin avantaj ve dezavantajları da bunun tam tersidir.

Ayrıca ister direkt isterse tersten olsun, kronolojik okumada maksat tarihçiliğe dönüşmektedir. Burada "Branşa yaklaşımınız ile maksadınız arasında uyum var mı?" sorusu üzerine eğilmek, bunun tahlilini yapmak önem kazanmaktadır. Örneğin tefsir okurken maksadınız murad-ı ilahiyi anlamak ise sadece Âlûsî'nin tefsirini okumak önceki tefsir literatüründe işaret edilen inceliklerin belki %90'ını tek eserde bulmanızı sağlayabilir. Zira Âlûsî, tefsirini yazarken bu eserlerin tamamını mütalaa etmiştir. Eğer maksadınız tefsir tarihçiliği gibi bir şey değilse

Âlûsî okumuş birisinin Mukâtil b. Süleyman'ın tefsirini okumasının ciddi bir faydası yoktur.

Birbirini tekrar eden çokça tefsiri okumuş birisi, iyi bir tefsiri okuyup diğer vakitlerinde fıkıh usulü, kelam, tasavvuf, psikoloji gibi branşları tahsil eden birine göre Kur'an'a çok daha dar bir perspektiften bakar. Ama maksadınız tefsir tarihçiliği yapmak ise sizin için Mukâtil b. Süleyman tefsiri Âlûsî tefsirinden daha önemlidir zira o kronolojik sıralanmış ilk tam tefsirdir ve tarihi önemi vardır.

Maksat, yöntemi belirlemelidir. Aksi halde maksatla uyumsuz yöntemler fazlası ile zaman kaybına ve maksattan uzaklaşmaya sebep olabilir.

Aynı Kitabı Tekrar Tekrar Okumak

Özellikle fazla soyut branşlarda klasikleri araya vakit koyarak okumak çok faydalıdır. Örneğin İbn Sînâ'nın *el-İşârât*'ı ya da Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi gibi demir leblebi soyut eserlerde bu çokça geçerlidir. Kitap okurken unutulmaması gereken şey şudur: Kitap, sabit bir materyaldir. Değişken olan sizsiniz. Dolayısıyla sadece "Hangi kitabı seçeyim?" sorusu üzerine düşünmek hatalı olacaktır. "Ben bu kitabın karşısına hangi halde çıktım?" sorusu çok daha önemlidir. Böyle eserlerin karşısına az birikimle gitmek ile çok birikimle gitmek arasında devasa farklar vardır. Bu sebeple 5-10 yıl sonra hiç çalışılmamış gibi baştan çalışılabilir. Bu, aynı eseri peş peşe 3-4 defa okumaktan çok daha faydalıdır. Zira zaman aralığı koymadan 4 defa okusanız da aynı birikim düzeyinizle bu eseri okur ve benzer çıkarımlar yaparsınız. Peş peşe yapılan 4 okumadansa 5 yıl ara koyarak yapılan 2 okuma çoğu zaman daha faydalıdır. Ayrıca bu metot bir başka açıdan daha faydalıdır ;

Soyut bir metni gerçekten anlayarak okuduğunuzu varsayalım. Üzerinden 5-10 yıl kadar geçti. Siz fark etmediniz ama o kitap sürekli kafanızda ve bakış açınızdaydı. Kâinatı bu eserin de verdiği bakışla 5-10 yıl gözlemlediniz. O eseri tekrar okuduğunuzda bu 5-10 yıllık gözleminizi o kitabın kenarına artık not olarak dökebilir ve o eseri gerçekten güzel örnekler getirerek açıklayabilirsiniz. Yani eser-gözlem-eser sıralaması ile bilinçaltında olan bilgiyi bilinçüstü düzeyde de kavrayabilirsiniz.

Bu sebeple ben asla o an okuyor olduğum gündemi video hâline getirmem. Aktif olarak video ile kayda aldığım konular 10 yıl önceki gündemimdi.

Örneğin Müslümanlığımın ilk gündemi ateizm, ikinci gündemi hadisler meselesiydi. Yaklaşık 13 yıl önce İslam hakkındaki okumalarım başladı. Ateizm hakkında video çekmeye ise 4 yıl önce başladım. Geçen sene bu videolarla beraber iyice pişen konuları kaleme dökerek kitaplaştırdım. Hadisler konusu hakkında da 4 yıldır video çekiyorum, hâlen bir eser telif etmiş değilim.

Yani gündem-anlatım-eser... Bunların arasında pişmeye müsaade edecek kadar süre olması gerekir. Okur okumaz anlatmak, anlatır anlatmaz yazmak genellikle ham anlatım ve ham eserle sonuçlanır. Tabii bu, konunun soyutluğu ile de alakalıdır. Yaklaşık 10 yıldır fıkıh usulü okuyorum ancak bu alanda hâlen bir şey anlatmadım. Muhtemelen birkaç sene daha anlatmamaya devam ederim. Ama daha somut bir konu olan tarih hakkında bu kadar uzun süre beklemek gerekmeyebilir. Sürenin boyutu konuya, kişiye ve ortama göre değişebilir.

Kitap alırken nelere dikkat etmeliyiz?

Elbette buna her zaman ve durumda geçerli olacak cevaplar vermek zordur. Ancak çoğunlukla geçerli olan bazı kriterlerden bahsedilebilir.

Öncelikle ben burada şöyle bir ayrıma giderim; yalnızca bir kitabı okunacak yazarlar, her kitabı okunacak yazarlar. İkincileri tespit ettiğimde mutlu olan birisiyim.

İlim tahsilini bir çeşit yüce arkadaşlık ve heybemde biriken zekâlar toplamı gibi görürüm. İsterim ki heybemde çok zeki ve bilgili 300-500 kişinin bakışı olsun. Okuduğum o dehayı tamamen sindireyim. Bu sebeple önemli yazarları bulmayı, tavsiye kitap bulmaktan daha fazla severim.

Çoğunlukla konu odaklı kitap alımından uzak durmaya çalışırım. Çünkü bu bana Youtube'da başlığına göre video izlemek gibi gelir. Önemli olan başlığı atmaktır, içini doldurmak değil. Kitap yazmak da aynen Youtube gibi bir sektöre hizmet eder. Profesyonel icra edenleri

de vardır, oysa fikir adamı ne Youtuber olur ne de yazar, o öncelikle fikir adamıdır. İyi bir mütefekkir, düşündüğünü karışık biçimde sunabilir, Youtube ya da kitap formatında iyi temsil edemeyebilir ama bana lazım olan, bakış açısı ve orijinal delillerdir. Onun dağınık konuşmaları zaten derlenseydi düzenli kitaplar haline gelebilirdi. Bunu o derleyemediyse ve dağınık bıraktıysa ben zihnimde derleyebilirim. Zor olan böyle adamı, orijinal bakış açısını ve yeni delili bulmaktır, eseri zihinde derlemek değil.

Bu tür kriterlerim olduğundan genellikle kitap alırken fazla yanılmam. Zira kitap başlığından etkilenmem. Beni heyecanlandıran şey yazarlarımdan birinin kitabının baskısının yapılması, tercüme edilmesi, ya da yeni birini keşfetmem olur. Gazzâlî'nin kayboldu sanılan bir eseri Arapçada baskıya ulaşırsa bu beni heyecanlandırır. Leibniz'in eserleri güzel tercümelerle sunulursa beni heyecanlandırır. Ya da Cemil Meriç'in *Bu Ülke* eserini ilk defa okuduğumda heyecanlanmıştım, "Bu adam ne yazsa okunur." demiştim.

Ama böylesine denk gelmek her zaman kolay değildir. Çoğu zaman konu odaklı kitap almak zorunda kalırız. Özellikle tarih, sosyal bilimler gibi sahalarda bu büyük oranda geçerlidir. Bu alanlarda ikincil eserler önem taşır. Bu eserlerden (sosyoloji giriş, dinler tarihi gibi) genellikle sahaya dair itibar gören kitapları öğrenebilirsiniz. Bu yüzden bir sahayı çalışmadan önce herhangi bir giriş eseri okumak literatürü bir nebze olsun anlamak için oldukça faydalı olacaktır.

Bunun dışında aynı kitabın farklı yerlerden baskısının olması gibi durumlarda yayınevi hayli önem kazanır. Zira bu işleri iyi yapan yayınevleri vardır. İyi okuyucular kimi yayınevlerini takip ederler. Benim takip ettiğim 5-6 civarında yayınevi var. Bu yayınevleri ilgimi çeken konularda bilmediğim bir eser basarlarsa içini kurcalamak üzere not alırım. Zira "O yayınevi bastıysa muhtemelen iyidir." algısını bana vermişlerdir. Sonuçta kitap sınırsız bir derya ve her kitaptan haberdar olabilmek bir şahıs için söz konusu değil.

İtimat ettiğin birisi bir kitap önerdiğinde kenara not etmek iyidir. Her bilgili insanın iyi kitap tavsiye edemeyeceğini de bilmek gerekir.

Çok bilgili bazı tanıdıklarımdan bazı sahalarla ilgili malumat düzeyinde bilgi almak için kitap tavsiyesi istediğimde hayal kırıklığına uğradığım çok olmuştur. Çok yüksek ya da çok düşük düzeyde eserler tavsiye edebiliyorlar. Zira tavsiye sadece sahayı bilmekle ilgili değil muhatabı da tanıyabilmekle alakalıdır. Sahayı bilen her insan muhatabını tanımak konusunda başarılı olamayabilir. Burada kişinin "biliyor" olmasından ziyade "tavsiye edebiliyor" olması esas alınmalıdır.

Eh bunların hiçbirine ulaşamadın ve raftan kitap alıyorsun. İçini kurcaladığında dahi iyi ve kötü kitabı tanıyamıyorsan bunun için yapılacak bir şey yok. Zamanla öğreneceksin. Ama basit kriterler olarak fazla janjanlı, resimleri ön plana çıkarılmış, yazı puntosu büyük eserler genellikle piyasa kitaplarıdır. Kapak görselinde büyük ve rengarenk resimler olan Youtube videoları gibi genellikle boş içerikler barındırırlar.

Beğenmediğim kitabı bitireyim mi? Ben genellikle bu durumda eserleri yarım bırakmam. Hiç olmazsa çok hızlı bir tarama okuması ile önemli bir yer var mı diye bakarım. Elbette bu benim mizacımdan da kaynaklanıyor olabilir.

Yazmak

Öncelikle bilinmesi gereken şey yazmanın sadece bir aktarma faaliyetinden ibaret olmadığıdır. Yazmak, okumaktan farklı bir öğrenme biçimidir. Okumanın yazarken öğrendiğin biçimde öğrenmeyi sağlamadığını unutmamak gerekir.

Bir diğer önemli mesele: yazmak, bir taşma faaliyeti olmalıdır. Dimağınızdan taşan konuyu yazmalısınız. Pek çok akademik telifin çok kötü olmasının sebebi budur. Zira bu eserler şu şekilde telif edilir:

Şahıs kafasında 10 tane kitap konusu belirler. Okuduğu her kitaptan bu 10 kitaba nakiller çeker. Bunlar daha sonra dipnotlar olacaktır. Belirli bir süre sonra bu eserler için yeterli sayıda nakil toplayınca, nakilleri sıralar ve ara boşlukları yazarak doldurur. Ben bu tarz eserleri telif saymam. Zira çok büyük oranda bu tarz eserlerin orijinalitesi yoktur. Yazarın okuduğu kitapları okusanız sizin de fark edebileceğiniz şeylerin dışarısına pek çıkmazlar. Bu bir çeşit derli toplu nakildir.

Oysa öğrenmeyi tanımladığımız ilk bölümde anlattığımız gibi öğrenmek, işlemektir. İşlediğiniz bilgiler sizden taşınca orijinal telifler ortaya koyarsınız. O halde yine yazmaktan maksat aktarmak değildir.

Düzenli yazmayı tavsiye ederim zira bu bir öğrenme biçimidir, ancak bunları basmak ancak sizden "taşacak hâle geldiğinde" olacak bir iştir. Hatta uzun süreçler sonucunda düzenli yazarak oluşturduğunuz bir kitabı dahi, telif ederken sıfırdan yazmanızı tavsiye ederim. Zira yazmaya başladığınız sürecin başındaki siz ile sonundaki siz aynı değilsiniz. Eserin 2 yıllık sürecinize şahitlik etmesi yazıda karışıklığa sebep olur ve bu tarz bir eser zor düzenlenir. Sürecin sonunda üslubunuz ve hatta kullandığınız kelimelerin kalitesi bile değişmiştir.

Ben veriyi işlemek için günde 2 saat ya Youtube'a video çeker, kitap tahlili yaparım ya da aynı süreyi bir konuda yazmaya harcarım. Temel kıstasım şudur:

Bilgisayarın başına geçip hiçbir kitaba bakmaksızın bir eseri baştan sona kadar yazabileceksem o konuyu yazarım. Zira bu durum, o konuda yeterli işlenmiş bilgim olduğunu bana gösterir. Kitaplarımda dipnot ya da atıf yapacaksam, eski notlarıma bakacaksam ya da diğer kitaplara da bir göz atacaksam bunu muhakkak eseri yazmayı bitirdikten sonra yaparım. Zira yazmadan önce bakarsam tekrar etmeye ve o eserlerin şablonları arasında sıkışmaya başlarım. Elbette bu mizaci bir husus da olabilir. Ancak ben böyle çalışmayı seviyorum, size de tecrübelerimi bu yolla aktarıyorum.

Dipnot kullanmak ve bunun prestijli olduğunu düşünmek büyük oranda bir yazar yanılgısıdır. Dipnotun temel fonksiyonu sözünüze güvenmeyen birine şahit getirmektir. Bir felsefe eserinde ya da şu an okuyor olduğunuza benzer bir telifte dipnotun pek bir anlamı yok. İnsan güvenmediği birinin tavsiyelerini neden dinlesin ki?

Eski eserlerde çok dipnot bulunmaması da bundandır. Zira eseri güvendikleri kişilerle beraber talim ediyorlardı. Ayrıca tanınmış âlimler bu konularda hata yapsalar umuma ulaşan bir kınamaya maruz kalacakları biliniyordu. Ancak *Peygamberliğin İspatı* kitabımızda yaptığımız anlatımın, tarihi olarak bir gayrimüslimi ikna etmesi için Müslüman

olmayan yazarlardan nakillerde bulunmak önemliydi. Zira onların bir Müslüman'a bu konuda itibar etmemesi gayet mümkündür. Bu sebeple 500 sayfalık kitaba 1000'in üzerinde dipnot koymak zorunda kaldık. Bu şekilde sizi itham etmesi muhtemel olan bir muarıza hitap etmeyen eserlerde dipnot sayısını arttırmaya çalışmak bir çeşit zorlantıdır.

Bu açıdan bakılınca fazla dipnotlu bir eser oldukça kötü olabilir. Eğer dipnotlar lüzumsuzsa genellikle eserin konuya dair tekrarlarda bulunduğu anlaşılır. Dipnot hokkabazlığı da bir diğer önemli konudur. Bu hokkabaz kişi akademik bir eseri okur ve o eserin dipnotlarını kontrol etmeden kullanır. Oysa kaynak verilen eserleri bizzat okumamıştır. Aslında bu, hadis ilmindeki "tedlis"e benzemektedir. Zira tüm dipnotları kendisinden aldığı kitabı gizleyerek sanki hepsini okumuş gibi yapmaktadır. Bunlar ilim ehline yakışmayacak şeylerdir, tek maksadı ilimden anlamayan avamı ve pseudo-entelektüelleri kandırmaktır.

Tüm bu sebeplerle iyi yazmanın ana ögesi yazabilmek için çok çalışmak değildir. Şahsın kendini geliştirmesidir. Dolacak ki taşacak. Zaten kitap tavsiyesi bölümünde "iyi kitap" aramaktan ziyade "iyi yazar" aramanın öneminden bahsetme sebebimiz de buydu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZAMAN YÖNETİMİ

Önemi

İslami ilim geleneğinde şu söz meşhur olmuştur: "Sen ilme her şeyini vermedikçe, o sana bir kısmını bile vermez."

Bunun en önemli yolu ise zaman konusundaki hassasiyettir.

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾ وَالْعَصْرِ ﴿١﴾

Asra (zamana) yemin olsun ki, insan ziyandadır. İman eden, salih amel işleyenler, hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesna.

Zaman ve ziyan ilişkisi gerçekten Hasan Basri'nin "Ey Ademoğlu sen günler ve gecelersin." sözünde gerçek anlamını bulur. Hepimiz ters çevrilmiş bir kum saati gibiyiz, zamanın öneminden bahsederken dahi azalıyoruz. İnsan bu dünyada, sıcak bir günde buz satan ve "Sermayesi eriyen şu zavallıya yardım edin!" diyerek bağıran adama benzemektedir.

Plan neden gereklidir?

Yukarıda aktardıklarımın önemini fark etmemiş kimseler olsaydınız sanıyorum şu an bu eser elinizde olmazdı. Bu sebeple zamanı verimli kullanmaya sizi teşvik etmek yerine bunu nasıl yapabileceğimizi müzakere etmeye çalışacağım.

İlk olarak ifade edilmesi gereken şudur ki: plansız çalışmak neredeyse çalışmamak gibidir. Muhakkak çalışma ya süre ya da sayfa sayısına göre biçimlenmelidir. Eğer süre odaklı çalışılıyorsa aktif çalışılan süre, kronometre gibi dakika hassasiyeti olan ölçümlerle hesaplanmalıdır. Saat tutmadan kabataslak çalışanların 4 saat çalıştığını sandığı bir günde 2 saat çalışmış olma ihtimalleri oldukça yüksektir. Kişi kalkar bir çay koyar, aslında bu bir moladır ama örneğin "Saat 3 ile 4 arasında çalıştım." hayali içerisinde onu bir aktif çalışma gibi hesaplar. Ya da masa başında "Twitter'da ara vereyim." der ama bunu da aktif çalışma süresi içerisinde hesaplar.

Bu sebeple kendinizi kandırmamak için saat tutarak ve muhakkak plan yaparak çalışmanız gerekir. Pek çok insan vardır "kitap okuyor" diye bilinir ancak sadece ilgisini çeken bir kitabı film izler gibi geceden sabaha okur. Sonra belki 3 gün kitap yüzü açmaz. Böyle birinin planlı çalışan birisi kadar okuması imkânsızdır. İstikrar her işte olduğu gibi ilim tahsilinde de en önemli konulardandır.

Basitçe üniversite sınavlarına hazırlık dönemlerini düşünün. Sizce haftada iki gün deli gibi çalışan birisi mi başarılı olur yoksa haftanın her günü istikrarlı çalışan birisi mi?

Plan yapmayan nefsini zorlamaz. Her şahıs kendisi ile ilgili hüsnü zanna sahiptir. Bu hüsnü zan, ona çok çalıştığı vehmini verir. Oysa çoğu zaman gerçek böyle değildir.

İstikrarın Önemi

Plan ve istikrarın önemini en kolay anlatabileceğim örnek şudur:

Hiçbir tarih tahsili olmayan bir insan düşünün. Bu kişi 20 yaşından itibaren hobi olarak her gün günde 15 dakika Osmanlı tarihi kitabı okuyor olsun. Yılda 91 saat okuma eder. Bunu 60 yaşına kadar

sürdürdüğünü düşünelim. Yaklaşık 3600 saat Osmanlı tarihi okumuş olur. Normalde aynı konuyu bu şekilde okuyan birisi hem kişisel okuma hızını arttırır hem de yer yer tekrar eden şeyler olacağı için bu metinleri okuma hızı oldukça yüksek olur. Kabataslak tahminime göre, belli bir süre sonra saatte 50 sayfa civarında okur. Başlangıçta ise saatte 20 sayfa gibi bir ortalamadan başlamıştır. Belki bunun aritmetik ortalaması 35 sayfa gibi düşünülebilir. Ancak biz 30 sayfadan hesaplayalım.

Bu kişi günde 15 dakikalık istikrarlı okuması ile toplamda 108.000 sayfalık bir Osmanlı tarihi kitabı okumuş olacaktır. 108.000 sayfanın ne kadar büyük bir sayı olduğunun kolayca anlaşılabilmesi için ; Halil İnalcık'ın *Devlet-i Aliyye* ismiyle basılan 4 ciltlik eseri yaklaşık 1800-2000 sayfa, İsmail Hami Danişmend'in 6 ciltlik *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* adlı eseri yaklaşık 3500 sayfa, Yılmaz Öztuna'nın 10 ciltlik *Büyük Osmanlı Tarihi* eseri yaklaşık 5000 sayfadır. Üçü toplamda 10.000 sayfa civarıdır. Tamamı 500-600 sayfalık ciltlerden oluşan bu tarz eserlerden toplam 220 cilt okuyabilirsiniz.

Bu eserlerden yaklaşık 15-16 tanesi benim kitaplığımdaki raflardan bir rafı (hacmine Youtube'dan bakabilirsiniz) doldurur. Toplamı yaklaşık 13 raf eder. Bir kitaplık 6 raftır ve bu miktardaki kitap tam dolu 2 kitaplıktan taşar.

Günde 15 dakikalık bir çalışma istikrarlı sürdüğünde nasıl sonuç veriyor anlamak için bu misal yeterlidir. Peki ya günde 180-250-320-400 dakikaları zorlayan bir çalışma planı yapılsa ve istikrarla sürdürülse kaç branş bu şekilde çalışılabilir bunu düşünmek gerekmez mi?

Ünlü futbolcu Johan Cruyff'un enfes bir sözü var: "Futbol basit bir oyundur. Zor olan, onu basit oynamaktır."

Aslında bu söz tüm hayat için bir ölçüde geçerli. Gerçekten çoğu konuda zor olan, basitçe faydalı görüneni yapabilmek ve bunda istikrarlı olmaktır.

Programların Değişmesi

Çalışma programı hazırlamak, vakti düzgünce kullanmayı sağlayan ve buna mani olan şeyler hakkında konuşmaya geçmeden önce başka birkaç hususa değinmekte fayda var.

Her çalışma stili mizaca göredir. Kitabın her noktasında yaptığım gibi burada da bunu vurgulamak zorundayım. Çoğunluğa faydalı olan, size faydalı olmayabilir.

Bu konuda menfaatperestler gibi davranın. Bir programı uyguladığınızda çalışma temponuz olumsuz etkileniyorsa o programı terk edin. Başka yöntem deneyin. Faydalı bulduklarınızı istikrarlı şekilde uygulayın. Bugün faydalı olan yarın faydalı olmuyorsa, faydalandığınız süre içerisinde uygulayın, sonra değiştirin. Yıllar boyunca çalışma stiliniz sürekli gelişecektir.

Burada önemli olan zamanla cebelleşmektir. Sürekli ondan kazanım sağlamaya çalışın. Gündelik hayatın zaman yönünden tasarruf edilebilir o kadar fazla yönü var ki bir yerden sonra anlatmak dahi garip olur. Ama bunları kendi mutadınız (standart alışkanlıklarınız) haline getirebilirsiniz.

Örneğin ben okuma esnasında dikkat seviyem yüksek ise telefon aramalarını açmam. Kitap arası verdiğimde aramalara dönerim. Telefonla çalışma masamda konuşmam. Bu mekân değişikliği sayesinde zihnimde telefonla konuşmak bir mola gibi yerleşir. Hem işimi halletmiş olurum hem ara vermiş olurum. Bu yalnızca aklıma gelen küçük bir örnek, oldukça ufak bir detay. Benzeri pek çok basit örnekle çoğaltmak mümkün. Burada önemli olan sürekli zamanla cebelleşme bilincinin açık olmasıdır. Sizin hayatınızda da muhakkak böyle ufak tefek zaman kazanımları sağlayacağınız durumlar vardır.

Zamanla cebelleşme bilinci oluşmadıkça programlar eksik kalacaktır. Zaten program tavsiyesi gibi bir şey de pek söz konusu değil. Birini çalıştıran program seni tembelleştirir, birine hafif gelen program seni ümitsizleştirir. Bugün uyduğun programa yarın uyamazsın. Konsantrasyon süreleri de değişik değişiktir. Bir kişi A işini yaptığında dinlenirken diğeri yorulur. Bu yüzden sürekli program hazırlayıp bozmanız

gerekir. Zamanla cebelleşme bilinci açık oldukça kendinize en iyi programları da siz yaparsınız.

Çok genel bir tavsiyede bulunmam gerekirse programların sizi zorlamasına özen gösterin. Programı tamamlamanız imkânsız olmamalı çünkü programı erken saatte tamamlamak bir ödüldür. Programın boş vakitleri mümkün olduğunca az olmalı ve bu vakitler ödül niteliği taşımalı. Vakti keyfi işlerle geçirirken "Ben şu an dinleniyorum ve bunu hak ettim." hissini vermeli, vicdani yük oluşturmamalı.

Zaman Kaybettirenler

Zaman kaybettiren şeylerin başında ekran gelmektedir. Bilgisayar, konsol oyunları ve özellikle telefon ciddi anlamda vakit kaybettiricidir. Telefon uygulamaları içerisinde dikey reels tipi videolara bağımlılık zamanın katilidir. Zira bu tarz kısa ve vurucu videolar direkt olarak dikkat süresine zarar vermektedir.

Bir dakikadan kısa sürelere sıkıştırılmış videolarda büyük hareketler ve farklı şeyler görmeye, duymaya alışmış bir zihnin kitap başında sıkılmaması imkânsızdır. O kadar ki, reels süreleri için artık 30-40 saniye dahi uzun addediliyor. 20 saniye içerisinde biten videolar hazırlanıyor, sosyal medyaya içerik üretenler bunu göz önünde bulundurarak hareket ediyor.

İnsanlık tarihinde dikkat ve konsantrasyon sürelerinin en düşük olduğu çağda yaşıyor olabiliriz. Reels videoları çeken kişilerin büyük hareketlerle videoya başlaması bu sebepledir. Zira üç beş saniye içerisinde dikkat süresi yerle yeksan olmuş izleyici kitlesinin ilgisini çekebilmesi gerekmektedir.

Sosyal medyanın büyük platformları çoğunlukla reels videolar üzerinden yürümektedir. Özellikle Tiktok ve Instagram neredeyse tamamen reelse dayanmaktadır. Bununla beraber reels videolarının Youtube ve Twitter'daki payı da gittikçe artmakta. Bu duruma karşı kendinizi korumaksızın dikkat sürenizi sağlıklı bir düzeyde tutabilmeniz, bu çağda imkânsız gibi görünüyor.

Ekran Süresi

Ekran ışığı uykunun hem kalitesini bozar hem de süresini azaltır. Özellikle yatmadan önceki birkaç saat içerisindeki ekran maruziyeti uyku açısından oldukça olumsuz sonuçlar doğurur. Temiz ve düzgün bir uyku olmadığında dikkat ve konsantrasyon süresi düşer.

Uykusuzluk depresyonu tetikler ve depresif hal bilişsel fonksiyonları zayıflatır. Birkaç gün ekran detoksu yapsanız dahi bunun sizi mutlu ettiğini fark edersiniz. Kötü uyku dikkat süresini azalttığı gibi hafızaya da olumsuz etkilerde bulunur.

Daha önceki bölümde ekrandan kitap okumanın ekran süresini arttırması sebebi ile bana iyi görünmediğinden ve kâğıttan okuma taraftarı olduğumdan bahsetmiştim. Bunun en önemli sebebi budur. Zira daha düşük dikkat, daha zayıf bilişsel fonksiyonlar ve zayıflamış bir hafıza gerçekten ilim öğrenmek isteyen birisi için afettir. Bu açıdan geç uyumamak, düzgün ve yeterli bir uyku süresi tutturmak ve yatmadan önce telefonla meşgul olmamak önemlidir.

Bunun yanı sıra uzamış ekran süresi, otizm risk faktörüdür. Bu yüzden hem otizm spektrum bozukluğunda hem de dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda psikiyatrların ilk önerisi çocuklarda ekran süresinin azaltılması olur. Otizm spektrum bozukluğu düşük dil becerisi ile karakterize bir hastalıktır. Ekran süresini dil gelişimini doğrudan olumsuz etkilediği bilimsel olarak kanıtlanmıştır.

Bunun sebeplerinden birisi ekranda kullanılan kelime çeşitliliğinin çok kısıtlı olmasıdır. Çünkü insanların çok büyük bir kısmı popüler kanalları izler. Zaten çoğunluk bu kanalları izlemiyor olsaydı bu kanallar popüler olmazdı. Popüler kanalların ilk maksadı halkın her kesimine hitap edebilmektir. Bu televizyonda da, sosyal medyada da böyledir. Eğer kalabalıklara hitap etmek istiyorsanız kullanılan dil entelektüel seviyesi en düşük olan kişiye göre ayarlanmalıdır. Kullanılan kelimeler gündelik dile göre ayarlanmalı, basit ve anlaşılır olmak zorundadır. Bu durum popüler kanalları çok daha dar olan gündelik kelime havzasını kullanmaya iter. Bu tarz kanallara fazla maruz kalmanız, duyabileceğiniz kelime çeşitliliğinin büyük oranda azalması anlamına gelecektir.

Örneğin bu kitabı okuyorsunuz ve muhtemelen bilmediğiniz pek çok kelime ile karşılaştınız, fazla sayıda ıstılah kullanıldı. Hiçbir popüler video bu kadar geniş bir kelime skalası tercih etmez. Doğal olarak bu kitabı ya da buna benzer kitapları okumak yerine popüler video izleseydiniz bu kelimelerle karşılaşmayacaktınız. Uzun vadede bu, biriken bir etkidir.

Aynı şekilde ekran maruziyetinin dürtüselliği arttırdığı da tespit edilmiştir. Bu açıdan irade terbiyesinin tam zıddı bir etki yapmaktadır. İrade kontrolünün azalması bir diğer etki olarak agresifliğe sebep olur. Bu gizli bir etki dahi değildir. Anne babalar çocuklarının ekran izledikleri günlerde daha agresif olduklarını fark edebilirler.

Z Kuşağı

Ekrandan bahsetmişken Z kuşağından bahsetmemek olmaz. Z kuşağının yüksek dehası, korkunç bilgi birikimi ve boomer (yaşlı) nesle üstünlüğü söylemi malumdur. Bu söylemin ana temeli Z kuşağının teknolojik aletleri bebekliğinden itibaren kullanıyor olması, deyim yerindeyse internetin ve ekranın kucağına doğmuş olmasıdır. Onları boomerlardan ve geri kafalılardan ayıran en temel özellikleri budur.

Dünyada oldukça güçlü bir propaganda ile yayılan bu söylem ülkemizde de tutmuştur. Z kuşağına boomer neslini dinlememeleri, ciddiye almamaları telkin edilmekte; boomer neslinin önerileri, yaşlı olmaları ve çağı anlayamamaları sebebi ile dinlenilmeye dahi layık olmayan, "OK boomer." diyerek geçiştirilecek zırvalardan ibaret gösterilmektedir.

İnsanlık bundan daha saçma bir öğrenim söylemine tarih boyunca rastlamadı. Antik toplumlardan günümüze kadar her dönemde bilginin deneyimle ve doğal olarak yaş ile ilişkisi kabul edildi. Zaten biz de kitabımızın özellikle ilk bölümünde deneyimi önemli kılan sebepleri anlattık. O kadar ki kadim toplumlarda "yaşlı" kelimesi "bilge" kelimesi ile paralel anlamlarda kullanılır. Örneğin *İlyada*'da yaşlı ve bilge Nestor söze girerken sözünün doğruluğunu desteklemesi için sürekli "Yaşça senden büyüğüm." der ve geçmişe dair bir anısını anlatır. Bunun

gibi Arapçada yaşlı anlamına gelen "şeyh" kelimesi aynı zamanda "âlim, bilgin, yol gösteren" gibi anlamlar kazanmıştır.

Bir diğer husus, Z kuşağı ekrandan makale tarayan bir kuşak değildir. Yaptıkları faaliyet çoğunlukla bilgisayar oyunu oynamak ve reels izlemekten ibarettir. Bunun bilişsel hiçbir katkısı olmadığı, bilakis pek çok zararı olduğu malumdur, bu durum pek çok şekilde kanıtlanmıştır. Bu açıdan "Z kuşağı ve onların korkunç üstün meziyetleri" propagandası belirli bir süre sonra "Yahu insanların gerçekten böyle şeylere inandıkları bir zaman yaşanmış mı?" düzleminde ele alınacak absürt bir tarihi olgu olacaktır.

Ben Z kuşağı söyleminin bir beşinci kol faaliyeti olduğuna inanmaktayım. Kısa bir politik düşünme egzersizi yapalım. Ben ülke yönetiyor olsaydım düşmanım olan ülkelerde gençlerin yaşlılara böyle bakmasını isterdim. Çünkü bu muhakkak onların gücünü kıracak, nesiller arası deneyim ve bilgi akışını koparacak bir durumdur. Bu durumun sonuçları beni direkt olarak güçlendirmese dahi düşmanımı zayıflatacak ve soft power (yumuşak güç) açısından verimli olacaktır. Aslında popüler propagandası güçlü yapılan pek çok görüş bu süzgeçten geçirilmelidir. Kitabımız bir savaş stratejisi eseri olmadığı için burayı fazla uzatmadan geçiyorum.

Youtube-Twitter-Instagram-Tiktok

Sosyal medya platformları çeşit çeşit ve her birinin kendisine ait bir ruhu var. Ben Youtube-Twitter ve Instagram'da varım. Şu an kitabı yazarken neredeyse üç platformda da takipçi sayım birbirine çok yakın. Platformlar ve bunların eğitim yönünden değerlendirmesine dair gözlemlerimi kısaca ifade etmek istiyorum.

Öncelikle Tiktok benim içerisinde bulunmadığım bir platform ve sanıyorum sosyal medya platformları içerisinde en kötüsü de bu. Sadece reels videolarına dayalı, tamamı kısa süreli içeriklerle dolu. Entelektüel bir içerik bulmak neredeyse mümkün değil. Büyük oranda kişisel ahlakı da geriye götürücü niteliği haiz.

Instagram da çoğunlukla reels videolarına dayalı ve bu açıdan Tiktok'tan çok da ayrışan bir niteliği yok. Platformda az da olsa yazı yazanlar da var. Ancak bu hesaplar genelde tutmadığı için uzun vadede Twitter'a geçer. Daha ziyade eğlence odaklı bir platform olduğu kesin. Ben de genellikle mizah amaçlı kullanıyorum. Öğretme amaçlı açılan kanallar da var ve büyük bir kısmı kişisel gelişim ya da çocuk psikolojisini konu ediniyor. Ancak bu noktada düzgün birini bulmak gerçekten nadirattan bir şeyi yakalamak anlamına geliyor. Çoğunlukla bilimsel geçerliliği olmayan psikanalize dayanan "travma simsarlığı"na, "Sen her şeyi yaparsın" edebiyatına dayalı bir laf kalabalığı söz konusu. Az da olsa nitelikli hesaplar var. Ama genel olarak öğrenmenin pek de mümkün olduğu bir platform değil. Bunun yanı sıra fazla reels izlemeye dayalı bir algoritması olduğu için az önce bahsettiğimiz tüm zararlı etkiler mevcut.

Twitter ise büyük oranda yazılı bir platform. Elbette video ya da görsel de kullanılıyor ancak platformun ana motoru yazı. Instagram'ın aksine Twitter'ı uzun süredir kullanıyorum. Fikri konuları kendi arasında konuşabilen ufak grupların tanışmasını sağlayacak bir algoritma sistemi vardır. Yani kendi gündeminizle ilgilenen dar bir çevreyi tespit etmek ve tanışmak için uygun olabilir.

Fakat bu söylediğim etki çok büyük görüntülenme alan genel ekosistem için geçerli değil. Platformun devasa ekosistemi canhıraş bir şekilde gündelik politika ya da futbol kavgası etmekle meşgul. Bu tartışmaların büyük bir kısmı bel altı vurulan holiganca söylemlerle yapılır. Bu gündemin içerisine dahil olmanın ya da seyretmenin insanı mutsuz ettiği ve çok vaktini aldığını müşahede ediyorum. Ben bu platformda yine mizah, bazen ilmi cevaplar ve nadiren güncel olaylara dair yorumlar yaparım. Genellikle de "Burada beni takip etmeseniz pek bir şey kaybetmezsiniz." derim.

Twitter'ın nispeten ufak tefek faydaları olmakla beraber, içerisinde fazla süre geçirenlerin maruz kalacakları zararın elde edecekleri faydanın katbekat üzerinde olacağı kanaatindeyim. Ben bu platformu "alıcı" olmaktan ziyade "aktarıcı" olarak kullanmaya çalışıyorum. Yani bir şey ilgimi çektiyse tweet atarım ama çok çok istisnai üç beş kişi hariç

kimsenin tweetini okumam. Eğer şakalaşmıyorsak kolay kolay yorumları takip etmem. Zira çok niteliksiz yazıları okuyarak vakit geçirmek yerine kitap okumak çok daha mantıklı gelir. Ancak bu uyarıları yapıyor olmama rağmen benim de nefsime yenik düşüp bu platformda uzunca vakit kaybettiğim çoktur.

Youtube biraz daha farklı bir platform. Bu kitabı yazdığım dönemde platform reels videolarını aktiflemeye çalışsa dahi Instagram ya da Tiktok'u bu konuda yakalaması zor görünüyor. Zira platform uzun videolar izlemeye alışmış bir kullanıcı profiline sahiptir. Uzun videoların dikkat üzerindeki olumsuz etkisi reels kadar değildir. Ancak ekran süresi açısından zararı yine mevcuttur. Bu açıdan pek çok insan aslında Youtube'u radyo gibi sadece dinlemek için kullanır. Bu durum platformun zararını diğerlerine nazaran oldukça azaltmakla beraber faydaları da diğer platformlara nazaran daha fazladır.

Elbette Youtube'u insanların büyük bir kısmı mizah, film, siyaset vb. konuları takip etmek için kullanıyorlar. Zaten insanların çoğu kültürel meselelerle ilgilenmez. Ancak Youtube algoritması kendi ekosisteminizi oluşturmaya müsaittir. Yani dinler tarihi ile ilgili pek çok verimli ders ya da ders serisini bulabilirsiniz. Elbette kitapta olduğu gibi Youtube'da da pseudo-entelektüel içerikler daha fazla tıklanır. Ama bu, kitaplarda da pek kaçınılabilir bir durum değildir. Kendini geliştiren birisi bunları kolayca ayıklayıp gerçekten bilgi ve bakış açısı veren içeriklere ulaşabilir. Şahsım namına konuşmam gerekirse, Twitter'dan farklı olarak Youtube'dan "alıcı" olarak da istifade etmem mümkün oluyor.

Pek çok sahada örgün eğitimden daha iyi derslere de Youtube'da denk gelebilirsiniz. Platformun bu özelliği gittikçe öne çıkmakta. Örneğin Yale Üniversitesi'nde yapılmış bir Antik Yunan Tarihi dersini altyazı eklenmiş bir şekilde bu platformda takip edebilirsiniz. Ya da yıllarını Mutezile çalışmaya vermiş bir akademisyenin Kadı Abdulcebbar derslerini burada mütalaa edebilirsiniz. Bunlar normalde üniversitelerde dahi denk gelemeyeceğiniz derslerdir. Zira belki 50-60 saat sadece İbn Haldun'un *Mukaddime*'sini anlatan bir ders Youtube'da yapılabilir. Ancak üniversite müfredatı hocasına İbn Haldun anlatmak için 60 saat ders koymaz. Bu videoların pek çoğu zaten üniversiteler

toplamında bu konuyu en iyi çalışmış akademisyenler tarafından çekilmektedir. Bu açıdan Youtube düzgün kullanıldığında özellikle sosyal bilimler/felsefe sahasında ülkedeki en iyi öğrenim kurumudur. Diğer öğrenim kurumlarının aksine giderek daha iyi olması da muhtemeldir.

Youtube dersleri aslında nitelikli kişilerden dinlenildiğinde ikincil kaynak eserleri kadar faydalıdır. Belki konuşmacı ile direkt diyalog kurup, soru sorabilmeniz hasebi ile ikincil kaynak kitaplardan daha faydalı bile olabilir.

Hem alıcı hem aktarıcı olmaya da müsaittir. Örneğin ben Youtube'a yaptığım kitap tahlillerini bir "anlatma faaliyeti" olarak görüp kendimi geliştirmek, konuyu zihnimde pişirmek ve anlatarak öğrenmek bağlamında yapıyorum. Sosyal hayatta yanıma denk gelen birisi siyaset felsefesi klasiklerini benden dinleyemez çünkü hem böyle bir vaktim yok hem de müsait olduğum zamanları denk getirmesi çok zor. Ama kızlarımı uyuttuğum bir boş vakitte anlatıp Youtube'a yüklediğimde, zaman ve mekân kotasını aşabiliyorum.

Müsait olduğum bir gece vaktinde ben Erzincan'da konuyu anlatıyorum, konuya meraklı olan bir genç Kütahya'da ve belki Almanya'da sabah okula giderken otobüste bu dersi dinleyebiliyor. İkimizin de tamamen müsait olduğu bir zamanda bu dersi yapabilmemiz çok büyük bir nimet. Bu şekilde öğrenimde zaman ve mekân kotası tamamen aşılmış oluyor.

İrade Terbiyesi

Allah faydalı işleri irade terbiyesi ardına koymuştur. Hayat, kendinizi yokuş aşağı bıraktığınızda iyi yerlere ulaşacağınız bir yol değildir. Kolay olan şeyler çoğunlukla uzun vadeli mutluluk vermez. İnsanların büyük bir kısmı anlık hazlar peşinde ömür tüketirler. Anlık hazlar pik yapar ve mutlu eder. Bu mutluluğun peşinden ise yoksunluk ve hüzün gelir. Bir uyuşturucu bağımlısı pik yapan hazzın peşindedir. Bu hazzın ardından yoksunluk ve sonsuz mutsuzluk gelir. Bir süre sonra uyuşturucu haz veren değil, bu büyük mutsuzluğu gideren bir ihtiyaca dönüşür. Bu ihtiyaç onu muhtaç ve düşkün birisi haline getirir. Nihayetinde

vardığı nokta hapis, ölüm ya da bu bağımlılığı terk etme yolundaki yokuş yukarı yürüyüş olacaktır.

Anlık hazlara olan bağımlılıkları, uyuşturucu ile kıyaslamak bana hatalı gelmiyor. Hayattaki pek çok anlık haz gerçekten uzun vadeli mutlulukla uyumlu değildir. Öğrenmek, anlık olanı terk etmeyi zaruri kılar. Zira öğrenmek geleceğe dair, uzun vadeli bir yatırımdır. Bu yüzden uzun vadeli bir mutluluk verir. 70 yaşında geriye baktığınızda ömrünüzü "Hatırlamıyorum, yaşadık işte..." diye hasretle de anabilirsiniz, yazdığınız kitaplarınıza ve size saygı duyan talebelerinize bakarak "İyi ki yapmışım!" diyerek gururlanarak da. Bu yüzden öğrenmek tüm uzun vadeli hazlar gibi rampa yukarı yürünen ve mutluluğu daha sonra ortaya çıkan bir süreçtir.

Kur'an'da kötü bir kişi tasvir edilirken:

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ

O sarp yokuşu göze alamadı.

وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ

O sarp yokuş nedir, bilir misin?

فَكُّ رَقَبَةٍ

Bir boynu çözmektir (köle azat etmek).

اَوْ اِطْعَامٌ في يَوْمٍ ذي مَسْغَبَةٍ يَتيماً ذَا مَقْرَبَةٍ اَوْ مِسْكيناً ذَا مَتْرَبَةٍ

Veya bir kıtlık gününde toza toprağa bulanmış bir yoksulu ya da yakınlığı olan bir yetimi doyurmaktır.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذينَ اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ

Sonra iman edip birbirlerine sabrı ve merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.

اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ

İşte bunlar sağın ashabıdır (kurtulanlardır).

İfadedeki müthiş belagat zaten dikkat çekicidir. Ancak benim dikkatimi "akabe" yani "sarp (dik) yokuş" kelimesi çekmişti. Şu iyilikleri yapmanın "sarp yokuşu çıkmak"" olarak tasviri çok ilgi çekicidir. Bunlar insanın bayır aşağı kendisini bırakarak yapabileceği şeyler değil. İrade göstermek, kendini dizginlemek ve yokuş çıkmak gerekiyor. Gerçekten iyi olan neredeyse her şeyin özü budur. İlim de iyidir ve onun özü de nefis terbiyesidir.

Çalışma Azmi

Öğrenme isteği çok insanda vardır. Herkes çok bilgili bir şahsı gördüğünde öykünür, onun gibi olmak ister. Örneğin iyi bir eserin sahibi olmayı herkes ister. Bunun metotları da gizli değildir. Daha zor olan yöntemi bulmak değil, çalışmaya karar vermek ve devam edebilmektir.

Bir insan gerçekten istediği, faydalı bir şeyi neden yapamaz? Çoğu zaman bunun tek açıklaması nefis terbiyesinden ibarettir. Bu isteğin önüne geçen şey çoğunlukla terbiye edilmemiş ya da terbiye edilmeye çalışılmayan bir nefistir.

Sosyal medyada bana sıkça sorulan sorulardan birisi şudur: "İlim öğrenmeyi çok istiyorum, fakat çalışamıyorum. Ne yapmalıyım?" Bu sorunun kısacık bir cevabı olabilir mi? Elbette: "Nefsini terbiye etmelisin." Söylemesi kolay ancak yapması meşakkatli bir iş. Neredeyse her faydalı şeyde olduğu gibi.

Meslek sahibi olmak iyidir. Ama nefsini terbiye edip çalışman gerekir. İyi bir baba olmak müthiş bir şeydir, ama nefsini terbiye etmen gerekir. Anne baba olmak aslında işin özünde kendi nefsine tercih edeceğin evlatların olmasıdır. Zira çocuk yetiştirmek meşakkatlidir. Çok fedakârlık ve diğerkâmlık ister, ama yaparsan seni seven bir evlattan daha fazla mutluluk verici ne olabilir? "İlim öğrenmek hayatın içindedir." demiştik ve hayat böyledir.

Gerçekten ilim öğrenmek nefsi terbiye eder, nefsi terbiye etmek ilim öğretir. Kim bir hayır yoluna girerse Allah ona bunu kolaylaştırır. Örneğin bana "Sesli ortamda çalışamıyorum, ne yapmalıyım?" şeklinde sorular gelir. Bu ancak ilmin çok erken bir evresinde olabilecek

bir durumdur. Gerçekten uzun süredir ilimle iştigal eden birisi için böyle bir sorun olmaz, olmamalı. Zira kişi bu konuda nefsini eğitmiş olmalı. Sesli ortamda kitap okuyamayan birisi her ortamda sessizliği nasıl bulacaktır?

Arapçayı tıp fakültesinde okurken öğrendiğimden bahsetmiştim. Acil nöbetlerimin boşluklarında kitap okur, aile hekimliğinde hasta aralarında kitap yazardım. Öyle ki tam bir paragrafa kaptırmış yazarken teyzenin biri gelip şikâyetini söylerdi ve ben muayenemi yapıp ilacını yazdıktan sonra paragrafa devam ederdim.

"Yaaa ben sessiz ortamlar olmadan yazamıyorum, falanca manzaranın olduğu yere gideyim yoksa ilham gelmiyor." diyen profilleri düşünsenize. Bu kişiler hayatta ne üretebilir ki? Kitap okumak için kafeye, yazmak için güzel bir ortama ihtiyacı olan birisi vaktinin ciddi bir bölümünü zaten bu ortamları sağlamaya harcayacaktır. Bu kişi çoğu branşta benim gibi her ortamda çalışabilen insanlarla yarışacaktır. Onun kafeye gidip, masasını süslediği ve Instagram'a "çalışma mekânım emoji emoji" gönderisi attığı zaman aralığında ben kızlarım sırtımda kitap okuyorum. Şu an bu satırları yazarken de kızım odamda boyama yapıyor, sürekli olarak bana sorular soruyor ve ben de cevap verip paragraf bittiğinde yazdıklarımı tekrar düzenliyorum. Bunu kendime bir fazilet nispet etmek için söylemiyorum. Bana göre olması gereken standart bu olduğu için, böyle olmayanı tenkit ediyorum.

İnsan pek çok ortamda, farklı durumlarda çalışabilecek şekilde nefsini eğitmelidir. Sabahın 5'inde kalkıp soyut metin çalışmaya başlayan birisi ile gecesini zevk ü sefa ile geçirmiş birisi nasıl yarışabilir? O öğlen 2'de ayıldığında diğeri belki günlük çalışmasının %70'ini tamamlamış olur.

İnsan yaptığı işin hakkını vermeli. Gerek İslam coğrafyası gerekse ülkemiz eski çağlardaki gibi zengin ve güçlü değil. Eğer ben entelektüel çalışmamı kutsamak istediğimde bunu "Ülkeme ve İslam'a hizmet" olarak lanse ediyorsam, takatimin sonuna kadar çalışmak zorundayım. Ben çalışabileceğimin maksimumunu ortaya koymuyorken, başkalarını eleştiremem. Bu ne mizacıma ne ahlakıma uygun olur, bundan

ar ederim. Kendi işini doğru düzgün yapmayan başkasının işine nasıl akıl verir? Ben öylesine çalışmalıyım ki çalışmayana kızabileyim. Bunun için de nefsimi terbiye etmem şarttır.

Kullanılmayan organ körelir.

Bu, doğanın değişmez bir yasasıdır. Zekâ için de irade için de geçerlidir. Entelektüel faaliyetlerde bulunmayan insanlar yaşlandıkça akıllarını kullanabilme kabiliyetleri zayıflar. Aynı şekilde iradesini geliştirmeyen insanlar da zaman geçtikçe daha iradesiz olurlar.

İradesi ve zekâsı hantallaşmış birisi yağ bağlamış eski futbolculara benzer. Bir kere o yağı bağladıktan sonra toplamak çok daha zordur. Bu sebeple ilim ömürlük bir sözleşmedir. İrade terbiyesi ömürlük bir iştir. İradenizi güçlendirmenin yakasını bıraktığınız anda çalışamaz hale gelirsiniz. İlim tahsilini bıraktığınız anda entelektüel faaliyetiniz olduğu seviyede kalmaz ve gerilemeye başlar. Öğrenmeyi bıraktıktan sonra ne kadar süre geçtiği, ne kadar düşeceğinizi belirleyen ana etmendir. Aynen 3 aydır futbol oynamayan bir futbolcu ile 3 yıldır oynamayan bir futbolcu arasındaki fark gibi. Eğer 10 senelik bir ilim tahsili akabinde 30 sene tembellik yaptıysanız artık insanlara entelektüel külfet olmaya başlarsınız. Sözlerinizin ve bakış açınızın faydadan çok zararı olur. Hele de kendinizi hâlâ ilmen fit olduğunuz dönemlerinizdeki gibi zannediyorsanız.

Tersi için de aynı durum geçerlidir. İlim öğrenmeye devam ettikçe dikkat süreniz uzar, entelektüel kapasiteniz genişler ve dinçleşir. Örneğin bir safsatayı zinde bir zihin anında yakalar. İradenizi terbiye edebilme maharetiniz zamanla sürekli artar. Allahualem hayrın yolları vardır ve o yolda başka hayırlar kolaylaştırılır, şerrin yolları vardır ve o yolda başka şeyler kolaylaştırılır. Bu Allah'ın kâinattaki değişmeyen düzenidir (Sünnetullah).

İrade, etrafında popüler psikoloji ve felsefede oldukça fırtına döndürülen bir konudur. "İnsanın iradesi var mıdır?" Bu konuyu felsefi ve psikolojik zeminde inceleyeceğimiz yer bu kitap değildir. Bu kitap eğitim hakkında bir eser olmak gayesindedir. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz

ki insanın iradesinin olmadığını savunan birisinin eğitim ile ilgili bir kanaat serdetmesi abestir.

İradesiz varlıkların eğitiminin daha iyi olması ile ilgili öneride bulunmak kadar saçma bir faaliyet olamaz. Taşı toprağı eğitemeyeceğiniz gibi taş üzerine etkili olan rüzgâra da "Taş üzerinde tesirli olmak için şunu yapmalısın." demek abestir. Yani bu kişi hem öğretmeni hem de öğrenciyi iradesiz görmüş oluyor. Daha iyisi olsa dahi bunu seçemezler. Ki zaten öğretmen ve öğrenciye tavsiye verme iddiasındaki bu kişi dahi kendi telakkisine göre iradesizdir. O halde bu konuda susması gerekir. Ama susamayacaktır, zira iradesizdir. O halde bu boş konuşmalara kulak asılmamalıdır.

Okuma Biçimleri

Önceki bölümde ifade ettiğim üzere ben rengarenk kalemlerle süslü notlar alarak okumayı yavaşlatması hasebi ile tercih etmem. Yine okuma temposunu düşürmesi sebebi ile yabancı dilde okuma yaparken, bilmediğim kelimelerin sözlük anlamlarına bakıp kitaba not etmekle uğraşmam. Zira yeni bir sözcük bağlam içerisinde daha kolay öğrenilir. Aynı kelime ile 3-5 defa karşılaşınca bilinçaltı olarak öğrenirsiniz. Sözlükten karşılığına bakıp kenara not edince de bu sürecin fazla değişmediğini, sadece vakit kaybettiğimi müşahede ettim. Bu, eğer okumaya henüz yeni başladıysanız Türkçe kitaplarda da sık karşılaştığınız bir durumdur. Aynı şekilde kelimenin anlamını not etmekle uğraşmanızı tavsiye etmem. Tüm bu konularda bilinçaltı, bilinç üstünden daha iyi çalışır.

Bunun yanı sıra bilmediğiniz kelimelerin kullanılması sebebi ile sizi zorlayan eserlerden mümkün olduğunca kaçmayın. Her branş bir ıstılahlar (terimler) yuvasıdır. Her branşa girdiğinizde yeni ıstılahlarla karşılaşmanız kaçınılmazdır. Doğal olarak bir süre zorlanacaksınız, ama bu zorlanmadan kaçarsanız o branştan kaçmış olursunuz. İnsan kendini zorlamadıkça gelişen bir varlık değildir.

Eğer sıkıldıysanız konuyu ya da kitabı değiştirin ama branştan kaçmayın. Sonra tekrar dönün. Sevdiğiniz şeyleri okuyun demiştik. Eğer okuma süreleriniz azalmaya başladıysa, sıkılmışsınız demektir.

Planlarda ve yöntemde sonuç odaklı olmak iyidir. Eğer çok okuyorsanız yönteminiz doğrudur, eğer okumanız azaldıysa yöntemi değiştirin.

Yorulduysanız ara verin, ancak hayatta gözlenen genellikle şudur; insanların çoğu tembellikten yorulmaktadır. Tembellik yorucu bir faaliyettir ve oluşturduğu yorgunluk ancak meşgul olmakla geçer. Genelde hayatta yorgunluktan sızlanan insanların büyük bir kısmı en az çalışanlardır. Ufak tefek işler yaptıklarında dünyayı sırtlarında taşıdıklarını zannederler. Bu bağlamda "yorulduğunuz" düşüncesine sahip olmanız çok çalıştığınız anlamına gelmez. Ayrıca yorgunluğu fazlaca dile getirmek gerçekten yorucu bir faaliyettir ve size daha fazla yorgun hissettirir. Sızlanan insanlar genellikle başarılı insanlar değillerdir. Ve gerçekten çoğu insan başarısız olduğu için sızlanmaktan ziyade sızlandığı için başarısızdır.

Isınmak üşümekten sonra güzeldir. Dinlenmek yorulduktan sonra. Tembelin dinlenmesi bir keyif değil can sıkıntısıdır. O en büyük lezzetten yoksundur.

Bir diğer husus diksiyon gibi bir çalışma içerisinde değilseniz kitap tamamen sessiz okunur. Dudak kıpırdatarak okumak ya da kafa sesinizle kendinize okumanız okuma hızınızı çok yavaşlatır, bunu yapmamanız gerekir.

Bunun yanı sıra kitap özeti çıkarmak da benim tercih ettiğim bir metot değil. Ancak kitap özeti yapmak da şartlara ve mizaca göre değişen bir nitelik olabilir. Zira iyi kitap okuyan pek çok kişinin bunu uyguladığını müşahede ettim.

Ben genellikle kitap özetini ve tahlilini kitabın üzerinde ve sonrasında Youtube'da yaptığım için buna ihtiyaç duymuyor olabilirim. Çünkü ben kitabı okurken örneğin 60. sayfada "dağınık yazmış", 130. sayfada "örnekleri çok sığ" gibi notlar atarak tahlilini aslında yapmış oluyorum. Sonrasında bu dağınık tahlili Youtube'da derli toplu hale getiriyorum. Ancak herhangi bir sebepten bu tahlili sözlü olarak toplama imkânı olmayan birisi için kitap özeti yapmak, tahlilini derleyip toplama anlamı taşıyabilir.

Ben Youtube kanalı açmadan önce de bitirdiğim güzel kitaplarla ilgili ses kaydı alırdım. Sonra bu ses kayıtlarımı arabada vs. kendim dinlerdim. Youtube'da da kendi videolarımı belli zaman aralıkları ile dinlerim. Bunu yazılı bir şekilde yapan birisi de kitap özetlerini okuyabilir. Bu açıdan benim sesli kaydı tercih etmem şahsi yapımdan kaynaklanıyor olabilir.

Birden Fazla Kitabı Okumak

Bir gün içerisinde birden fazla kitabı okumak benim uzun zamandır tercih ettiğim bir yöntem. Bu yöntem sayesinde daha fazla kitap okuyabiliyor, daha uzun süre konsantre olabiliyorum. Burada tamamen keyfi bir biçimde elime geçen 5-10 kitabı karıştırmak gibi bir yöntem takip etmiyorum. Planlarım sık sık değişmekle beraber usul hiç değişmiyor. Gün içinde ağır kitapların okunabileceği zamanlar vardır ve ağır kitaplara konsantre olamayacağınız hafif kitapları okuyabileceğiniz vakitler vardır. Buna göre planlama yapmak gerekir.

Herkesin kendi günü içerisinde bu süreler değişebilir. Başkalarının hayatlarını bilemeyeceğim için kendi hayatımdan örnek vereyim. Ben sabah namazından sonra ev ahalisi uyanana kadarki vakti ganimet addederim. Zira ahali uyumaktadır ve tam bir sessizlik söz konusudur. Bu, telefonla aranmayacağım ve zihnimin yorgun olmadığı bir ganimet vaktidir. Bu saat aralığında gün içerisinde okumam gereken ağır kitapları okurum. Soyut eserleri bu vakit aralığında okumaya çalışırım.

> İmam Muhammed, Resûlullah'tan (sav) nakletti: "Allah'ım ümmetimin erkencilerine bereket ihsan eyle."
> "(Serahsî dedi ki) Resûlullah (sav): Sabah erken davranmak kazançtır. Amacı elde etmektir." Bu sebeple ilim tahsili için sabah erkenden çıkmanın müstehab (güzel) olduğu söylenmiştir. Denildi ki; "İlim karganın sabah çok erkenden uçması gibi erken tahsile çıkmakla elde edilir."[5]

5 İmam Serahsî, *Şerhu Kitabi's Siyeri'l Kebir*.

Oysa kızlarımın okuldan geldiği, yemek yiyeceğimiz, belki misafirlerimizin olacağı ya da misafirliğe gideceğimiz, her an telefonumun çalabileceği akşam 17:00-21:00 aralığına genellikle planımda düzenli okuma koymam. Çünkü bu saat aralığına okuma koyduğumda plana riayet etme hissi ile ailemi ve kızlarımı ihmal edebildiğimi fark ettim. Bu sebeple uzun zamandır burası bir boş vakit aralığıdır. Örneğin kızlarım kendi aralarında oynarsa ya da başka bir şekilde bu aralıkta boş vakit oluşursa hızlıca okuyabileceğim çerez nitelikli bir eseri kurcalarım. Bu saat aralığında okuduğum her şey planımda öne geçtiğim anlamına gelir, çünkü normalde bu saat aralığında okumam yoktu. Planımın genellikle önüne geçmeyi severim. Bu sayede hayatın olağan akışındaki herhangi bir aksilik, beni plandan feragat etmeye yöneltmiş olmaz. Örneğin bir ahbabım ziyarete geldiğinde 2-3 saatlik bir geri kalmayı dün ya da önceki gün kompanse etmiş olurum.

Bu saat aralığında okuduğum çerez nitelikli kitapların ana özelliği konu bütünlüğü olmayan, bir yerinde bırakıp üç gün sonra baktığımda çok fazla şey kaybetmeyeceğim, soyut konularla ilgili olmayan ve ilgi çekici eserler olmalarıdır. Buradaki eserlerin ilgi çekici olması, bulduğum herhangi bir 15-20 dakikalık boşlukta beni kendisine çekmesini sağlar. Aksi halde bu 15 dakika içerisinde telefonda da vakit öldürebilirim.

Bu bağlamda günde tek kitap okumayı verimli sürdürmek benim için imkânsız. Zira sabah namazında okuduğum ağır eseri gün boyu okumak bir zihin için çok yorucu ve zamanla okuma süresini düşürür. Ayrıca o eseri akşam saatlerinde okumam da imkânsız gibi.

Yine günü sadece farklı kitaplarla bölmek değil, yazmak ve anlatmak ile bölmek de faydalıdır. Okumaktan yorulmuş bir zihin yazmakla dinlenir. Örneğin ben uzun süredir yanımda boş bir not defteri ve kalem taşımaya alıştım. Bir de şiir kitabı. Okumaktan zihnim yorulduğunda not defterime yazı taslakları çıkarırım, video başlıkları düşünürüm. Zihnim ve gözlerim dinlenir. Bu sayede ekrana da bakmamış olurum.

Bu kitabın taslakları dahi ilk olarak not defterimde birkaç günde oluştu. Not defterime karalayacak bir şeyler bulamazsam ya da canım istemezse şiir okurum. Bunu da istemezsem şiir dinlerim. Birileri ile

ilmi konular konuşmaya çalışırım. Bunların hepsi okumaktan farklı öğrenme faaliyetleridir ve zihni dinlendirir.

Yine örneğin dil öğrenimi tüm gün sürdürmek için oldukça sıkıcı bir faaliyettir. Günde 2 saatlik bir çalışmayı yeterince sürdürürseniz zaten bir dili öğrenirsiniz. Diğer vakitlerde kitap okumanız daha fazla çalışmanızı sağlar. Ayrıca günde 6 saat dil öğrenmeye çalışırsanız muhtemelen usanırsınız ve uzun süre devam edemezsiniz.

"Dağınık okursam aklımda kalmaz." düşüncesi de pek doğru değildir. Zira zihniniz çoğu zaman bilgileri toplaması gereken doğru klasörün altına toplar.

"Okuma planlarının hedefleri sayfa odaklı mı yoksa süre odaklı mı olmalı?" Bu da sık sorulan bir sorudur. Ben genellikle süre bazlı planları tercih ederim. Zira bazı kitapların sayfa olarak hesaplanması çok yanıltıcı oluyor. Örneğin Gazzâlî'nin *Mustasfa* isimli eserinden bir saatte 5 sayfa okumak biraz hızlı kaçmış olabilir. Ama herhangi bir İslam tarihi kitabından saatte 50-70 sayfa gayet normaldir. Burada sayfa bazlı planlarda bu dengeyi tutturmak biraz zor oluyor.

Özellikle başlangıç dönemlerinde "Şu kadar sayfa okuyacağım." şeklindeki hedefler sürekli çıtır çerez kitaplar okumaya sebep olabiliyor. İnsan hedef koyup ödül almayı sever. Bu şekilde çalışan için ödül de hafif kitaplardadır. İnsan ister istemez ödüle yönelir.

Vaktin Korunması

Eğer gerçekten istikrarlı bir şekilde ilim tahsil etmek istiyorsanız şunun farkında olmalısınız: insanlar sizin vakit konusundaki hassasiyetinizi anlamayacaklar. Zira siz zamanla cebelleşmeye alıştınız oysa insanların büyük kısmı için durum böyle değildir.

"Boş vakitlerinizde ne yaparsınız?" "Kitap okurum." şeklinde ilerleyen diyalog ile "Ben de cahil değilim." demeye çabalayan insanlar için kitap okumak bir boş vakit faaliyetidir. Doğal olarak sizin kitap okuma saatleriniz onlar için boş vakit olarak görünecektir. Sizin yoğunluktan kafanızı kaşıyamadığınızı düşündüğünüz anlar, onlar için sizinle görüşebilecekleri vakitlerdir. Tüm tavır, beklenti ve tepkileri buna göre şekillenecektir.

Bu yüzden kendisi böyle bir programla ilim tahsil etmeyen ya da bu şekilde ilim tahsil eden birisi ile yakınlığı olmayanlar sizi anlamayacaktır, buna alışmalısınız. Ancak buna alışmak bir boyun eğmeye dönüşürse çok vaktiniz zayi olur. İnsanlara bunun bir meşguliyet olduğunu çoğu zaman anlatmak zorunda kalacaksınız.

Açık açık "Fazla vaktim yok", "Meşgulüm", "Müsait değilim" gibi cümleleri kullanmak zorundasınız. Bu tarz bir ilmi faaliyete çok uzak kişilere bu sözleriniz kırıcı gelebilir ancak vakte sahip olabilmenin başka bir yolu da yok.

Unutmamak gereken bir diğer nokta, vakti harcayacağınız her faaliyetin bir tercih olduğudur. Kötü bir vaazı dinlediğiniz sürede Gazzâlî'yi dinleyebilirdiniz. O vaaza giden vaktiniz, bu ayardaki bir kısım kitabı ömrünüz boyunca okuyamamanıza sebep olacak. Zira insanın durumu altın dolu bir ambara girmiş ve cebine sığandan başkasını götüremeyecek birinin hali gibidir. Cebinize taş doldurursanız daha az altın alabilirsiniz. Çünkü tüketemeyeceğiniz kadar altın söz konusu. Taş topluyorsanız altından feragat ediyorsunuz demektir.

Buna zaman maliyeti denilebilir. Bulunmaz Hint kumaşı olmayan bir şahsın rastgele bir konuşması mı, Yoksa Descartes ya da İbn Rüşd'ün üzerine aylarca çalışarak satır satır işlediği bir kitabı mı? Bu bir tercih meselesidir ve sonuçları vardır. Bu sebeple "Hayır vaktim yok." demeyi bilmek bir zaruret.

Rutin spor yapmak bana eskiden ilme harcanacak bir vaktin kaybedilmesi gibi gelirdi. Oysa bu çok yanlış bir bakış açısı. Ekran nasıl uykuyu bozup depresyon sebebi oluyor ve bu depresyon bilişsel faaliyet kaybına sebebiyet veriyorsa, spor bunun tam tersini yapar. Uyku kalitenizi arttırdığı gibi serotonin salınımını da arttırarak mutluluk düzeyinizi arttırır. Bu, bilişsel faaliyetleri güçlendirir. Dolayısı ile aktif çalışabildiğiniz süre de artar. Bu açıdan gündelik rutine bir spor faaliyeti eklemek gerçekten çok faydalı olacaktır.

Ekranla ilgili söylediğimiz önerilere ek olarak, telefondan uzak bir ortamda okuma yapmanızı öneririm. Zira telefon yakındaysa insan bir şekilde ona bakıyor ve dikkati bölünüyor. Hakeza akıllı saatler de

böyle. 1 saatlik aktif bir çalışmadan sonra bildirimlere bakmak, çalışma esnasında bildirimlerle dikkatin darmadağın olmasından çok daha iyi.

Ümitsizlik

Tüm bu kitap boyunca söylediklerimizi henüz uygulamamış ya da uygulayamıyor olmanız da sizde bir hevessizliğe sebep olmasın. Geçmiş vakit için de pişmanlık duymakla oyalanmayın. Eski âlimlerimizin söylediği gibi geçmiş zaman için hayıflanarak vakit geçirmek, bir başka vakit kaybıdır. İnsanların büyük bir kısmının kendisi hakkında abartılı anlatılarına da aldanarak umutsuzluğa kapılmayın.

"4 saat uyuyorum 20 saat kitap okuyorum." gibi söylemler avamın gözünde prestij devşirmek için söylenen yalanlardır. 4 saat uyku ile eğer bir hastalığı yoksa, normal insanların %99,9999'u yaşayamaz. Bir hastalığı varsa da bu hastalık onun bilişsel fonksiyonlarını mahveder. Kendisinin 12-13 saat çalıştığını zanneden çoğu insan da muhtemelen çalışmayı bilmiyordur. Saat tutmuyordur. Saat tutarak ders çalışmış olanlar bu söylediğimi kolayca anlarlar.

Kitap boyunca keskin konuşmamaya çalıştım ama bu söylemler öylesine suistimal edici ki kızmamak elde değil. Bunu yapanlar büyük oranda sadece övünmek için yapıyorlar. Oysa sadece övünmek için talebenin umudunu kıracak yalan söylemleri ortaya atmak gerçekten bana çok çirkin geliyor.

Eğer size birisi uzun süredir (aylarca, yıllarca) 12 saat çalışabildiğini söylüyorsa iki ihtimal vardır:

1. Ya hayatında hiç düzgünce saat tutarak çalışmamıştır.
2. Bile bile yalan söylüyordur.

Daha sık olan ilkidir. Kişi "8:00-12:00 arasında ders çalışacağım yani gezmeyeceğim." diye düşünüp o süre içinde evde olmasını ders çalışma zannediyordur. Ben hayatımda 4 saat aralıksız, ciddi bir eseri okuyabilen birini hiç görmedim. Tıp fakültesinde de görmedim, ilim ehli arasında da görmedim.

Tıpta uzmanlık sınavı son yıllarda nispeten kolaylaştırılmış olsa dahi dünyadaki en zor sınavlardan birisi olmakla meşhurdur. Sonuçta

bu sınava sadece Türkiye'de derece yapmış tıp fakültesi öğrencileri girmekte. Ders çalışmayı bilen ve ortalamanın üzerinde zekâya sahip öğrencilerin girdiği bu sınavda, en zor olduğu dönemlerde bile saat tutarak 360 dakikayı bir sene çalışırsanız derece yapardınız. Karşımızdaki insanlar ise 3-5 sene 12 saat çalışabildiklerini iddia ediyorlar. Birikimlerine bakıyorsunuz, bu iddiayı karşılayacak bir materyal yok. Bu sebeple şöyle düşünüyorsunuz: "Ya hayatında hiç doğru düzgün çalışmadı, çünkü henüz çalışmak denilen şeyden bile bihaber, ya da bile bile yalan söylüyor."

Bu sebeple planlarınızı makul ölçülerde tutarak başlayın ve heves kaybına mahal vermeyin. Ben üniversite giriş sınavı, arkasından tıp fakültesi ve doktorluk derken 16 yıldır gerçekten ağır bir tempoda ders çalışmaya alıştım. Tıp fakültesinin bir talebeye verdiği en önemli özellik ders çalışmayı öğretmesidir. Bu sürenin 15 senesinde yani tıp fakültesi ve doktorluk süreçlerimde İslami ilimlerle, felsefe ile ciddi şekilde iştigal ettim. Tüm bunları neden anlatıyorum?

Bunca yılda varabildiğim nokta az önce gördüğünüz plandaki gibi oldu. Bu gerçekten aktif bir faaliyet olarak yürütüldüğünde çok iyi bir süre. Bu yüzden başlangıçta ümitsizliğe düşmemelisiniz. Fakültede 2 ya da 3. Sınıf öğrencisi iken 240 dakikayı denerdim ve yapamazdım. Yazma ya da video çekme yoktu. 180 dakikayı tutturduğumu anımsıyorum. Bu sebeple kendinizi 15-20 yıldır bu tempoya alışmış biriyle mukayese etmeniz kendinize zulmetmek olur.

15 dakikalık istikrarlı bir çalışmanın dahi ne kadar etkisi olduğundan bahsetmiştim. Eğer istikrar oturtabilirseniz 100 dakika-120 dakika hiç az bir süre değildir. Bu süre zamanla artmaya da müsaittir. Başlangıçta çok çalışamamanız gayet doğal.

Hakeza saat başına okuduğunuz sayfa sayısı da zamanla artacaktır. Konulara aşina oldukça okuduğunuz şeyler tanıdık gelecek ve hızlanacaksınız. Branştan bağımsız olarak okuma hızınız da artacaktır. Tüm bunlar zamana dayalı şeylerdir. Size düşen sadece sebat etmek.

BEŞİNCİ BÖLÜM

OKUL/AKADEMİ

Aslında bu bölümü "Deneyimlemek" başlığı altında anlattığımız ilk bölümün sonuna alabilirdik. Gerçekten birazdan aktaracağımız üzere okul ve müşahede, birbirleriyle oldukça ilişkili vaziyettedir.

Müşahede, hayatın deneyimlenerek öğrenilmesidir. Okul ve akademi ise hayata paralel bir gerçeklik oluşturmaktadır. İşin özünde bu durum tam bir sapma da sayılmaz. İlk kuruluşundan itibaren okulun maksadı henüz hayata atılacak yaşa gelmemiş talebenin bir öğrenim simülasyonunda hayata hazırlanmasıdır. Bugünlerde bu amaç neredeyse ortadan kalkmış gibidir. Simülasyon bir gerçeklik zannedilmekte ve hayatını bu simülasyon içerisine sıkıştırmaya alışan çok fazla kişi müşahede edilmektedir.

Maksatsız akademik ilerleme çabası büyük oranda bu durumdan kaynaklıdır. Nihayetinde bakıldığında pek çok kişi neden üniversite okuduğu, yüksek lisans yaptığı, akademisyen olmaya çabaladığı sorulduğunda tatmin edici cevaplar verememektedir. Sanki okulda olmak ve daha fazla okul ekosistemi içerisinde kalmak amaçlaşmış gibidir.

Aslında öğrenimden ayrılamama sendromu bana çoğunlukla güvenli alan haline gelmiş bu simülasyondan çıkmaya korkmak ile ilişkili geliyor. Amaçsız okunan bölümler, maksatsız olarak büyük gayretle elde

edilmeye çalışılan unvanlar çoğunlukla bu durumla ilişkilidir. Zira modern çağda pek çok genç kendisini öğrenci konumunda, bir okul içerisinde çok daha rahat ve kendisi gibi hissetmektedir. Örneğin bir ticaretin içerisine girdiğinde ya da çalışma ortamına dahil olduğunda toprağı değiştirilmiş bir bitki gibi olacaktır. Bu pek çok kişi için bir çeşit anksiyete tetikleyicisidir.

Simülasyon

Okul simülasyonunun içerisinden geçmeyen yoktur. İşin aslı simülasyonun süresi hiç de kısa değildir. Peki bu simülasyon gerçekten hayatla paralel midir? İnsanı hayata hazırlar mı? Naçizane kanaatim okulların artık böyle bir hedefi dahi kalmadığı yönünde. Okul, hayattan bağımsız bir gerçeklik olma hüviyetini kazanmış, kendi habitatını oluşturmuştur.

Okulun hayatı en fazla simüle etmeye çalıştığı yerler beceri eğitimleridir. Okulun hayata en fazla yaklaştığı bu noktada ne kadar başarısız olunduğu da müşahede edilir. Sınandığı noktalardaki açık başarısızlık belki de sınanamayacağı paralel bir hayat oluşturmasının sebeplerinden birisidir.

İşin özü, kısaca ifade etmek gerekirse "Bunlar gerçek hayatta ne işimize yarayacak?" diyen çocuklar haksız değildi. Bu soruya dahi gerçek bir cevap alamadan belki 16-18 yıl eğitim aldılar. Eğitimin paralel dünyasında bu soru küçümsenmeye layık bulundu. Ancak gerçek dünya bu sorunun cevabını bilmeyenleri cezalandırdı. Okulun dünyası bu en temel soruda dahi gerçek hayattan kopup simülasyonuna sığınmak zorunda kaldı.

Bir bilgi anlatılıyor ve bu bilginin önemi anlatılamıyor.

"Bunlar gerçek hayatta ne işimize yarayacak?"

"Sınavdan yüksek puan alacaksın, bunlar sayesinde üniversiteye gireceksin."

Bu ne büyük bir itiraf, ne ağır bir acziyettir. "Bunlar bizim oluşturduğumuz simülasyonda önemli şeyler. Simülasyon içerisinde yükselmek

istiyorsan bunları bilmek zorundasın. Bu önemlidir çünkü biz önemli olduğunu söylüyoruz."

Anımsıyorsanız "Gerçekten bilen anlatır." demiştik. Okullar çoğunlukla bilmeyenlerin bilmeyenlere anlattığı yerler olma vasfını maalesef kazanmıştır. Aslında çocukların "Bunlar gerçek hayatta ne işimize yarayacak?" dedikleri bilgilerin büyük bir kısmı, gerçekten hayatta işe yarar bilgilerdir. Ancak okul formasyon icabı gerçek hayatla paralel bir kurum değildir. Bunu önemsemediği için bu yönde bir söylem geliştiremez.

Okul ikizkenar üçgenin ortasına dik çekip açı bulduğunuz yerdir. "Üçgen nedir? Nokta nedir?" sorularının cevabı maalesef okullardan kovulmuştur. Matematiği ile övünen pek çok talebe ile nokta hakkında konuşmayı çok severim. Tam 18 yıl örgün eğitim aldım, üniversite sınavında matematik sorularının tümünü doğru yaptım, ilkokulda matematik olimpiyatlarına katıldım. Ancak nokta hakkında tefekkür etmeyi kendi kendime kitap okurken öğrendim. Özellikle İslam felsefesindeki tartışmaları okurken nokta (cevher-i fert tartışması) en temel meselelerden birisidir. Zira tüm nesneler, onun ne olduğu hakkındaki kararınıza göre şekillenir.

Bu durumdan memnun olarak ya da öğrencilik yıllarımın kinini kusarak söylemiyorum, ancak gerçekten bu bir eğitim değildir. Noktayı bilmeyen matematik bilmez. Noktanın ne'liği hakkında konuşamayan doğru hakkında, onu konuşamayan düzlem hakkında konuşamaz. Bunları bilmeyen felsefe yapamaz.

Ya da rahatlıkla 18 yıllık eğitimim süresince İngilizcemin geldiği noktanın, birkaç yıl içerisinde Arapçamı kendi kendime getirdiğim noktadan daha geride olduğunu söyleyebilirim. Şimdi birisi bana gelip örgün eğitimi övse, diploması ile övünse bu beni nasıl etkileyebilir? Ben kendi hayatımda bizzat durumu müşahede etmişim.

O halde okullarda ne yapılır? Diploma alınır, yarışılır, sosyalleşilir. Büyük planda ekonomiye can verilir. Sadece bu kadar. Okula lüzumundan fazla anlam yükleyen çok yanılır.

Diploma

Şu an elbette okulların bir anlamı vardır. Bu anlam size "X mesleği yapması yasak değildir belgesi" (diploma) vermesi üzerine odaklanmıştır. O mesleği yapmak istiyorsanız buna ihtiyacınız var. Bunun bir çeşit serbest piyasa manipülasyonu olduğu söylenebilir. Bunu iddia eden çoğu zaman haksız da olmayacaktır. Ancak hayat bu belgelerden ibaret değildir. Gerek maddi kazanç, gerekse prestij ve saygınlık diploma merkezli şeyler değildir. En iyi ihtimalle sizin elinizdekine benzer bir kâğıda sahip olan on binlerce kişi olacaktır. O işi yapabilen (ki diploma almanız o işi yapabileceğinizi her zaman garanti etmez) ya da en azından yapabileceğine dair belge sahibi olan on binlerce kişiden birisi olmak sizi ne çok saygın ne de çok zengin yapacaktır.

Ama bir işi ya da konuyu çok iyi bilmeniz böyle değildir. Herhangi bir şeyi en iyi bilen on ya da yüz kişiden birisi olursanız bu size neredeyse her kapıyı açacaktır. Bu ister şanzımandan anlamak olsun, ister Osmanlı tarihini isterse Kant'ı bilmek olsun, fark etmez. Bazen de şöyle olur, on binlerce kişinin belgesine sahip olduğu bir sahayı bilirsiniz. Ancak bu şekilde 10 farklı sahayı çalışırsınız. Hiçbirinde parmakla gösterilecek durumda olmasanız dahi toplamda bu kadar farklı sahalardaki bilgi sizi parmakla gösterilecek bir insan yapar. Mizaçlar değişik değişiktir, yapay ve dikey öğrenme şekillerinden daha önceki sayfalarda bahsettik. Ancak nihayetinde önemli olan elinizdeki kâğıt parçası değil, sizdeki niteliktir.

Diploma isimli belge ve bunun ucuna bağlanan eğitimin maksadı açıkça bellidir. Zaten yönlendirme çok bariz olduğu için öğrencinin de amacı zorunlu olarak bu diplomayı almaya dönüşür. Diplomanın sonundaki hedef neredeyse her zaman aynıdır: tekniker olmak. Yani memur ya da işçi olmak. Fakat öğrenim hayatı boyunca karikatürize edildiği gibi kötü şartlarda çalışan memur ya da işçi değil. İyi şartlarda çalışan ve kendisine saygın bir biçimde hitap edilen memur ya da işçi olmak. Zaten yazılan bölümlere genel planda bakıldığında doktorluk ve mühendisliğe yoğunlaştığı fark edilir. Eğer başarılı bir öğrenci olursanız

güzel ifadelerle çağırılan memur ve işçiler olursunuz, başarısız bir öğrenci olursanız bunu da elde edemezsiniz.

Aslında ticaret ve entelektüel faaliyetler gibi iki önemli saha da diplomaların dışında kalmıştır. Bunlardan ticaret, dünyanın maddesi için en önemli şey iken, entelektüel faaliyetler dünyanın ruhunu (*zeitgeist*) oluşturma amacındadır. Eğitim alan sınıflar, ki bunlar standart müfredat içerisindeki devlet okulları ya da özel okullarda okuyorlarsa, bu iki sahadan kovulmuştur. Ömürlerinin eğitim açısından en verimli ilk 16-18 yılı bu iki sahada hiçbir anlamı haiz olmayan lakırdılarla, lakırdılardan artakalan boşluklarda oyun, eğlence, video izlemek, iddia oynamak vb. ile yok olmuştur. Bu öğrencilerin zeki ve çalışkan olanları, tüccarlar ya da devlet tarafından istihdam edilen işçi/memur olmak üzere seçilecektir (üniversite sınavı/diploma ile).

Öğrenmekten Nefret Etmek

Şu anki halleri ile okullar sadece bir vakit kaybı oluştursaydı buna tahammül edilebilirdi. Ancak daha büyük bir problemi doğurmaktadır. Okullar gençleri öğrenmekten nefret eder hale getirmektedir. Okul sistemi içerisinde sürekli dış motivasyon kamçılanmaktadır: "Yaparsan şu notu alırsın, bu kitabı okursan sınıfı geçersin, şu kadar puan alırsan öğrendiğine kanaat getiririz ilh."

Gerçekten talebe öyle bir hale gelir ki "öğrenmekten keyif almak" denilen şeyi adeta unutmuştur. Oysa insan, fıtratı gereği bilmeye meyleden, bilmekten haz duyan bir varlıktır. Onda merak birazcık kamçılandığında dinlerken gözlerinin parıldadığını, gerçekten bir şeyi kavradığında yüzündeki tebessümü fark edersiniz. Küçük bir çocuğun dahi bir şeyler keşfettiğinde yüzündeki mutluluk kolayca okunabilir. Okul bu öğrenme şevki çiçeğinin üzerinde yıllarca tepinir. Belli bir yaştan sonra tekrar teşvik ederken yapmaya çalıştığımız şey bu çamura bulanmış, çiğnenmiş çiçeği diriltmeye çalışmaktır. Hiç çiğnenmeseydi işler bu kadar zor olmazdı.

Unutmuyorum, bir gün lise öğretmenim kendi siyasi ideolojisi ile uyumlu bir kitabı tüm sınıfa okumayı zorunlu kılmıştı. Bu kitaptan

sınav yapacağını söylemişti. Dış motivasyonu görüyorsunuz değil mi? Öğretmenin kendisi dahi dış motivasyonun kolaycılığına alışmış. İdeolojisini merak ettirmek yahut sevdirmek ile uğraşmıyor. Elinde not gibi bir kamçı var, o halde onu neden sırtımızda şaklatmasın?

Okumadım kitabı, yazılı sınav yaptı ve oldukça düşük bir not aldım. Yalan olmasın 20-30 civarı bir not aldığım kalmış aklımda. Ama okumadım ve bundan haz duydum. Sonra aynı senenin yazında o kitabı bir sebeple merak ettim. 800 sayfalık o kitabı okumam 3-4 günümü almıştı. İyi puan almadım, kimse aferin demedi ama o kitabı rafıma dizdim. Okuduğum kitaplar arasına aldım. Hâlen de kitaplığımdadır.

Okulun ve öğrenimin dış motivasyona bağlanması başından sonuna kadar öğrenim karşıtlığıdır. Bu dış motivasyon, sertifikasyon yani diploma odaklıdır. İlerleyen dönemde unvan ve puan odaklı bir hiyerarşiye evrilecektir. İlerledikçe uzmanlaşmayı ve daha doğrusu uzmanlaşma sertifikasını esas alacaktır. Eğitimin tüm bu eziyetine katlanan öğrencinin tek maksadı sertifika/diplomadır. Lise talebesinin istediği şey daha iyi maddi şartlar ve prestij sağlayan bir memurluk ya da işçilik yapabilme sertifikasıdır (diploma). Talep edilen şey tıp bilmekten çok sertifikasına sahip olmaktır. Kendi nefsimde ve arkadaşlarımda gözlediğim şey buydu.

Elbette buna sebep olan çoğunlukla ekonomik durumlardır. Burada kınanacak olan talebe yahut ailesi değildir. Sosyal sınıflar içerisinde bir alttan bir üste çıkmanın en bilinen ve risksiz yöntemi gerçekten de bu eğitim sirkülasyonudur. Bu sebeple yanıma gelen öğrenciler kitap listesi istediklerinde "Üniversite sınavına çalışın." derim. Aksi halde hayat insanın posasını sıkmaktadır. Burada yazdıklarım bireyler değil toplumlar içindir. Toplumlar büyük ırmaklar ise bireyler küçük yapraklardır. Irmağın tersine yüzmek neredeyse mümkün değildir. O akış içerisinde sağa ya da sola doğru gitmeyi tercih ederek ufak başarılar elde edebilir. Akışın tersi yönde gitmek pek mümkün değildir. Ben doktor olmasaydım ve aynı şeyleri anlatsaydım muhtemelen insanların çok daha azı beni dinlerdi. Zira sertifikasyon, bilgi ve zekâ etiketleri oluşturmaktadır. Daha kötüsü doktor olmasaydım muhtemelen sanayide çalışıyor

olacaktım. Günde 12 saat çalışarak tüm bunları okumayı ya da anlatmayı isteseydim dahi buna vakit bulamayacaktım.

Bu yüzden tüm bu durumların farkında olmama rağmen kendi evlatlarımın örgün eğitiminin iyi olmasına da gayret etmekteyim. Ancak bahsettiğim durumların farkında olmak, örneğin çocuklarımın öğrenme isteğinin yok olacağı dış motivasyona karşı uyanık olmamı, öğrenmenin hazzını dışardan benim hissettirmemi, merak duygusunu kamçılama görevini benim üstlenmemi sağlayacağı için faydalı olur. Her söz, makamında anlaşılmalı.

Öğrenmek müfredatın sonucu mudur?

Okulların yaptığı bir diğer şey insanları öğrenmenin müfredatın sonucu olduğuna inandırmasıdır. Aslında müfredatlı her eğitim kurumu kendi yaptığı biçim dışında öğrenimin olmayacağına insanları inandırmaya çalışmaktadır. Bu doğal bir motivasyondur. Okul en sistematik öğretim yeri olduğu için en sistematik vurguyu yapan ona bağlı yerlerdir. Ancak okul dışı dini eğitim kurumları da bu vurguyu yapar. Pek çoğuna göre İslami ilimler sadece onların sağladığı koşullar altında öğrenilebilir ve başka şekilde öğrenilemez. Elbette ben bunların hiçbirine katılmıyorum.

Öğrenmek çoğunlukla örgün eğitim sonucu ortaya çıkan bir şey değildir. Örneğin İngilizce ile alakalı herhangi bir bölümde okuyan birinin İngilizcesi çoğu zaman aynı süreyi turist beldesinde garsonluk yaparak geçirenden daha iyi değildir. Yahut herhangi bir dini ilim dalını hevesle okuyan bir mühendis standart ilahiyat öğrencisi ya da medrese mezununa nazaran, o konuyu çok daha iyi bilebilir.

Bu, müfredatlı eğitim kurumlarının tamamının problemidir. Kaçınılabilir bir problem olduğu kanaatinde değilim. Yani kendim de müfredat hazırlasaydım bu durum değişmezdi. Ancak bunun farkında olmak diplomaların ne'liğini anlamak açısından faydalı olacaktır. Müfredat hazırlamak "Şu olsun, buna vakit kalmaz." biçiminde yapılmaktadır. Herhangi bir ilahiyat fakültesinin ya da ilahiyat dışı herhangi bir öğretim kurumunun müfredatına bakmak çoğunlukla yeterli olacaktır.

Örneğin İslami ilim dalları hakkında eğitim veren herhangi bir kurumun müfredatını inceleyin. Eğitim süresi boyunca bu müfredatın hadis usulü, kelam, İslam felsefesi, fıkıh usulü gibi branşlara dair toplam öngördüğü saat sayısını ve ele aldığı eserleri kontrol edin. Ön görülen saat sayısı toplamı ve tamamlanması beklenen eserlere baktığınızda, bu eserlerin ve o saat sayılarının asla bu branşları öğrenmek için yeterli olmayacağını kolayca fark edersiniz. Bu, felsefe ya da sosyal bilimler alanlarında açılmış fakülteler için de geçerlidir.

Aslında bu kurumlar çoğunlukla kulak dolgunluğu, malumat düzeyinde giriş bilgileri verirler. Ancak mesele burada kalmamaktadır. Müfredat halkta, talebede ve hatta çoğu okur-yazar kişide şu hissi oluşturmaktadır: müfredat, müfredat konularını bilen adam yetiştirmektedir. Nasıl yani? Örneğin bir ilahiyat diploması neyi bilen insan yetiştirir? Hadis usulü bilen insan, tefsir bilen insan? Bunları tek tek sorsak "Yok yahu öyle değil." cevabı alırız. Zira işin aslı müfredat hiçbir şeyi iyi düzeyde öğretmez. Hepsinin karışımından bir meleke oluşturmaya çalışır. Bu meleke elbette faydalıdır ama müfredatın içerdiği hiçbir branşta yeterli değildir. Bunu ısrarla tekrarlıyorum, bu kaçınılamaz bir durumdur. Ancak bir diplomanın mahiyetini anlamak açısından önemlidir.

Peki biz bir hadis tartışması yapsak "Ben ilahiyat mezunuyum fakat o değil." cümlesi bir argüman olarak kullanılabilir mi? Bu bakışla elbette kullanılmaması gerekir. Ama elbette çoğunlukla kullanılır.

Kişisel Gayret

Fark edeceğiniz üzere "Öğrenmek hemen her zaman bireysel bir iştir." anlamına gelen sözlerimizi teyit ettik. Zira kişisel gayreti olan bir ilahiyat talebesi 4 yıllık müfredatta öğreneceği şeyleri 1 yılda öğrenmekte zorlanmaz. Üniversite eğitimlerinin aldığı biçim kişinin kendi kendisini geliştirebileceği düzeye getirilmesi ve sonraki süreçte nasıl öğrenebileceği konusunda ona yol göstermektir. En azından iyi üniversiteler için bu söylenebilir.

Başlarken "öğrenimin müfredat sonucu olduğuna inandırmak" demiştik. Burada üç ek sonuç daha vardır;

- Öğrenmenin müfredat dışı olamayacağına halkı ikna etmek
- Öğrenmenin müfredat dışı olamayacağına, müfredat dışı çalışma yapan insanları ikna etmek. Bu gözlenebilir bir şeydir. Konuyu yeterince çalışan ama sertifika almamış bir kişide görüşlerini ifade ederken özgüven düşüklüğüne sebebiyet verir.
- Öğrenilecek konuları müfredata dahil olanlar ve olmayanlar tasnifine ulaştırmak. Müfredat aslında toplam bilgiye bir çerçeve çizer. Müfredatın içerisinde olanlar ve dışında olanlar. Bu bilgi çeşitleri arasında bir hiyerarşi oluşturur, ayrıca sistematik öğrenme motivasyonlarının bilgi çeşitlerinden bir kısmına münhasır kalmasını sağlamaktadır. Elbette bu durum azalmaktadır, müfredatlar oldukça genişlemiş ve neredeyse her şeyin okulu bulunur hale gelmiştir.

Müfredatlı eğitim kurumları özünde hiyerarşik yapılardır. Sertifikasyonun amaçlarından birisi hiyerarşik statüyü göstermektir. Halk nazarında çoğunlukla bunun bilgi düzeyi ve aynı konuyu konuşanlar arasında daha doğruyu konuşanı tespit etmekte faydalı olduğu düşünülür. Oldukça spesifik bir konuyu tartışan ve aynı konuyu çalışmış iki kişi düşünüldüğünde, konu halkın büyük bir kesiminin bilgi alanının dışında kalacaktır. Örneğin Türkiye'de deprem tartışmaları deprem olduğu zaman akla gelmektedir. Ve çok eğitimli ve kültürlü insanlar dahi deprem konusunda avam düzeyinde bilgi sahibidir.

Doğal olarak niş sahalarda herkes taklit edeceği bilgili birini aramaktadır. Böylesi tartışmalarda akademik hiyerarşinin etkisi daha net gözlenir. Bu hiyerarşi gerçekten insanlar nazarında etkilidir. Yan etkisi ise şudur: hiyerarşi kabulü her zaman delil takibini bıraktırır. Bir yerden sonra bu konuya dair entelektüel merakları öldürür. Deprem fazla niş bir saha olduğu için anlaşılması zor olabilir. Ancak tarih de böyledir. En yüksek payenin kendisine verildiği kişi büyük kitlelerce taklid edilir. Oysa tarihte belgeleri kontrol edebilmek, delilleri incelemek branşı tarih olmayan bir entelektüel için imkânsız değildir. Bir noktadan sonra taklide alışılır ve insan iradesini teslim edeceği taklit mercileri aramaya çıkar. Günümüzde de olan çoğunlukla budur. Herhangi

bir fikri tartışmada akademik unvanın delil gibi sunulması genellikle bu sebepledir. İlk kitabımızın ilk sayfasına "Fikrin pazarında tek geçerli akçe delildir." diye başlamıştık. Gerçekten taklit ilim değildir ve mutlak mukallit olmaya razı olan, mukallidi olacağı konuda kendisini ilme kapatmış kişidir.

Okulun Bazı Faydaları

Okulun faydaları başka türlü bir sistemde devşirilebilir mi? Bu soruya cevap vermek güçtür. Zira olmayan bir şeyin tefekkürünü gerektirir. O halde bugün okul sisteminin dışarısında kalan bir kişinin mahrum kalacağı şeylerden bahsetmekle yetinmek zorundayız.

16-18 yıllık müfredat oldukça geniş bir konsepti kuşatır. Örneğin bir doktor da olsanız divan edebiyatından birkaç satır işitmiş olursunuz. Ayrıca bu çok geniş sahaya dair tek tip bilgi tüm halk tarafından bilinmektedir. Bu sebeple avam-havas herkes okul bilgisi düzeyinde bir malumattan eksik kalmayı gülünç bir cehalet olarak görecektir.

Bu anlamı ile müfredatın dışında kalmak genellikle toplumda tutunamamak anlamına gelecektir. Zira tüm insanların hakkında bir iki kelime dahi olsa duydukları bir saha genel kültüre dahil olur. Genel kültür eksiğiniz varken herhangi bir branşın ileri basamaklarına dair sözlerinizi insanlar ciddiyetle dinlemezler. Bu büyük bir dezavantajdır.

Yine okullar özellikle lise sonrasında belirli bir çalışma ve zekâ düzeyindeki öğrencilerin bir araya toplandığı kurumlardır. Bu sayede iyi bir çevreyi kazandı iseniz zeki insanlarla beraber bulunmak konuşma ve algı kabiliyetinizi keskinleştirir. Örneğin tıp fakültesi sürecindeki eğitim sürecimi iyi hatırlamamın en önemli sebebi zeki arkadaşlardan oluşan bir çevrede 6 yıl geçirme imkânını bana sağlamış olmasıydı. Bu önemli bir kazanımdır.

Okul birey için bir sosyalleşme ortamıdır. İnsan saksıdan çıkarılıp büyütülebilen bir bitki değildir. Okullar şu an çocukların doğal ortamıdır ve o ortamda bulunmayan çocuk, tüm toplumun tecrübe ettiği pek çok sosyal durumdan uzak kalır. Bu onu topluma yabanileştirip toplumla aynı dili konuşamaz hale getirebilir.

Bu açıdan ben her ne kadar okullarda tenkit edilesi çok şey olsa dahi, okul dışında eğitimin, tüm toplum okulda eğitilirken mümkün olmadığını düşünüyorum.

Eğitimin Amaç ve Odağı

İlk olarak ders anlatımı denilen şeyin bu çağda bir mekâna hapsedilmesi bana abes geliyor. Herhangi bir eğitimcinin 30 yıl boyunca tekrar tekrar aynı şeyi anlatması onun körelmesi ve yok olması demektir. Ayrıca denk geldiğiniz bir derste öğretmen uykusuz, yorgun, mutsuz olabilir. Bu ders sizin için tekrar etme imkânı olan bir ders değil. Ayrıca serbest piyasası da yok. Yani hoca kötü anlattığında tek hakkınızı kullanmış oluyorsunuz, başka bir hocayı tercih edemiyorsunuz. Oysa Youtube ders kayıtlarını düşünüyorum, aynı konu kötü anlatıldı ise internette başka anlatımlar var. Serbest piyasa olduğu için kötü video zamanla eleniyor. Örneğin ben tekrar eden şeyleri defalarca anlatmıyorum. Bir defa çalışıp anlatıyorum ve geçiyorum. Dolayısı ile farklı konulara defalarca çalışmak bizi geliştiriyor. Zaman ve mekân problemi tamamen aşılmış oluyor.

O halde bence eğitimin amacı ve odağı öğrenmeyi öğretmek ve merakı kamçılamak üzerine olmalı. Gerçekten bugün merak dış motivasyon ile öldürülürken, öğrenmeyi öğrenmeye dair okullarda pek bir şey verildiğini sanmıyorum. Zira kötü bir eğitim formatı içerisinde zamanla öğretmenler de yetersizleşiyor. Az önce anlattığımız gibi 30 yıl aynı dersi her çeşit ruh halinde anlatmak ve devam eden tekrar, yeni konuyu öğrenmek zorunda bırakmayan yapı, öğretmenin de öğrenme isteğini köreltiyor. Öğretmenler çoğunlukla bir dış motivasyona ihtiyaç duyuyor ki bu çoğunlukla maddi teşvikler olmakta. Bu hal uzun vadede öğretmenleri de tüketen bir şey.

Yine kendimle kıyaslayacak olursam ben 2 sene öğrenmeye ara versem muhtemelen üzerine çokça emek verdiğim Youtube kanalım algoritmadan düşer. Şu andan itibaren içimdeki merak tamamen sönseydi dahi içerisinde üretim yaptığım yapı beni yeni şeyler öğrenmeye zorlardı. Elbette daha soft konuları vaaz niteliğinde tekrar tekrar anlatmaya

devam edebilirim ve belli düzey tanınmışlık ile bu, hayatımın kalanını idame etmemi sağlar. Ancak buna tevessül ettiğimde zeki gençler, okur yazar kesim arasında prestij kazanmayı bırakın mevcut saygınlığımı korumam dahi imkânsız olur. Bakınız bu serbest piyasanın getirisi ve zorlamasıdır. İçimde ilim öğrenmeye dair bir merak kalmasaydı dahi yeni şeyler öğrenmeye doğru beni yönlendiren bir akıştan bahsediyoruz. Bu mevcut okul konseptinden çok farklı bir yapı.

Bu arada şunu da ifade etmek zorundayım, hiçbir şey merak kadar güçlü bir kamçılayıcı değildir. Bir şeyin aslını bilmenin hazzı tüm bu motivasyon çeşitlerinden yüksektir. Ancak bunları kaybetmiş biri dahi daha doğru yönlendirilebilir, yönlendirilmelidir.

Öğrenmeyi öğrenmek gerçekten bir sihirdir. Okulların öğretmesi gereken en önemli konu budur. Bir insan profili tarif edeceğim. Muhtemelen hepinizin yakınında bu profilden bir iki kişi vardır ;

Kimi insan İsviçre çakısı gibidir. Her işten anlar, her şeyi biraz yapar. Mesela benim bir akrabam böyle, sanayide şanzıman ustası ve tanınan bir usta. Sanayi işlerinin neredeyse hepsini bilir. Kaynak yapar, boyadan anlar, bir şanzımanı cıvata cıvata söker. Parçayı da tamir edebilir, arabayı da. İki bozuk parçadan bir sağlam parça çıkarabilir. Aynı adam bahçe işlerinin hepsinden anlar. Koca koca ağaçlara bir profesyonel gibi bakar, budar. Hayvan bakımından anlar, sürü versen çobanlık yapabilir zira çocukken yapmış. Ev tamiratının tamamını kolayca yapabilir. Ticaret ve al-sattan anlar. Yakın zamanda fark ettiğim üzere finansal piyasalardan da anlamaya başlamış. Finansal piyasaları çocukça bir hevesle takip edenler gibi değil, gerçekten yatırım yapabilecek düzeyde açık fikir sahibi biri.

Ben böyle insanlara "ben hallederim insanları" diyorum. Böylesi kişilere "Şunu yapabilir misin?" diye sorsan "Yok ben anlamam, alanım değil, uzmanlığım değil." demezler. "Bakalım, hallederiz." derler ve gerekirse yapmaya çalışırken öğrenirler. Bu adamlar aslında hayat içerisinde kendi keşifleri ile öğrenmeyi öğrenmiş insanlardır. Ben zamanında sanayide çalıştım. Babam da sanayi kökenlidir. Sanayideki her insan böyle değildir. Hatta büyük bir kısmı değildir. Örneğin adam

lastikçi ise diğer şeylerden anlamaz. Öğrenmeyi öğrenmiş olmak maalesef nadirattandır.

Sanmayın ki entelektüel branşlar bundan çok farklıdır. Pek çok sahada yüksek bilgi düzeyine olan kişiler Batı dillerinde "polimat", bizde ise "hezarfen" diye tabir edilir demiştik. Bu vakıadır ve tarih boyunca toplumların ilerlemelerini sağlayan kişiler genellikle tek konuya dadanmış uzmanlar değil hezarfenler/polimatlardır. Bir sonraki bölümümüzün odağı da tek konuya uzmanlaşmanın merkezi olan akademi olacak.

Akademi

Modern anlamda akademi oldukça yeni bir olgudur. Her ne kadar Batı tarihi övgüsü açısından üniversitelerin birer Orta Çağ kurumu olduğu söylense dahi bunların öğretim biçimleri, yöntemleri, hedefleri ve akademi dediklerinde anladıkları şey, modern akademiden tamamen farklıdır. Modern akademi eski felsefenin (skolastik) tenkidi üzerine kurulmuştur. Orta Çağ üniversiteleri de skolastik öğrenim metodu üzerine kuruludur. Bunun için vereceğimiz kısa bilgiler modern akademinin avantaj ve dezavantajlarını anlamak noktasında kolaylık sağlayacaktır. Bu bölüm normal bir okuyucu için biraz ağır bir dille yazılmış olsa dahi kayda geçmesini istedim.

Aslında Yunan'da Platon, Aristo ve Yeni Platonculuk ile oluşan bir felsefe ekolü mevcuttur. Eski çağda felsefe denildiğinde anlaşılan şey bu ekoldür. Bunun dışındaki modern felsefeye benzer şeyler o çağda çoğunlukla sofist retoriği ve safsata olarak ele alınırdı.[6] Bu felsefenin kadim Hint, Mısır ve İran felsefesi üzerine kurulduğu da büyük oranda bilinmektedir. Elbette Yunanlılar orijinal terkipler ve katkılarda bulunmuştur. Aynen İslam filozofları ismiyle adlandırılan Meşşai (Peripatetikler-İbn Sînâ, Farabi vb.) filozofların Yunan'dan aldıklarına orijinal terkipler ve katkılarda bulunması gibi.

---

6 Bu konuyu *Peygamberliğin İspatı* isimli eserimizde kısaca anlatmaya çalıştık. Allah nasip ederse ilerde bir müstakil eserde ya da müstakil bir eserin uzunca bir bölümünde çok daha detaylıca inceleriz.

Bu ekol İslam dünyasında pek çok şeyi etkilemiştir. Ancak ana öğretiye dönüşmemiştir. Örneğin bu ekolün, varlığın ortaya çıkışına dair neredeyse ortak anlatısı durumunda olan sudur teorisi halen Müslümanların temel kabulü değildir. İslam dünyasında entelektüel sahada kelam ekolleri daha etkili olmuştur. Kelam ekolleri bazı noktalarda ve bazı dönemlerden sonra Meşşailerden fazlaca etkilenmiş olsalar dahi eksen belirleyici meselelerde tavırları Meşşailerden farklıdır. Bunun dışında İslam dünyasında kelam ve felsefeden uzak bir Hanbeli ekol de belirli coğrafyalarda etkili olmuştur.

Bu durum Hıristiyanlık açısından tam olarak İslam'daki gibi değildir. Orada gerçekten Peripatetik felsefe ekolü Hıristiyanlığın kanonlaştığı dönemden itibaren İslam'dakine nazaran çok daha güçlüdür. Yine bu ekol Batı Orta Çağını ve okullarını domine etmiştir. Zaten Türkiye'de saçma sapan anlamlarda kullanılsa dahi skolastik felsefe, okul felsefesi demektir. Batı'da o çağda genellikle hâkim olan ekol de budur.

Modern bilim ve akademi tam olarak bu ekolün eleştirisi üzerine kurulmuştur. İslam dünyasında bu ekolün tenkidini kelamcılar (Gazzâlî ve diğer tüm kelamcılar), Hanbeliler (İbn Teymiyye) ve bazı bağımsız yazarlar (İbn Hazm, Şehristânî) ve ayrıca dilciler yapmıştır. Hatta Aristo mantığına yönelik ilk ciddi tenkitlerin, ana gündemleri felsefe olmasa dahi Müslüman lügat âlimlerinden geldiği söylenebilir. Batı'da ise bu tenkitler yoğunluklu olarak empirist gelenek tarafından yapılmıştır. Bacon, Locke, Hume, Kant gibi filozofların tenkitlerinin yöneldiği ekol ile Gazzâlî, Kadı Abdulcebbar, Râzî, İbn Teymiyye, İbn Hazm gibi Müslümanların tenkitlerinin yöneldiği ekol yaklaşık olarak aynıdır. Burada tenkit edilen ekolün adı Batı'da skolastik, Doğu'da Meşşailik, Yunan'da Peripatetiklerdir.

Bu sebeple yapılan tenkitlerin büyük oranda benzeştiği de görülecektir. Örneğin Bacon'un tenkitleri ile Gazzâlî'nin tenkitleri arasında ciddi bir paralellik vardır. Metafiziğin bilgi türetmeye elverişli bir saha olup olmadığı tartışmasının İbn Haldun'da gayet ciddiyetli bir dille yapıldığını görmek mümkündür. Gazzâlî'nin Bacon'dan 400 yıl önce, İbn Haldun'un Kant'tan 400 yıl önce bu işlere meylettikleri

de unutulmamalıdır. Batı'nın Endülüs üzerinden İslam dünyasındaki eleştirilerinden etkilenip etkilenmediği şu an akademide aktif olarak çalışılmaktadır.

Gel gör ki slogan üretmekten başka bir meziyeti olmayan felsefe tarihçileri İslam dünyasında Meşşai ekole yönelik tenkitleri karanlığın sebebi olarak ele alırken, Batı'da aynı tenkitleri aydınlanma olarak ele almaktadır. Yaklaşık aynı yöne doğru aynı tenkitleri yapan Gazzâlî İslam dünyasında bilimi ve aklı bitiren adam olurken, Hume Batı dünyasında İskoç aydınlanmasının kaynağı olmaktadır.

Anti-Akademi ve Akademi

O halde biz Peripatetik ekolün bilim yapma mantığını anlamadan akademinin mantığını anlamakta oldukça zorlanırız. O halde çok kabaca, bilginin üretimi açısından Peripatetik ekolün bilgi üretme mantığını konuşalım.

1. Metafizikte kati bilginin imkânı. Bu Aristoteles'ten itibaren bu sistematikte düşünen filozofların ortak özelliklerinden birisidir. Tümdengelimsel metot ile mantığı aracı kılarak kati bilgiden kati bilgi türetme esasına dayanır. Genellikle çıkış noktası aklın *a priori* önermeleridir.[7] Batı'da Hume, Kant gibi filozoflar tarafından şiddetle tenkit edilmiştir. Doğu'da da pek çok tenkit almıştır.
2. Aristo mantığının tenkidi. Bu Batı'da çok daha geç bir döneme kalmıştır. Kant dahi *Saf Aklın Eleştirisi*'nde(1781) mantıkta yapılabilecek olan şeylerin yapıldığını ifade eder. Oysa İslam dünyasında önce lügatçiler sonrasında Sühreverdî, İbn Teymiyye, İbn Hazm gibi müellifler olmak üzere çok ciddi mantık tenkitleri

7 Bu terimler kafanızı karıştırıyor olabilir. Ancak bu kelimelerin her birini açıklamaya çalışırsam bu kitap bir felsefe kitabına dönüşecektir. Eğer konuya çok hazırlıklı değilseniz "kati bilgi üretilmesi" kısmını kavrasanız da "öğrenmeyi öğrenmek" konsepti içerisinde anlattığım şeyi anlamış olacaksınız.

yapılmıştır. Batı'da ciddiyetli mantık tenkitlerinin ve önerilerinin 19. yüzyıl sonu ve özellikle 20. yüzyılda ortaya çıktığı söylenebilir.

Metafizik kati bilginin imkânı ve bunun mantık metodu ile elde edilebilmesi düşüncesinin doğal bazı sonuçları olmuştur:

- Bilgide çok iddialı olmak.

Bu ekolü doğuda ve batıda tenkit edenlerin sürekli "Biz tevazulu olacağız, her şeyi kesin olarak bildiğimiz iddiasında olmayacağız." şeklinde ifadelerde bulunmalarının ya da "skolastik kibir" vurguları yapmalarının sebebi budur. Modern akademik şüphenin temelinde bu vardır. Hatta akademik makalelerde kesin ifadelerden kaçınılmasının bir diğer sebebi de budur.

- Bir kişinin bilgiyi kuşatabilmesi.

Skolastik metodun genellikle insan zihnindeki *a priori* bir bilgi kırıntısından mantık formülasyonlarını kullanarak bilgi türettiğini söylemiştik. Bir piramit gibi düşündüğünüzde en tepedeki nokta *a priori* bilgidir. Bu kendisinden kuşku duyulamayan bir bilgidir. Örneğin Meşşailerin en meşhur çıkış noktası "Varlık vardır." önermesi bu *a priori* bilginin güzel bir örneğidir. Bir başka örnek Descartes'ın *"Cogito ergo sum*/Düşünüyorum o halde varım." ifadesidir. Elbette bu ifadeye ulaşılıp orada durulmaz. Bu bilgi kırıntısından mantık formülasyonları ile bilgi türetilir. Bu işlemin doğaya dokunmaya ihtiyacı yoktur. İnsan zihninde biçimlenir. Bilginin bu biçimde türetilebileceği düşüncesi bir kişinin bilgi dallarını kuşatabileceği hissini doğurur. Yine bu ekolün tenkitçilerinin kolektif bilgiye vurgusu bundan kaynaklanmaktadır. "Mütevazı olacağız, her şeyi bilemeyiz ama bizden sonra gelenler çok bilgi ekleyecekler." benzeri cümleleri Francis Bacon'un *Novum Organum*'unda sık görürsünüz. Bu eser modern akademik aklın temelinin atıldığı en önemli eser sayılmaya layıktır.

- Akademinin parçacı mantığını açıklaması.

Akademik bilgi kolektif bir iştir. Akademinin toplamının ürettiği bilgi önemlidir. Bu sebeple bir akademisyenin çok sayıda bilgiyi ihata etmesi iyi akademi anlamına gelmez. Çok sayıda akademisyenin bir

bilgi sahasını makale makale kuşatması önemlidir. Yani akademisyen doğal olarak detayla ilgilenen kişidir. Zira onun sübjektif kanaatinden ziyade detay konuda üretip akademiye kattığı bilgi önemlidir. Bu bağlamda bugün akademisyenlerin "Falan önemli konu varken akademisyenler hep toplumun ilgilenmediği şeylerle ilgili yazıyorlar." biçiminde tenkit edilmelerinin abes olduğu anlaşılacaktır. Zira akademinin varoluşu zaten bunun üzerine kuruludur ve maksadı budur. Uzmanlaşmak ve daha fazla uzmanlaşmak akademinin en detay konuda dahi bilgiye ulaşması anlamına gelecektir.

- Bireyin değil kolektif üretimin önemli olması.

Üstteki madde ile ilintili olarak iyi bir akademinin alameti 100 puan değerinde bir akademisyene ve 1 puan değerinde 99 akademisyene sahip olması değildir. 3 puan değerindeki 100 akademisyen, akademi açısından bakıldığında daha iyidir. Oysa insanlar çoğunlukla 100 puan değerindeki akademisyenlerine bakarak akademinin iyi olduğunu zannederler. Ya da kamuyu aldatan reklamlar bu şekilde yapılır. Oysa akademi kolektif bir iştir ve toplam çıktı önemlidir.

- Objektif olmaya çalışmak.

Bu kadar detay konular çalışıldığında objektiflik daha önemli bir hal alır. Zira akademik makalede makaleyi yazanın kişisel kanaatleri ve kişiliği ön planda olmamalıdır. Burada önemli olan, akademinin toplamıdır. Kişisel kanaatler akademik toplamın ürettiği bilginin objektifliğine halel getirecek bir duruma sebebiyet vermemelidir. Doğal olarak akademisyen bir takım oyuncusudur ve kişisel özelliklerini takımın arkasına almak zorundadır. Pek çok insan, akademisyenleri siyasal konularda pasif olmaları ile tenkit eder. Ancak bu da akademinin ruhudur. Bu sözlerime "Ama falan yerde aktivist falan akademisyen var." sözleri ile itiraz edilecektir. Hatta bu durumu beğeni ile de sunabilir ancak akademinin temel motivasyonu doğası gereği bu değildir.

- Tasvirci olmak, değer atfında bulunmaktan kaçınmak.

Bu da bir üstteki maddenin doğal sonucudur. Örneğin bir akademisyen fakih olabilir mi? Bence bu soru bize güzel bir bakış açısı sunar. Naçizane kanaatimiz klasik anlamda fakih olan bir akademisyen,

akademi ile ilgili bir iş yapmıyordur. Bizce akademisyenlerin fakih olması veya buna çabalaması güzeldir ancak fakih olduğu anda artık bu akademiye ait bir iş değildir. İkisi arasındaki farkın anlaşılması önemlidir.

- Bilginin gözleme dayanması.

Skolastik metodun *a priori* bilgiden yola çıktığını ve tümdengelim yapıldığını anlatmıştık. Ne *a priori* bilgi ne de mantığın kendisi doğada var olan şeyler değildir. Bunlar insan zihnine aittir. Dolayısı ile skolastik metotda doğayı ve maddeyi gözlemek esas değildir. Yine bu ekolün tenkitçilerinin empirist/deneyimci-duyumcu adını alması bundandır. Empiristlerin eserleri skolastiğe bu açıdan yönelen tenkitler ile doludur.

İdeal Akademisyen

Aslında tüm bunları anladıktan sonra ideal akademisyen profiline ulaşmış olacağız. Güncel ve gündem ile pek ilgisi olmayan detay bir konuyu çalışan, o konuda daha fazla detaya inebildikçe başarı düzeyi artan, yazılarında objektif olmak ya da görünmek zorunda olan, genellikle sistem inşa etmek yerine olgu tasvir etmeye çalışan bir profil.

Akademi ise böylesi pek çok profilin ürettiği bilgiyi kendisinde barındıran büyük ve kolektif bir yapıyı temsil etmektedir.

Modern akademi büsbütün tenkit edilebilecek bir şey değildir. Akademisyenlere yönelmesi gereken tenkitler elbette vardır ancak çoğunlukla vakıada onlara yöneltilen tenkitler isabetli değildir. Zira akademinin mantığını tam olarak kavramamış insanlardan gelmektedir. Aslında bu tenkitlerin sahipleri akademisyen değil klasik anlamda âlim/filozof/bilge beklemektedir.

Ben akademinin ve akademisyenin oldukça faydalı olduğuna kaniyim. Her ne kadar âlim/filozof tipi polimat/hezarfen kişiler daha popüler olacak olsalar dahi, burada halkı kandırmak oldukça kolaydır. Bir tane hezarfen çıkarsa on tane sahte hezarfen çıkar. Hezarfenliğin bireysel bir kazanım olduğunu düşünmekteyim. Akademi ise doğru metotlar uygulandığında çalışan bir makinedir.

Futboldan bir örnek getirecek olursak, iyi işleyen takımlar genellikle yıldız oyuncusu olan ama takım oyunu olmayanlara galip gelirler.

Kuzey takımlarının Türk takımlarına nazaran düşük kadro kalitesine sahip olmasına rağmen takımlarımıza kurdukları üstünlük malumdur. İyi işleyen sistemler işlerin şansa bırakılmasını engeller.

Ancak sistemin övgüsünün hezarfen yergisine[8] dönüşmesi de entelektüel üretkenlik, siyasi bilinç, perspektif yönünden büyük dezavantajları vardır.

Öncelikle akademi, perspektif değiştirici ve açı koyucu olmaktan genellikle uzaktır. Bir çeşit kilise gibi çalışmaktadır. Büyük sistemlerin tenkitleri, detay konuların çalışılması ile sıklıkla mümkün olmamaktadır. Genellikle müşahede edilen de budur. Bu açıdan polimatların pek çok sahada veriyi gözlemleyen ve tüm bunları tek bir zihinde birleştirerek yaptıkları tenkitler, bir akademisyenin kendi dar branşı ile ilgili vurgularından genellikle çok daha verimli olacaktır.

Diğer bir yönü genellikle entelektüelin genel tarih, felsefe, siyaset vb. bilgisi niş bir sahayı çalışan akademisyenden daha diridir. Bu açıdan toplumlara seslenebilme kabiliyetleri de daha yüksektir.

Bir başka yön, insan zihni çıktı veren bir bilgisayardır. Tüm girdinin tek bir beyne sokulması oldukça renkli çıktılara sebebiyet verecektir. Akademi ise tüzel bir kişiliktir. Tüzel kişiliklerin zihni olmadığı için çıktıları genellikle tek renktir. Bu bağlamda artan entelektüel sayısı toplumlardaki görüş renkliliği ve ufuk genişliği açısından kıymetli olacaktır.

Akademiyi tüzel bir kişilik olarak ele alalım. Akademik toplam her ne kadar detay bilgiye ulaşabilmek ve malumatı genişletmek konusunda gerçek kişinin kendisi ile yarışamayacağı düzeye çıkabilse dahi, akademi bir tüzel kişilik olarak sentez yapabilme kabiliyetine sahip değildir. Çünkü bireysel insanın sahip olduğu zihin makinesi onda mevcut değildir. Bireysel zihnin, girdiler üzerine yaptığı işlemi yapamayacak ve girdiden farklı, özgün bir çıktı oluşturamayacaktır.

---

8 Bu genellikle uzmanlık baskısı, konuşmaları tek alana hapsetme ve sertifikasyon diktası ile yapılmaktadır.

Bu bağlamda güçlü akademi malumatı arttırır. Akademinin iyi olduğu bir yerde mütefekkir doğru bilgiye kolay ve detaylı olarak ulaşabilir. İyi mütefekkirlerin olduğu yerde akademi/akademisyen çeşitli ve renkli perspektiflere daha kolay ulaşacaktır. Bu sebeple akademiyi güçlendirmek mütefekkir için, güçlü mütefekkir ise akademi için önemlidir.

Hasılı kelam, kanaatimiz odur ki güçlü bir akademi ve akademik algının ezmediği hezarfenlere sahip olmak bir toplumun entelektüel sahada sahip olabileceği en üst seviyedir. İşleyen bir takım oyununda yıldız oyunculara sahip olmak gibi.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ

إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَٰٓؤُا

"Kulları içerisinde Allah'tan sadece âlimler(bilenler) korkar." Kur'an'da ilim/âlim kelimeleri kullanımına baktığınızda göreceğiniz şey, ilmin Allah korkusu ve hakikati bilmek olduğudur. İlim kuru bir "O onu dedi, bu bunu dedi" (kıylükal) değildir.

Yine Efendimiz'den (sav) nakledildiğine göre:

فقد بين النبي صلى الله عليه وسلم بذلك في بقية الحديث فقال: إن العلماء ورثة الأنبياء لم يورثوا دينارًا ولا درهمًا إنما ورثوا العلم فمن أخذ بحظ وافر.

"Âlimler peygamberlerin varisleridir. Peygamberler dinar ve dirhem değil ilim bırakmıştır. O halde ilmi alan büyük bir pay almış demektir."[9]

9 Tirmizi.

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيُجَارِيَ بِهِ الْعُلَمَاءَ أَوْ لِيُمَارِيَ بِهِ السُّفَهَاءَ أَوْ يَصْرِفَ بِهِ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ أَدْخَلَهُ اللَّهُ النَّارَ.

"Kim ilmi, ulemadan addedilmek, cahillerle tartışmak ve insanların teveccühünü kazanmak için talep ederse, Allah onu cehenneme koyar."[10]

İlim bir insana bunların tamamını sağlayabilir. Ancak bunları talep etmek ilim talep etmek değildir. İlim maksattır. Hedefi hakikati anlamak, hakikate göre yaşamak ve rıza-i ilahiye ulaşmaktır. Bu maksat için çabalarken gelen ek sonuçlar maksud değildir.

Geçip giden bir zaman, yaşadığı ömrü bile hatırlayamayan insanlarız. Kendi hayatımızı sonunu merak ettiğimiz bir film gibi izlemekteyiz.

İlim öğreniyoruz ve biliyoruz ki, bu güzeldir. Biliyoruz ki lazımdır. Hem İslam dünyası hem de ülkemiz bilene muhtaçtır. Neden ilim öğrendiğimizi anlatırken sürekli "din-i mübîn ve ülkemiz için" diye lanse ediyoruz.

Allah'ın kulları ilim talebelerine bakınca "İşte bunlar bizim için çalışan fikir emekçileridir. Onlar çalışacak ki biz daha iyi olalım." diye düşünüyorlar. Her yerde ilim ehline ihtiram edip, kanaatlerini soruyorlar. Vallahi onların bu halleri tertemiz bir niyettir. Allah bilir ya bu niyetleri onları kurtarabilir.

Ama biz kendimizi onlara böyle sunarken, ilmin faziletleri ile ilgili ayetler ve hadislerle onları etkilerken layığı ile çalışmazsak Allah'ın huzuruna nasıl çıkarız? İlmin sefasını sürmüş, cefasını terk etmiş olmaz mıyız? Korkarım o Allah'tan ki kendimizi böyle yüce şeylere nispet ederken gerçekten takatimizin sonuna kadar çalışmazsak münafık addedilelim.

Vallahi ilim öğrenen bu dünyada büyük oynamıştır. O ya çok kazanacak ya çok kaybedecektir. İlmin başı da sonu da ihlastır.

10 Tirmizi.

Ben anlamayı istemekten daha insanca bir faaliyet, ilimden daha faziletli bir iş bilmiyorum. Hamd gönlümüze en üstün olanın sevdasını koyan Allah'adır. Salat ve selam Efendimiz'e, âline ve ashabınadır.

Rabbim bu yolda göz eskitmiş, ömür tüketmiş eski ve yeni ulemamıza da merhamet buyursun. Bizlerin de hatalarını affetsin. Âmin.

وآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِين

ALTAY CEM MERİÇ

*Öğren*meyi *Öğren*mek

Öğrenmek tartışmasız bir şekilde önemlidir. Fakat öğrenmeyi öğrenmek bizce çok daha önemlidir. Öğrenmeye dair yazılmış bir eserde kullanılan dilin sade ve hacmin kısa tutulmasının faydalı olacağı düşünüldü ve bu durum gözetilmeye çalışıldı.

Kitapta yorucu olmayan bir hacim ve sade bir dil tercihine rağmen hatrı sayılır sayıda önemli konu hakkında açıklama yapılmaya çalışıldı. Eserin içerisinde ele alınan hususların bazıları şu şekilde;

- Öğrenmek nasıl bir faaliyettir?
- Deneyimin öğrenmekteki fonksiyonu nelerdir?
- Kaynak ve kitap seçimi nasıl yapılmalı?
- Zaman planlaması nasıl olmalı?
- Okul ve akademi nasıl yerlerdir? Neleri öğretebilirler?

Öğrenmeyi öğrenme yolunda faydalı bir kitap olması dileğiyle.

9 786259 830704